

MM 22

RGN

**deelydse werk vir getroude
vroue**

raad vir geesteswetenskaplike navorsing

001.3072068 .HSRC
MM 22

RAAD VIR GEESTESWETENSKAPLIKE NAVORSING

Privaatsak 41, Pretoria, Republiek van Suid-Afrika

Telefoon: 28831

Telegramme: RAGEN

President: Dr. P. M. Robbertse

Vise-presidente: Dr. A. J. van Rooy en dr. J. D. Venter

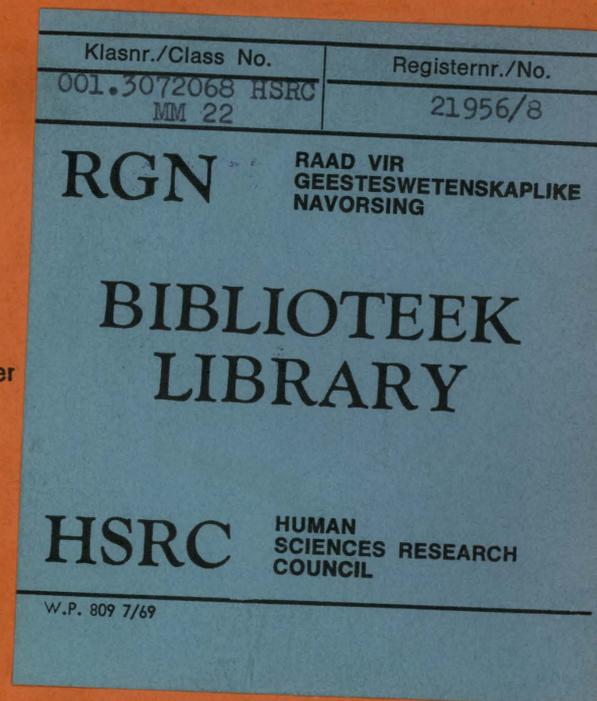
Sekretaris: Mej. K. M. Henshall

Institute en Departemente van die RGN

Instituut vir Geskiedenisnavorsing
Instituut vir Kommunikasienavorsing
Instituut vir Mannekragnavorsing
Instituut vir Navorsingsontwikkeling
Instituut vir Opvoedkundige Navorsing
Instituut vir Psigometriese Navorsing
Instituut vir Sosiologiese Navorsing
Instituut vir Statistiese Navorsing
Instituut vir Taal, Lettere en Kuns
Departement van Inligting en Spesiale Dienste
Administrasie

Funksie van die RGN

Die RGN onderneem, bevorder en koördineer navorsing op die gebied van die geesteswetenskappe, dien die Regering en ander instansies van advies insake die benutting van navorsingsbevindings en versprei inligting betreffende die geesteswetenskappe.

0000443424

2844363866

001.3072068 HSRC MM 22

* 0 4 4 3 4 2 *

**DEELTYDSE WERK VIR GETROUDE VROUE:
VRAAG- EN AANBODSITUASIE IN PRETORIA**

DINA M. WESSELS, M.A. (S.W.), D.Phil.

INSTITUUT VIR MANNEKRAGNAVORSING

DIREKTEUR: W. VERHOEF

PRETORIA

1971

Verslag Nr. MM 22

**Obtainable in English
Kopiereg voorbehou**

RGN BIBLIOTEK HSRC
LIBRARY

19-2-1974

STANDKODE	REGISTERNOMMER	
D01-3072068/HSRC D01-3072068 Admin C	21956/8	8

VOORWOORD

In 'n toestand van standhoudende volle indiensneming het dit vir die RSA noodsaaklik geword om aanspraak te maak op alle moontlike onontgonne arbeidsbronne. Die aandag word nou pertinent gerig op die getroude Blanke huisvroubevolking as die land se vernaamste oorblywende arbeidsreserwe.

Die indiensstelling van die getroude vrou word in beginsel reeds aanvaar. Bekend is ook hoedat bepaalde veranderinge in die maatskaplike, ekonomiese en demografiese strukture aan die tendense in die grootte en samestelling van die vrouearbeidsmag van die land gekoppel word, toestande wat aan die terugkeer van die getroude vrou as werker soveel momentum gegee het.

Dit kan ook sekerlik verwag word dat die 1970-volkstelling sal toon dat werkgeleentheid vir Blanke getroude vroue in die RSA reeds aansienlik groter is as in 1960, toe 19.4 persent van die totale getroude vroulike bevolking ekonomies bedrywig was (vir stedelike gebiede was die ooreenstemmende persentasie 22.5), teenoor slegs 11.3 persent van hulle in 1951.

Met soveel van die getroude Blanke vroulike bevolking reeds terug in die arbeidsmag, is dit van belang om te weet of daar by die res van hulle momenteel sprake is van 'n belangstelling in die beroepsarbeid. Indien gevind word dat daar nog huisvroue is wat bereid is om te werk, vorm hulle 'n vername onbenutte arbeidsbron - of hulle 'n bruikbare arbeidsbron is, moet vasgestel word.

Die ekonomie het 'n behoefte aan hulle arbeid maar die bedryf ervaar self probleme met die indiensstelling van huisvroue. Die groeiende behoefte aan hierdie reserwe werkkragte sal waarskynlik op die lange duur egter die bedryf en die gemeenskap daartoe dwing om tot 'n vergelyk te kom; om, aan die een kant werkure te verkort en, aan die anderkant kinderversorgingsgeriewe uit te brei. Van owerheidsweë geniet die ontwikkeling van kleuteronderwys reeds die ernstige aandag. Die openbare sektor neem ook die leiding in die beskikbaarstelling van deeltydse poste vir moeders met skoolgaande kinders. Die vraag is hoedat die privaatsektor bereid sal wees om konsessies te maak en deeltydse werk uit te brei.

In hierdie aanbod-vraagkonteks sal gesoek moet word na 'n aanpassingsmoontlikheid, enersyds van die organisasie se werkprogram aan die sonderlinge situasie van die huisvrou met gesinspligte en andersyds van die huisvrou aan die onvermydelike eise van winsgewende en doelmatige inskakeling van haarself in die organisasie.

Om hierdie aanbod-vraagsituasie na te vors, is 'n breë projek geformuleer, naamlik "Navorsing oor die aanbod van en vraag na deeltydse vrouearbeid". Hierdie projek dek 'n baie wye terrein waaroor daar in die RSA min bekend is, en daarom is besluit om met 'n oriënteringstudie in dié verband in die munisipale gebied van Pretoria te begin. Hierdie verslag handel oor die loodsondersoek wat gedurende November - Desember 1969, in Pretoria uitgevoer is.

Hiermee dank en erkenning aan alle instansies en persone wat naam- en adreslyste van getroude deeltydse vrouewerkers en -werksoekers verstrek het en aan professionele verenigings wat ledelyste beskikbaar gestel het; aan almal wat behulpsaam was met die verspreiding en insameling van vraelyste; aan personeelbestuur, nie alleen vir onderhoude toegestaan nie, maar in besonder vir die moeite geneem om onderhoude met soveel departementshoofde te reël. Vanweë die omvang van die verlangde inligting is groot aanspraak op die tyd en geld van hierdie amptenare gemaak van wie allerweë die vriendelikste samewerking ontvang is. Om begryplike redes is anonimiteit by hierdie verslag aangewese, derhalwe word hier nie by name bedank nie, maar word in opregtheid hartlike dank uitgespreek aan almal wat die ondersoek moontlik gemaak het.

PRESIDENT

INHOUD

	BLADSY	
1	INLEIDING	1
1.1	Die breë navorsingsterrein	1
1.2	Doel met ondersoek	3
1.3	Begripsomskrywing	4
1.3.1	Deeltydse werk	4
1.3.2	Werksoekers	4
1.3.3	Werkers	4
1.3.4	Vraag en Aanbod	4
1.3.5	Getroude vroue	4
1.4	Metode van ondersoek	4
1.4.1	Probleemverkenning	4
1.4.2	Die ondersoekgroep	5
1.4.3	Verkryging en verwerking van gegewens	6
2	DIE DEELTYDSE WERK	6
2.1	Karakterisering van ondersoekgroep	6
2.1.1	Ouderdom en gesinsamestelling	6
2.1.2	Opleiding	11
2.2	Redes waarom deeltyds gewerk word	13
2.3	Die aard van die deeltydse werk	15
2.4	Die beroepe by deeltydse werk	16
2.5	Die vergoeding vir deeltydse werk	20
3	EVALUERING VAN DIE ONDERSOEGGROEP AS ARBEIDSBRON	22
3.1	Die werkgeskiedenis van die vroue	22
3.1.1	Die beroepservaring voor en na die huwelik	22
3.1.2	Die ouderdom van die vrou en haar totale diensrekord	24
3.1.3	Onderbrekings in die diens	26
3.2	Die arbeidsomset	28
3.2.1	Werkverwisseling voor die huwelik	28
3.2.2	Onderbrekings in die nahuwelikse beroepsbeoefening	29
3.2.3	Die vrou se houding met betrekking tot haar diensduur	30
3.3	Die benutting van die opleiding	31
3.3.1	Huidige beroep(keuse) en beroep voor en na die huwelik	31
3.3.2	Huidige beroep(keuse) en opleiding	33
3.4	Opsomming	35
4	DIE MENING VAN DIE ONDERSOEGGROEP OOR WAT GEDOEN KAN WORD OM DIE ARBEIDSPOTENSIAAL VAN HUISVROUE TE AKTIVEER	36
5	DIE MENING VAN WERKGEWERS OOR DEELTYDSE WERK VIR GETROUDE VROUE	42
5.1	Inleiding	42
5.2	Omvang van voorsiening vir deeltydse poste in 'n groep organisasies	42
5.3	Besware van 'n groep organisasies teen die instelling van deeltydse poste	45
5.4	Omstandighede wat daartoe gelei het dat getroude vroue in diens geneem is	47
5.4.1	Voltydse getroude vrouewerkers	47
5.4.2	Deeltydse getroude vrouewerkers	47
5.5	Die werkrekord van die deeltydse werker	49
5.6	Diensvoorwaardes van deeltydse werkers	50
5.7	Opsomming	52
6	SLOT	52
6.1	Samevatting	52
6.2	Aanbevelings	55
6.3	Slotopmerkings	56

LITERATUURLYS	BLADSY
	58
BYLAAG A	60
BYLAAG B	67

TABELLE

	BLADSY	
1.1	BLANKE VROULIKE EKONOMIES BEDRYWIGE BEVOLKING VOLGENS HUWELIK=STAAT (1951 - 1960)	1
1.2	VERMEERDERING VAN BLANKE VROULIKE BEVOLKING, 15 JAAR EN OUER VOLGENS OUDERDOMSGROEPE (1951 - 1960)	2
1.3	OUDERDOM VAN VROUWERKERS (1960) VOLGENS HUWELIKSTAAT	3
1.4	MEDIAANHUWELIKSOUDERDOM VAN BRUIDE VIR DIE TYDPERK 1935 - 1966	3
2.1	GETROUDE DEELTYDSE WERKSOEKERS EN WERKERS VOLGENS OUDERDOM	7
2.2	PERSENTASIEVERDELING VAN DIE OUDERDOM VAN DIE ONDERSOEKGROEP TEENoor DIE VAN DIE STEDELIKE GETROUDE VROUJARBEIDSMAG : TRANSVAAL (1960) EN RSA (1960)	7
2.3	VERDELING VAN OUDERDOMSGROEPE WAARIN KINDERS VAL VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	8
2.4	TOTALE GEBORTES VOLGENS OUDERDOM VAN MOEDER VIR DIE TYDPERK 1950 TOT 1963	9
2.5	PERSENTASIEVERDELING VAN OUDERDOM VAN JONGSTE KIND VOLGENS WERKSTA-TUS VAN MOEDER (CHICAGO)	10
2.6	ONDERWYSPEIL VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	11
2.7	MOTIEWE VIR VOORKEUR AAN DEELTYDSE WERK VOLGENS OUDERDOM	13
2.8	KINDERTAL VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	14
2.9	VOORSKOOLSE, SKOOLGAANDE EN SELFSTANDIGE KINDERS VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	15
2.10	AARD VAN DEELTYDSE WERK VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	16
2.11	BEROEP VERLANG/BEROEP BEOEFEN VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	18
2.12	ONDERWYSPEIL VOLGENS BEROEP VERLANG/BEROEP BEOEFEN	19
2.13	SALARIS VOLGENS HOOFGROEPE A EN B ONDERSKEIDELIK VERLANG EN ONTVANG	20
2.14	BEROEP VOLGENS GEMIDDELDE SALARIS	21
2.15	OPLEIDING VOLGENS GEMIDDELDE SALARIS	21
3.1	ONDERWYSPEIL VOLGENS MEDIAAN- EN GEMIDDELDE DIEN SJARE VOOR EN NA DIE HUWELIK	22
3.2	ONONDERBROKE DIENS IN HUIDIGE DEELTYDSE WERK VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	24
3.3	DIE OUDERDOM VAN DIE VROU EN DIE MEDIAAN- TEENoor DIE GEMIDDELDE DIEN SJARE	24
3.4	OUDERDOM VAN VROU VOLGENS TOTALE DIEN SJARE	25
3.5	REDES VIR DIENSONDERBREKING(S) VOLGENS OUDERDOM VAN VROU (MEER=VOUDIGE RESPONSIE)	26
3.6	LANGSTE DUUR VAN ENKELE ONDERBREKING IN DIE NAHUWELIKSE DIEN SJARE VOLGENS OUDERDOM VAN VROU (JARE)	27
3.7	DIE VOORHUWELIKSE WERKVERWISSELING VAN DIE ONDERSOEKGROEP VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	28
3.8	DIENSONDERBREKINGS IN DIE NAHUWELIKSE BEROEPSARBEID VOLGENS OUDER=DOM VAN VROU	29
3.9	DIE BEOOGDE DUUR IN DEELTYDSE WERK VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	30
3.10	HUIDIGE BEROEP(KEUSE) TEENoor BEROEP VOOR DIE HUWELIK VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	32
3.11	HUIDIGE BEROEP(KEUSE) TEENoor BEROEP HOOFSAAKLIK NA HUWELIK BE=OEFEN VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	33
3.12	OPLEIDING VIR EN ERVARING IN DIE HUIDIGE BEROEP(KEUSE) VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	34
3.13	BEROEPSOPLEIDING VOLGENS DIE KLERKLIKE BEROEP VAN DIE VROU	35
4.1	VOORGESTELDE MAATREËLS WAT DIE ARBEIDSPOTENSIAAL VAN HUISVROU SAL AKTIVEER VOLGENS OUDERDOM VAN VROU (MEERVOUDIGE RESPONSIE)	37
4.2	SKAKELDIENSTE GEBRUIK IN DIE VIND VAN WERK, VOLGENS OUDERDOM VAN VROU	40
4.3	REDES WAAROM NOG NIE MET DEELTYDSE WERK BEGIN IS NIE VOLGENS OUDER=DOM VAN VROU (MEERVOUDIGE RESPONSIE)	41
5.1	BEROEPSTATUS VOLGENS HUWELIKSTAAT VAN VROUWERKERS IN DEPARTEMENT X	44

1 INLEIDING

1.1 DIE BREË NAVORSINGSTERREIN

Vrouearbeid is 'n heel besondere ekonomiese entiteit. Vir analitiese doeleindes kan dit nie uit sy maatskaplike verband gelig word nie. Die suiwer maatskaplike probleme wat voortspruit uit die beroepsarbeid van die moeder, hou die navorsing al geruime tyd lank besig, omdat dit 'n bedreiging vir die gesin inhou en juis die gesin veral teen ekonomiese doelwitte vir nasionale welsyn gevrywaar moet word. Navorsing na die ekonomiese aspekte van die huisvrou se arbeidspotensiaal was egter tot nog toe afwesig.

As toegegee word dat die getroude vrou se eventuele indiensstelling afhanklik is van die onmiddellike vraag na haar arbeid, verklaar gangbare arbeidsmarkteorieë van vraag en aanbod op sigself nog lank nie haar sonderlinge arbeidsgedrag nie. Die getroude vrou se arbeidsituasie is geen statiese gewese nie, dit is 'n dinamiese gebeure waarin bepaalde veranderinge buite die arbeidsmark tot gevolg kan hê dat sy haar onverwags aan die beroepsarbeid onttrek. Statistiek wat daarom normaalweg aangewend word in die bestudering van veranderinge in die struktuur van die arbeidsmag in die algemeen, kan nie die wisselwerking van veranderlikes wat haar aanwesigheid in die arbeidsmark bepaal, uitlê nie; nog minder durf projeksies oor haar moontlike in- en uittrede in die toekoms daarop gemaak word.

Die belangrikste kwantitatiewe ontwikkeling betreffende die vrouearbeidsmag is af te lei uit die volkstellings van 1946 tot en met 1960 en uit die arbeidsopnames wat die Departement van Arbeid periodiek maak. Die grootste aanwas sedert 1951 was by die getroudes en dit geld vir alle ouderdomsgroepe. In die tydperk 1951 tot 1960 het die verhouding getroudes in die totale vrouearbeidsmag van 31.1 persent in 1951 (66 743 uit 214 511) (27, bl. 58) tot 44.8 persent (132 602 uit 295 740) (15, bl. 148) in 1960 gestyg.

TABEL 1.1

BLANKE VROULIKE EKONOMIES BEDRYWIGE BEVOLKING VOLGENS HUWELIKSTAAT (1951 - 1960)

Huwelikstaat	Ekonomies bedrywige vroulike bevolking				Vermeerdering	
	1951		1960		(1951 tot 1960)	
	N	%	N	%	N	%
Nooit getroud	120115	56.0	122268	41.3	2153	1.8
Getroud	66743	31.1	132602	44.8	65859	98.7
Wedustaat	16914	7.9	24512	8.3	7598	44.9
Geskei	10619	5.0	15816	5.3	5197	48.9
Ongespesifiseer	120	0.1	542	0.2	-	-
TOTAAL	214511	100	295740	100	81229	37.9

Die totale getal ekonomies bedrywige vroue het volgens tabel 1.1 met 37.9 persent van 1951 tot 1960 gestyg; die getal nooitgetroudes het met 1.8 persent toegeneem en die getal getroudes het byna verdubbel ('n aanwas van 98.7 persent), terwyl die getal weduwees en geskeides saam met 46.5 persent vermeerder het. In dieselfde tydperk groei die getal ekonomies bedrywige mans met slegs 11.2 persent (van 769 057 in 1951 (24, bl. A-30) tot 855 105 in 1960 (20, bl. H-16).

Hoewel vroue teen 1960 nog maar 'n aandeel van 25.7 persent aan die totale arbeidsmag het, ('n verhouding wat volgens die jongste arbeidsopname (21, bl. 20) in 1969 tot 29.8 persent styg), was getroude vroue verantwoordelik vir 81.1 persent van die aanwas in die vrouearbeidsmag vanaf 1951 tot 1960; en was vroue oor die geheel tegelyk verantwoordelik vir nagenoeg die helfte (48.5 persent) van die aanwas in die totale arbeidsmag vir dieselfde tydperk. Hierdie 48.5 persent word saamgestel uit 39.3 persent getroudes en 9.2 persent ongetroudes.

Verskillende vrae duik op:

Dui die veranderende geslagsamestelling van die arbeidsmag moontlik op 'n verandering in die vaardigheidstruktuur van die arbeidsmag?

Hoe beïnvloed die stygende getal getroude vrouewerkers die doelmatige funksionering en praktiese doeltreffendheid van die gewone bedryfsorganisasie en van die vakbondpraktyke?

'n Vraag wat ook hier ter sprake kom, is dit, in watter mate raak die ekonomie van die land afhanklik van die getroude vrou. as werkkrag? Demografiese tendense dui daarop dat 'n groter wordende gaping tussen die aanbod van jong en/of ongetroude vroue aan die een kant en die stygende vraag na vrouewerkers aan die anderkant, nou nog as die vernaamste enkele oorsaak vir die "afhanklikheid" geïdentifiseer kan word - 'n verskil in vraag en aanbod wat sedert 1951 besonder akuit begin raak het. Volgens tabel 1.2 (27, bl. 72) styg die vraag naamlik in die tydperk vanaf 1951 tot 1960 met 81 229 (20, bl. H-16 en bl. A-26). Die aanwas in dieselfde tydperk by die 15- tot 24-jaarouderdomsgroep in die totale vroulike bevolking is 41 602 ('n tekort van omtrent 40 000 aan die gewone vrouwerker wat beskikbaar raak om die vraag te bevredig). Absoluut geneem was die aanwas by hierdie ouderdomsgroep van die vrouearbeidsmag net 10 645 of 11.6 persent, teenoor hulle aanwas van 20 persent in die totale vroulike bevolking.

TABEL 1.2
VERMEERDERING VAN BLANKE VROULIKE BEVOLKING, 15 JAAR EN OUER VOLGENS OUDERDOMSGROEPE (1951 - 1960)

Ouderdomsgroep (jare)	1951	1960	Vermeerdering	
	N	N	N	%
15 - 24	208404	250006	41602	20.0
25 - 34	195650	204582	8932	4.6
35 - 44	187174	192055	4881	2.6
45 - 64	226848	291865	65017	28.7
65 en ouer	88869	117503	28634	32.2
TOTAAL	906945	1056011	149066	16.4

VERMEERDERING VAN BLANKE VROUEARBEIDERS VOLGENS OUDERDOMSGROEPE (1951 - 1960)

15 - 24	91995	102640	10645	11.6
25 - 34	44597	59482	14885	33.4
35 - 44	37683	55247	17564	46.6
45 - 64	36692	72307	35615	97.1
65 en ouer	3501	5921	2420	69.1
Ongespesifiseerd	43	143	100	-
TOTAAL	214511	295740	81229	37.9

Oor die geheel is dit duidelik dat in die periode vanaf 1951 tot 1960 - 'n periode waarin die vraag na vrouearbeid aansienlik styg (met 37.9 persent) en die tydsverloop waarin mens die groot veranderinge in die ouderdomspatroon van die vrouearbeidsmag waargeneem het - daar relatief 'n noemenswaardige afname was in die getal jong en/of ongetroude vroue wat vir die arbeidsmark beskikbaar geraak het.

Ter illustrasie word tabel 1.3 (17, bl. 200) gegee oor die huwelikstaat van die 1960-vrouearbeidsmag volgens ouderdomme. Ongelukkig is daar nie vergelykbare statistiek ten opsigte van die 1951-vrouearbeidsmag nie.

TABEL 1.3
 OUDERDOM VAN VROUEWERKERS (1960) VOLGENS HUWELIKSTAAT

Ouderdomsgroep (jare)		Huwelikstaat				Totaal	
		Ongetroud (weduwees en geskeies ingesluit)		Getroud			
		N	%	N	%	N	%
15 - 24	N %	82575 80.5	50.6	20065 19.5	15.1	102640 100	34.7
25 - 34	N %	19960 33.6	12.2	39522 66.4	29.8	59482 100	20.1
35 - 44	N %	16767 30.3	10.2	38480 69.7	29.0	55247 100	18.7
45 - 64	N %	38510 53.3	23.6	33797 46.7	25.5	72307 100	24.4
65 +	N %	5206 87.9	3.2	715 12.1	0.5	5921 100	2.0
Ongespesifiseerd	N %	120 83.9	0.1	23 16.1	0.01	143 100	0.1
TOTAAL	N %	163138 55.2	100	132602 44.8	100	295740 100	100

Die aandeel van die getroude vroue aan die vrouearbeidsmag styg van 31.1 persent in 1951 (15, bl. 58) tot 44.8 persent in 1960, 'n persentasievermeerdering van 13.7, terwyl die aandeel van ongetroudes ooreenkomstig daal (van 68.8 persent in 1951 tot 55.2 persent in 1960).

Tabel 1.4 toon dat die mediaanhuweliksouderdom van bruide teen 1966 (23, bl. 14 en 20, bl. C-12) nog konstant bly op 21.9 jaar.

TABEL 1.4
 MEDIAANHUWELIKSOUDERDOM VAN BRUIDE VIR DIE TYDPERK 1935 - 1966

Jaartal	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1963	1964	1965	1966
Mediaanouderdom van bruid (jare)	23.4	23.3	23.1	22.5	22.2	21.8	21.9	21.9	21.8	21.9

Met die volgehoue demografiese tendense sedert 1960 is dit waarskynlik dat ongetroudes se arbeidspersentasie verder gedaal het en dat die persentasie getroude vroue in die arbeidsmag reeds hoër is.

1.2 DOEL MET ONDERSOEK

Daar dit die taak van die Instituut vir Mannekragnavorsing is om 'n beeld van die mannekrag van die land deur navorsing te verkry, moet nagegaan word of bestaande mannekragtekorte wel deur die gebruik van getroude vrouewerkers verlig kan word. Omdat groter benutting van getroude vroue waarskynlik met die minste maatskaplike probleme bewerkstellig kan word indien hul groter inskakeling in die arbeidsmag op 'n deeltydse basis kan geskied, is besluit om die navorsing op deeltydse werk vir getroude vroue toe te spits. 'n Navorsingsterrein, "Die aanbod van en vraag na deeltydse vrouearbeid" is vir die doel afgebaken. Om hierdie ondersoekterrein te verken, is 'n loods ondersoek in Pretoria onderneem.

21956

Die doel met die voorondersoek was om die toestand van die arbeidsmark ten opsigte van die aanbod van en vraag na die arbeid van getroude Blanke vroue in 'n deelydse werkshoedanigheid in Pretoria te verken, om 'n insig te kry in die probleme en knelpunte by die indiensstelling, vir die werkgewer, en by die vind van deelydse werk, vir die vrou. Dit het geïmpliceer dat daar ook vasgestel moes word wat die houding van werkgewers tot die indiensstelling van vroue met gesinspligte is en hoe die werkgeleenthedsituasie is. Daarnaas is verwag om nuttige aanwysings uit die loodsondersoek te verkry vir die beplanning van 'n meer gerigte ondersoek na die aanwesigheid van 'n arbeidsaanbod onder Blanke huisvroue.

1.3 BEGRIPSOMSKRYWING

'n Aantal begrippe word vir die doel van hierdie ondersoek omskryf.

1.3.1 Deelydse werk

Deelydse is nie sinoniem met tydelik nie. Dit impliseer 'n deel van 'n volle werkdag, werkweek, maand of jaar. Deelydse werk beslaan nie meer as dertig uur per week nie.

Onderwys word as voltydse werk beskou, tensy die onderwyseres nie die hele jaar werk nie, of net sekere dae per week, of net sekere periodes per dag klasgee.

Werk wat tuis teen vergoeding gedoen word, byvoorbeeld, private tikwerk, naaldwerk, ensovoorts word as deelydse werk beskou, mits dit gemiddeld nie meer as dertig uur per week duur nie.

1.3.2 Werksoekers (hierna Groep A), is die getroude vroue wat op die tydstip van hierdie ondersoek te kenne gegee het dat hulle bereid en in staat is om deelydse werk te aanvaar, maar dit nog nie gedoen het nie. Dié groep word gesien as die aanbodsurplus.

1.3.3 Werkers (hierna Groep B), is die getroude vroue wat op die tydstip van hierdie ondersoek in deelydse poste in diens was en die vraagsituasie aandui; met ander woorde hulle is die aanbod wat die vraag na deelydse vrouewerkers bevredig.

1.3.4 Vraag en Aanbod. Dit was hier nie die bedoeling om vraag en aanbod te kwalifiseer of as 'n grootheid aan te dui nie. Die terme word gebruik om 'n toestand van die arbeidsmark ten opsigte van deelydse vrouearbeid op 'n gegewe tydstip aan te dui.

Dit volg verder uit 1.3.2 en 1.3.3 dat aanbod vir dié doel gelyk is aan almal wat deelydse wil en kan werk (die wat reeds werk plus die werksoekers) en dat vraag gelyk is aan werkgeleenthede wat gevul is plus ongevulde werkgeleenthede wat mag bestaan.

1.3.5 Getroude vroue wat vir hierdie ondersoek in aanmerking gekom het, is Blanke vroue wat in Pretoria woon, wat hulle mans by hulle in die gesin het en tussen die ouderdomsgrense van 15 jaar en 65 jaar val.

1.4 METODE VAN ONDERSOEK

1.4.1 Probleemverkenning

Die ondersoek handel oor die deelydse indiensstelling van die getroude vrou. Aanvanklik is gemeen om die Departement van Arbeid se werkverskaffingsburo en private agentskappe as uitgangspunt te neem. Hulle samewerking is gesoek om die vraag en aanbod te probeer identifiseer. Dit is trouens 'n metode

wat suksesvol gebruik is in Nederland* (11). Navrae in Pretoria het egter aan die lig gebring dat werkverskaffingsburo's nie meer as ongeveer vyftig name en adresse kon verstrek van getroude vroue wat vir deeltydse werk aangemeld het nie.

Gevolglik was dit nodig om vooraf met 'n aantal werkgewers te skakel en ander bronne te eksploteer ten einde name en adresse van waarskynlike werksoekers en werkers te bekom.

1.4.2 Die ondersoekgroep

Binne die raam van beskikbare moontlikhede, kon daar geen sprake wees van die trek van 'n verteenwoordigende steekproef nie en is die metode van die ondersoek ook drasties bepaal deur hierdie beperkinge.

(a) Aanbodsurplus - Groep A

Daar bestaan geen direkte metode van identifikasie van die aanbod van deeltydse vrouearbeid nie. Bronne wat gebruik is, was:

Ledelyste van Professionele Verenigings en Lederegisters van Professionele Rade vir die name van nie-praktiserende professionele vroue.

Register van onderwyseresse wat net vir deeltydse of aflosposte in aanmerking wil kom.

Register van werksoekers by die Werkverskaffingsburo en enkele name en adresse op die registers van private werkverskaffingsagente.

Waglyste van werkgewers (redelik verouderd).

Koerantadvertensies is opgevolg.

Met behulp van 'n vraag in die vraelys wat uitgestuur is, is name en adresse van werksoekers ontvang.

(b) Aanbod wat vraag bevredig - Groep B

Die groep werkers is geïdentifiseer by die Register van die Werkverskaffingsburo, die Transvaalse Onderwysdepartement en in 'n veldondersoek deur persoonlike kontak met werkgewers en werkers. Advertensies vir deeltydse werkers is ook opgevolg.

(c) Die groep werkgewers betrek in die meningsopname

Twee groepe word onderskei:

- (1) Werkgewers wat getroude deeltydse werkers in diens het.
- (2) Werkgewers wat nie voorsiening vir deeltydse poste maak nie.

Die keuse het vir ondervraging geval op werkgewers wat meer as tien deeltydse werkers in diens het, en werkgewers wat geen deeltydse werkers aanstel nie.

(d) Verteenwoordigendheid van die ondersoekgroep

Die ondersoekgroep is nie 'n verteenwoordigende deursnit van die land se huisvroubevolking nie en ook nie van alle ekonomiese sektore nie. Omdat daar in ieder geval geen universum ten opsigte van deeltydse vrouewerkers bestaan nie, sal dit hier geen wetenskaplike waarde hê om die gegewens met dié van die totale huisvroubevolking te probeer vergelyk nie.

---

*In 1962 het die "Directie voor de Arbeidvoorziening van de Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid" onder druk van die tekort aan mannekrag by sewe van hulle eie arbeidsburo's begin met 'n intensiewe aanpak van werkverskaffing aan vroue in deeltydse poste, met die doel om insae te kry in die moeilikheid en moontlikheid van deeltydse werk en na te gaan of hier 'n werkterrein lê vir die buro's. Die verslag wat in 1964 vrygestel is, dra die titel van: Verkenning van de Problematiek rond de Arbeid in Gebroken Werktijden voor Vrouwen.

Die uitgangspunt is dus dat uit hierdie ondersoek geen kwantitatiewe gevolgtrekkings ten aansien van die huisvroubevolking in die RSA moontlik is nie. Kwalitatiewe uitsprake word met voorbehoud gemaak as die voorkoms by die ondersoekgroep baie duidelik lê. Waar daar dan in die verslag verskille of ooreenkomste tussen subgroepe bespreek word, betref dit tendense wat so duidelik spreek dat dit na alle waarskynlikheid ook gevind sou kon word vir die betrokke subgroepe uit die totale vroulike bevolking.

Die responsie van winkelassistente was swakker as vir ander beroepe. Dit sal waarskynlik 'n invloed hê op sowel die beroepsverspreiding van die ondersoekgroep as hul kwalifikasieverspreiding.

Die resultate gee nogtans 'n aanduiding van die aanbod van opgeleide huisvroue in Pretoria, 'n aanduiding van die beroepsgebiede waar die getroude vrou as deeltydse werker beweeg, en 'n aanduiding van die klimaat vir die voller benutting van vrouearbeid in deeltydse werk.

1.4.3 Verkryging en verwerking van gegewens

(a) Posvraelys

Aan alle persone wie se name en adresse gevind kon word, dit is waarskynlike werkers en werksoekers, is 'n vraelys per pos versend. Van 1426 vraelyste wat gedurende November 1969 uitgestuur is, is 522 van die wat blykbaar die bestemming bereik het, terugontvang. Van dié 522 respondente het 26 nie in aanmerking vir bespreking gekom nie, omdat hulle òf nie meer hulle mans in die gesin het nie, òf te oud was, en nog 15 omdat hulle antwoorde te laat ontvang is. Van die restant van 481 was 126 nie meer beskikbaar vir deeltydse werk nie; net 355 antwoorde was dus bruikbaar vir ontleding in hierdie verslag.

In totaal word die antwoorde van 124 getroude vroue wat aangedui het dat hulle deeltydse werk wil doen (hierna Groep A, werksoekers genoem) en dié van 231 getroude vroue wat reeds deeltydse werk doen (hierna Groep B, werkers genoem), ontleed.

'n Eksemplaar van die posvraelys verskyn as Bylaag A by die verslag.

(b) Onderhoue met werkgewers

Daar is gestruktureerde onderhoue gevoer met 38 hoofamptenare van 23 instansies, ses waarvan glad nie voorsiening vir deeltydse werkgeleentheid maak nie en 17 wat reeds ervaring het met die indiensstelling van getroude deeltydse vrouewerkers. Hierdie was 'n meningsopname en mededelings van die gegewens word onder die betrokke afdeling van die verslag gedoen.

'n Eksemplaar van die vraelys wat in onderhoue gebruik is, verskyn as Bylaag B by die verslag.

2 DIE DEELTYDSE WERK

2.1 KARAKTERISERING VAN ONDERSOEGGROEP

Ter inleiding volg 'n beskrywing van die vroue wat die gegewens verstrek het. Statistiek met betrekking tot ouderdomsverspreiding, gesinsamestelling en opleiding word hier raketings ontleed, maar dit kom vir verdere bespreking weer in aanmerking saam met ander veranderlikes onder die opvolgende afdelings van die verslag.

2.1.1 Ouderdom en gesinsamestelling

Tabel 2.1 gee die ouderdomsverspreiding van die ondersoekgroep vir die twee hoofgroepe apart.

Volgens tabel 2.1 is die werksoekers grotendeels vroue tussen 25 en 39 jaar oud (65.3 persent van hulle); en is die werkers hoofsaaklik persone tussen 30 en 44 jaar oud (60.2 persent van hulle). In die totaal het die groep 45 jaar en ouer 'n relatief hoë aandeel, te wete 20.3 persent.

TABEL 2.1

GETROUDE DEELTYDSE WERKSOEKERS EN WERKERS VOLGENS OUDERDOM

Ouderdom van vrou (jare)	Groep A - werksoekers		Groep B - werkers		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
15 - 19	-	-	-	-	-	-
20 - 24	12	9.7	8	3.5	20	5.6
25 - 29	31	25.0	34	14.7	65	18.3
30 - 34	30	24.2	40	17.3	70	19.7
35 - 39	20	16.1	54	23.4	74	20.8
40 - 44	9	7.3	45	19.5	54	15.2
45 - 49	12	9.7	32	13.9	44	12.4
50 - 54	5	4.0	12	5.2	17	4.8
55 - 59	1	0.8	5	2.2	6	1.7
60 - 65	4	3.2	1	0.4	5	1.4
TOTAAL	124		231		355	
%	34.9	100	65.1	100	100	100

By gebrek aan vergelykbare statistiek oor deeltydse werkers in die RSA is dit tog interessant om hierdie gegewens ten opsigte van die ondersoekgroep in ooreenstemmende ouderdomsgroepe te stel teenoor dié ten opsigte van die totale stedelike getroude vrouearbeidsmag in die RSA vir 1960 en in die Transvaal vir 1960 (15, bl. 60). Hier word daarop gelet dat die jongste vrou in die ondersoekgroep 20 jaar oud was.

TABEL 2.2

PERSENTASIEVERDELING VAN DIE OUDERDOM VAN DIE ONDERSOEGROEP TEENoor DIÉ VAN DIE STEDELIKE GETROUDE VROUEARBEIDSMAG : TRANSVAAL (1960) EN RSA (1960)

Ouderdom van vrou (jare)	Groep A Deeltydse werksoekers in Pretoria	Groep B Deeltydse werkers in Pretoria	Totale Aanbod vir deeltydse werk in Pretoria	Stedelik Alle getroude werkers in Transvaal	Stedelik Alle getroude werkers in die RSA
24 en jonger	9.7	3.5	5.6	16.7	15.5
25 - 34	49.2	32.0	38.0	32.6	30.1
35 - 44	23.4	42.9	36.1	28.8	29.1
45 - 65	17.7	21.7	20.3	21.9	25.4
TOTAAL	100	100	100	100	100

Volgens tabel 2.2 wil dit voorkom asof die behoefte aan deeltydse werk by getroude vroue 24 jaar en jonger in Pretoria nie groot is nie. Hulle aandeel aan die totale getroude vrouearbeidsmag in 1960 (en dit is in voltydse werk hoofsaaklik) was daarenteen vir die stedelike gebiede aansienlik hoër, te wete 16.7 en 15.5 persent onderskeidelik vir Transvaal en vir die RSA, teenoor maar 5.6 persent van die ondersoekgroep deeltydse werkers in dieselfde ouderdomsinterval.

Die mediaanouderdom van Groep A is 33 jaar teenoor die 37 jaar van Groep B. In totaal was net 51 van die 355 vroue in die ondersoekgroep (of 14.4 persent) onder 27 jaar. Verby daardie ouderdom neem die behoefte aan deeltydse werk duidelik vorm aan. Dit hou ongetwyfeld verband met die gesinsamestelling wat hieronder in tabel 2.3 ontleed word.

In hierdie ondersoek is nagegaan hoeveel van die vroue kinders het wat nog sorg in die huis nodig het. Vir voorskoolse kinders is die boonste grens van ses jaar gekies omdat benede daardie ouderdom die kinders normaalweg heeldag tuis is, terwyl hulle vanaf die sesde jaar deurgaans skool bywoon. Min of meer

arbitrêr lê die grens vir die oorgang na die hoërskool by dertienjarige leeftyd. Die boonste grens van agtien jaar hou verband met die waarskynlike toetreding tot die studente- en/of beroepsbevolking wat direk groter selfstandigheid meebring.

TABEL 2.3

VERDELING VAN OUDERDOMSGROEPE WAARIN KINDERS VAL VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Ouderdomsgroepes waarin kinders val	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal	
	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-65		
	GROEP A						N	%
Geen kinders	4	3	0	0	0	1	8	6.5
Voorskoolse kinders (alleen)	8	18	6	1	0	0	33	26.6
Voorskoolse en skoolgaande kinders	0	9	18	6	1	1	35	28.2
Skoolgaande kinders (alleen)	0	1	6	13	7	7	34	27.4
Skoolgaande en selfstandige kinders	0	0	0	0	1	6	7	5.6
Selfstandige kinders (alleen)	0	0	0	0	0	7	7	5.6
TOTAAL	12	31	30	20	9	22	124	
	9.7	25.0	24.2	16.1	7.3	17.7	100	100
GROEP B								
Geen kinders	5	5	2	1	2	2	17	7.4
Voorskoolse kinders alleen	3	21	7	0	1	0	32	13.9
Voorskoolse en skoolgaande kinders	0	4	18	19	4	2	47	20.3
Skoolgaande kinders (alleen)	0	4	13	33	25	16	91	39.4
Skoolgaande en selfstandige kinders	0	0	0	1	13	19	33	14.3
Selfstandige kinders (alleen)	0	0	0	0	0	11	11	4.8
TOTAAL	8	34	40	54	45	50	231	
	3.5	14.7	17.3	23.4	19.5	21.6	100	100
OPSOMMING IN TOTAAL								
Kinderloos	9	8	2	1	2	3	25	7.0
Nog voorskoolse kinders ook tuis	11	52	49	26	6	3	147	41.4
Net skoolgaande en/of selfstandige kinders	0	5	19	47	46	66	183	51.5
TOTAAL	20	65	70	74	54	72	355	
	5.6	18.3	19.7	20.8	15.2	20.3	100	100

Volgens tabel 2.3 het 68 van die vroue in Groep A (dit is meer as die helfte), nog voorskoolse kinders gehad. In geheel was 96 kinders van vyf jaar en jonger hier betrek. Daar was verder 111 laerskool- en 41 hoërskoolkinders. Net 35 van die 283 kinders in hierdie gesinne was selfstandig. Van die agt vroue in Groep A wat kinderloos was, was vier nog nie 25 jaar oud nie.

Van die gesinne waar die vrou reeds deelyds werk (Groep B), was daar 79 wat saam 102 kinders van vyf jaar en jonger gehad het. Volgens tabel 2.3 is dit 34.2 persent van die gesinne en ongeveer 'n derde. Van hulle het 47 ook skoolgaande kinders gehad. Van die res het 91 net skoolgaande kinders gehad, 33 het skoolgaande en selfstandige kinders en elf het net selfstandige kinders gehad. Van die 17 vroue in Groep B wat kinderloos was, was vyf nog nie 25 jaar oud nie. Die getal laerskoolkinders in die gesinne van Groep B was 234 en 150 was hoërskoolkinders, terwyl 72 kinders selfstandig was.

Meer as die helfte van die werksoekers het nog voorskoolse kinders in die huis teenoor net 'n derde van die werkersgroep. Dit dui moontlik op die ongenoeëheid van werkgewers om moeders van jong kinders in diens te neem, gesien die groter risiko van absentisme.

Uit 'n totaal van 841 kinders was 345 op die laerskool en 191 op die hoërskool, dit beteken dat 63.7 persent van die betrokke kinders skoolgaande was. Tabel 2.3 toon dat 74 persent van die werkende moeders skoolgaande kinders ook het en dat 58.5 persent van die werkers net skoolgaande en/of selfstandige kinders het. Dit is veral 'n verskynsel by die vroue van oor die 35 jaar (tabel 2.3 - opsomming).

Dit lyk of die ouderdom van die vrou 'n vernamereguleerder-veranderlike is in haar beskikbaarheid vir die beroepsarbeid. Die getroude vrou se deelname aan die arbeidsmark word in hoofsaak bepaal deur swangerskap en kinderversorging - dit is biologiese aspekte waarmee haar ouderdom direk verband hou.

Tabel 2.4 toon die dalende ouderdom van moeders by die kindergeboortes (19, bl. C-11 en 20, bl. C-7).

TABEL 2.4

TOTALE GEBOORTES VOLGENS OUDERDOM VAN MOEDER VIR DIE TYDPERK 1950 TOT 1963

Jaartal		Ouderdom van moeder (jare)					Totaal
		Onder 15	15-24	25-34	35-44	45-65	
1950	N	10	23369	31819	10036	257	65491
	%	0.01	35.7	48.6	15.3	0.4	100
1955	N	16	26210	34364	9482	244	70316
	%	0.02	37.3	48.9	13.5	0.3	100
1960	N	22	31482	35764	8811	218	76297
	%	0.03	41.3	46.9	11.5	0.3	100
1963	N	28	32585	35084	7664	163	75524
	%	0.04	43.1	46.5	10.1	0.2	100

Uit tabel 2.4 kan afgelei word dat die mediaanouderdom van die moeder by die geboorte van haar eerste sowel as haar laaste kind aanmerklik gedaal het. Dit val saam met die daling in die mediaanhuweliksouderdom van vroue vir dieselfde tydperk, naamlik van 22.5 jaar in 1950 tot 21.9 jaar in 1963 (tabel 1.3).

So het dan ook die ouderdom waarop sy na die beroep terugkeer, gedaal, want teen 35-jarige leeftyd het baie moeders nie eers meer voorskoolse kinders nie. Tabel 2.3 (opsomming) toon dat 63.5 persent van die ondersoekgroep tussen

35 en 39 jaar nie meer voorskoolse kinders gehad het nie.

Tot verdere illustrasie van die gesinspligte van die getroude vrou as re-guleerder-veranderlike in hul deelname aan die beroepsarbeid, word hieronder 'n tabel geplaas, ontleen aan 'n ondersoek (13, bl. 392-407) wat in Chicago deur NORC (National Opinion Research Centre) onderneem, en deur Susan Orden en Norman Bradburn uitgevoer is.

TABEL 2.5

PERSENTASIEVERDELING VAN OUDERDOM VAN JONGSTE KIND VOLGENS WERKSTATUS VAN MOEDER (CHICAGO)

Ouderdom van jongste kind (jare)	Werkstatus van moeder			Totaal	
	Werk voltyds	Werk deelyds	Net huisvrou	N	%
- 3	12	6	81	506	99
3 - 5	18	9	73	267	100
6 - 10	22	14	63	235	99
11 - 14	31	18	50	125	99
15 - 18	36	13	51	106	100
19 - 20	30	7	63	27	100
Geen onder 21	44	6	50	385	100
TOTAAL	25	9	66	1651	100

In vermeldde ondersoek was volgens tabel 2.5, van elke 100 vroue, 66 uit-sluitend huisvrou, 25 in voltydse werk en 9 in deelydse werk. Dit beteken dat 34 persent van die 1651 vroue in die arbeidsmag was.

Tabel 2.5 toon die veranderende patroon van die beskikbaarheid al dan nie, vir deelydse en voltydse werk en illustreer hoe vroue op die krimpende graad van gesinsverantwoordelikheid reageer. Na die periode van babas in die huis, waartydens buitenshuisse beroepsbeoefening minimaal is, begin die vrou met elke opvolgende fase van kinderversorgingspligte in die deelydse en voltydse arbeids- mark in te beweeg. Hierdie tendense hou stand totdat die jongste kind in die boonste standerds van die laerskool is. In hierdie stadium van die vrou se lewensiklus bereik die deelydse beroepsbeoefening 'n hoogtepunt, naamlik 18 per-sent. Nadat die jongste kind hoërskool toe is, beweeg die vrou geleidelik uit die deelydse na die voltydse werk en bereik voltydse beroepsbeoefening 'n hoog-tepunt sodra al die kinders selfstandig is (44 persent).

Bevindinge van 'n sosiologiese ondersoek (26, bl. 215 - 220) na bepaalde aspekte van Blanke vrouearbeid in Johannesburg wat in 1966 deur C.J. van Wyk uitgevoer is, toon ooreenstemmende tendense. Meer as die helfte (52.4 persent) van die nie-werkende huisvroue van 35 jaar en ouer wat ondervra is, was bereid en in staat om dadelik deelydse te begin werk, terwyl skaars 'n derde van die jonger vroue kans gesien het om selfs deelydse te werk en tog in 'n hoë mate (52.6 persent) kans sien om binne vyf jaar waarskynlik of vir seker in die deel-tydse arbeid te staan, maar nog glad nie daarvoor kans sien om selfs oor vyf jaar voltydse te werk nie.

H.S. Gouws bevind in haar ondersoek (6, bl. 76) na die houdings ten opsig-te van beroepsarbeid van 'n aantal vroue met namatrikulasie opleiding, dat die meeste vroue wat wil werk, dit as 'n voorwaarde stel dat die kinders eers op skool of selfstandig moet wees, voordat hulle sal werk, en dan wil hulle ook verkieslik deelydse werk.

In 'n ander ondersoek (4, bl. 78 en 89) na die beroepsarbeid van 951 getrou-de vrouewerkers in stedelike gebiede in 1952 is bevind dat 377 uit 670 gesinne met kinders (56.3 persent), net skoolgaande en/of selfstandige kinders gehad

het. Van die 670 moeders het net 26 (3.9 persent) minder as ses uur per dag gewerk en van hulle het 12 nog voorskoolse kinders gehad. Dié ondergroep het dus oorweënd voltyds gewerk.

Opsommenderwys toon tabel 2.3 dat, van die totale ondergroep 183 uit 355 gesinne (51.5 persent) net skoolgaande en/of selfstandige kinders het. Wanneer die kinderloses dan nog buite rekening gelaat word, kom dit neer op 183 uit 330 gesinne met kinders (55.5 persent).

Die krimpende versorgingspligte wat met die veroudering van die kinders kom, blyk dus 'n belangrike veranderlike te wees wat die deelname van die getroude vrou aan die beroepsarbeid beïnvloed; dis naamlik 'n reduserende element in die huisvrou-moederrol.

2.1.2 Opleiding

Die onderwyspeil van die ondergroep word in tabel 2.6 uiteengesit.

TABEL 2.6
ONDERWYSPEIL VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Onderwyspeil	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal							
	20-24		25-29		30-34			35-39		40-44		45-65		
	GROEP A													
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Net skoolopleiding	2	16.7	5	16.1	5	16.7	4	20.0	2	22.2	7	31.8	25	20.2
Skoolopleiding plus handelser-tifikaat	1	8.3	2	6.5	0	0.0	3	15.0	2	22.2	3	13.6	11	8.9
Skoolopleiding plus verpleging	0	0.0	1	3.2	3	10.0	2	10.0	0	0.0	5	22.7	11	8.9
St. 10 plus diploma radiografie, farmasie, ens.	0	0.0	1	3.2	2	6.7	1	5.0	0	0.0	0	0.0	4	3.2
St. 10 plus onderwysdiploma	7	58.3	11	35.5	11	36.7	8	40.0	3	33.3	5	22.7	45	36.3
Graad plus onderwysdiploma	1	8.3	4	12.9	5	16.7	2	10.0	0	0.0	1	4.5	13	10.5
Net graad	1	8.3	7	22.6	4	13.3	0	0.0	2	22.2	1	4.5	15	12.1
TOTAAL %	12	9.7	31	25.0	30	24.2	20	16.1	9	7.3	22	17.7	124	100
GROEP B														
Net skoolopleiding	3	37.5	10	29.4	18	45.0	28	51.9	19	42.2	20	40.0	98	42.4
Skoolopleiding plus handelser-tifikaat	1	12.5	4	11.8	6	15.0	9	16.7	9	20.0	11	22.0	40	17.3
Skoolopleiding plus verpleging	0	0.0	0	0.0	3	7.5	3	5.6	5	11.1	3	6.0	14	6.1
St. 10 plus diploma radiografie, farmasie ens.	1	12.5	1	2.9	0	0.0	0	0.0	2	4.4	0	0.0	4	1.7
St. 10 plus onderwysdiploma	0	0.0	8	23.5	4	10.0	6	11.1	0	0.0	6	12.0	24	10.4
Graad plus onderwysdiploma	1	12.5	4	11.8	3	7.5	0	0.0	3	6.7	5	10.0	16	6.9
Net graad	2	25.0	7	20.6	6	15.0	8	14.8	7	15.6	5	10.0	35	15.2
TOTAAL %	8	3.5	34	14.7	40	17.3	54	23.4	45	19.5	50	21.6	231	100

Volgens tabel 2.6 het die aanbodsruplus (Groep A) oor die geheel beter opleiding geniet as die aanbod wat die vraag na deeltydse werk versadig het (Groep B). Net 25 van die 124 werksoekers (20.2 persent) het slegs sekondêre skoolopleiding gehad; nog 11 (8.9 persent) van hulle met sekondêre skoolopleiding het ook handelsopleiding, die res het almal professionele kwalifikasies en/of 'n graad (71 persent). Daar was 15 gegradueerdes met geen addisionele diploma (12.1 persent) wat nie deeltydse werk kon vind nie; vyf met 'n suiwer B.A.-graad, een met B.A.(L.O.), een met B.A. (S.W.) twee met B.A. (Bib.), een met B.Sc (Huish.), een met MB.Ch.B.en vier met B.Sc (Farm.). Daar was ook nog 13 gegradueerdes met onderwyskwalifikasies.

Van dié wat werk gevind het, het 98 (42.4 persent) slegs sekondêre opleiding; nog 40 (17.3 persent) het skool- en handelsopleiding en maar net 40.3 persent het professionele kwalifikasies en/of 'n graad. Van die 35 gegradueerdes sonder onderwysdiplomas (15.2 persent) wat deeltydse werk gevind het, het agt 'n suiwer B.A.-graad, een 'n B.A. (Spraaakterapie), twee B.A. (Bib.) een 'n B.A. (Arg.), een 'n B.Juris, vyf het B.A. (S.W.), een 'n B.Com., ses 'n suiwer B.Sc.-graad, vyf B.Sc. in Voedingkunde en vyf het 'n MB.Ch.B.-graad.

Die relatiewe oorwig van onderwyseresse in die ondersoekgroep, en trouens in enige ondersoek na die beroepsarbeid van getroude vroue, veral waar professionele werkers juis sterk verteenwoordig is, is begryplik. Die onderwysberoep word as gevolg van die korter ure weg van die huis en daarby die skoolveranskasies, oor die geheel deur die getroude vrou gesien as die bes aanpasbare beroep by die huwelik en die gesin. Volgens die Transvaalse Onderwysdepartement het getroude onderwyseresse ten tye van die ondersoek 'n aandeel van 55 persent aan die vrouepersoneel in Transvaalse skole.*

Die onderwyseresse in die ondersoekgroep stel dit baie duidelik dat hulle deeltydse werk soek en om daardie rede dus nie wil skoolhou nie. Dié wat tog onderwys gee, doen dit op 'n aflosbasis en werk periodiek sodat die werk nie in danige mate op die gesinsversorging inbreuk maak nie. Onder afdeling 3.3 van hierdie verslag word daar verder ingegaan op die benutting, al dan nie, van die professionele opleiding by die deeltydse beroepsbeoefening, asook op die beroepservaring en die opleiding.

Uit tabel 2.1 het reeds geblyk dat Groep A, die werksoekers, na verhouding 'n jonger groep as Groep B, die werkers, is. Onderskeidelik is 65.3 persent van die werksoekers tussen 25 en 39 jaar en 60.2 persent van die werkers tussen 30 en 44 jaar. Nou blyk in tabel 2.6 ook dat die jonger groepe in die algemeen beter gekwalifiseerd is as die oueres.

Van die vroue van 20 tot 34 jaar in Groep A het 79.5 persent (58 uit 73) òf verpleging-, òf onderwys- en/of universiteitskwalifikasies. Van die ouer vroue in dié groep (35 tot 65 jaar) het 58.8 persent (30 uit 51) ooreenkomstige opleiding geniet.

Van Groep B het 48.8 persent (40 uit 82) van die vroue van 20 tot 34 jaar sodanige opleiding geniet teenoor 35.6 persent (53 uit 149) van die ouer werkers (35 tot 65 jaar).

Hoewel die ondersoekgroep ook ten opsigte van onderwyspeil geen deursnit van die Blanke vroulike bevolking in die RSA (16, bl. 13) is nie (slegs 6.5 persent van die totale Blanke vroulike bevolking en 9.5 persent van die Blanke vroulike bevolking in Pretoria (14, bl. 71) het na matrikulasie verdere opleiding geniet), toon die opleidingspatroon van die ondersoekgroep nogtans ooreenstemming met dié van die land se Blanke vrouearbeidsmag.

Wat die beroepsbedrywigheid per se betref, het onderwyspeil 'n veel groter betekenis vir vroue as vir mans. Ongeag hul onderwyspeil, is bykans alle mans in die ouderdomsgroep tussen 20 en 60 jaar in die arbeidsmag. By benadering was daar 900 000 Blanke vroue in 1960 in die RSA wat slegs skoolonderwys geniet het en afgestudeerd was (dit is die totale vroulike bevolking in dié kategorie

*Mededeling tydens onderhoud met die Assistent-Direkteur (Personeel) T.O.D.

minus die vroulike skoolbevolking en dogters van onder 6 jaar). Van hulle was 249 020 in die arbeidsmag (27.7 persent) teenoor die 46.7 persent van alle professionele en/of akademies beter opgeleide Blanke vroue in die RSA (46 720 uit 100 036) en teenoor 46.5 persent van gelykwaardig gekwalifiseerde vroue in Pretoria (4567 uit 9829). Van 16 927 Blanke vroue in die RSA in 1960 met 'n baccalaureusgraad, 1345 met 'n magistersgraad en 371 met 'n doktorsgraad, was onderskeidelik 7773 (45.9 persent), 732 (54.4 persent) en 243 (65.5 persent) beroepsbedrywig (14, bl. 71; 15, bl. 85; 18, bl. 1; 20, bl. E-1).

Die afleiding wat gemaak word, is dat hoe hoër die onderwyspeil des te groter die kans dat die vrou in die arbeidsmag is of daarheen sal terugkeer. Verskeie navorsers het reeds bevind dat daar 'n positiewe korrelasie bestaan tussen die hoogte van die onderwyspeil en die mate waarin vroue na die huwelik beroepswerkzaam is (2, bl. 16; 7, bl. 94-96; 3, bl. 19; 10 bl. 61).

In 'n internasionale ondersoek wat die IFUW (International Federation of University Women) oor die periode van 1956 tot 1965 onderneem het (5, bl.12) is ook bevind dat die getal vrouewerkers met die onderwyspeil styg. In Frankryk werk 75 persent van alle vroue wat namatrikulasie opleiding het. In België beoefen 80 persent van alle gegradueerde vroue tussen 25 en 35 jaar hulle professies en in die VSA is meer as die helfte van die gegradueerde vroue in die beroep. In Helsinki werk 72 persent van alle gegradueerde vroue en in lande soos Latyns-Amerika, Indië en Thailand is dit die intelligentsia onder die vroue wat werk.

Uit tabel 2.6 blyk dit egter dat vir die onderhawige ondersoek die vraag na hoog opgeleide deeltydse werkers slegs 40 persent is teenoor die 60 persent vraag na deeltydse vrouewerkers met slegs skoolopleiding en moontlik ook met 'n handelcertifikaat. Dit beteken dat deeltydse werkgeleentheid vir professionele werkers baie skaarser is as vir werkers met slegs sekondêre skoolopleiding. Dit was trouens ook die bevinding in Nederland (12, bl. 9) in 'n ondersoek wat die Sociaal-Economiese Raad ten behoeve van die Staatssecretaris van Sociale Zaken en Volksgezondheid uitgevoer het.

Die afleiding kan gemaak word dat die aanbod van hoog opgeleide vroue vir deeltydse werk die vraag na hulle arbeid aansienlik oorskry, sodat die aanbod= surplus grotendeels in die hoër onderwyspeilkategorieë gevind word.

2.2 REDES WAAROM DEELTYDS GEWERK WORD

Waarom deeltids? Die bedoeling van die vraag was om 'n agtergrondinsig te verkry in die motiewe vir deeltydse werk. Die redes wat die ondersoekgroep aangegee het, word in tabel 2.7 ontleed. Die redes is bloot vir ontleeddoel= eindes in 4 kategorieë verdeel.

TABEL 2.7
MOTIEWE VIR VOORKEUR AAN DEELTYDSE WERK VOLGENS OUDERDOM

Redes aangevoer vir die voorkeur aan deeltydse werk	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal	
	20-29		30-44		45-65			
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kinders het middae tuis sorg nodig	25	29.4	125	63.1	23	31.9	173	48.7
Kan net deeltydse werk plus huishouding behartig	10	11.8	30	15.2	21	29.2	61	17.2
Nog besig met gesinsbou en deeltydse werk is op losse voet	41	48.2	7	3.5	0	0.0	48	13.5
Stel belang in die beroep maar wil vryetyd ook hê	7	8.2	21	10.6	24	33.3	52	14.7
Onbeantwoord	2	2.4	15	7.6	4	5.6	21	5.9
TOTAAL	85		198		72		355	
%	23.9	100	55.8	100	20.3	100	100	100

Uit tabel 2.7 blyk dat nagenoeg die helfte van die vroue (48.7 persent) die versorging van die kinders smiddags by die huis, as die vernaamste oorweging gee in hulle besluit op deelydse werk. Afleidings wat verder gemaak is uit dit wat die vroue geskryf het, dui ook op die hoë verantwoordelike sin van die moeders. Vir hulle is die beroep aantreklik en ook gewens, maar dis nie so belangrik soos die gesin nie. As hulle dit dus kan regkry, sal hulle die werkdag by die gesinsbehoefte aanpas en nie andersom nie.

Dit kan ook uit tabel 2.7 afgelei word dat die vroue met gesinsverantwoordelike in deelydse werk altans 'n gedeeltelike oplossing sien vir seker probleme wat ondervind word. In die vernaamste instansie laat dit hulle toe om smiddags saam met hulle kinders tuis te wees. Net soos Gouws (6, bl. 56-59) in haar studie bevind het, toon ook hierdie ondersoek dat die vroue werkers die belange van die gesin en veral dié van die kinders, eerste stel. Volgens tabel 2.7 weeg die kinders se versorging veral swaar by die vroue van 30 tot 44 jaar. Dit verbaas nie as mens tabelle 2.8 en 2.9 saam lees nie. Dié groep vroue het onder hulle véer meer as die helfte van die kinders wat by die ondersoek betrek is, te wete 535 uit die totaal van 841 (n persentasieaandeel van 63.6). Tabel 2.8 toon verder dat hierdie groep ook relatief groter gesinne het. Van die 128 in die ouderdomsgroep 35 tot 44 jaar het 88 moeders (68.8 persent) 'n kindertal van drie en meer - met ander woorde dus die vermoedelik voltooide gesinne.

TABEL 2.8
KINDERTAL VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Kin= der= tal	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal							
	20-24		25-29		30-34				35-39		40-44		45-65	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Geen	9	45.0	8	12.3	2	2.9	1	1.4	2	3.7	3	4.2	25	7.0
1	7	35.0	22	33.8	6	8.6	1	1.4	5	9.3	14	19.4	55	15.5
2	4	20.0	23	35.4	30	42.9	18	24.3	13	24.1	22	30.6	110	31.0
3	0	0.0	9	13.8	29	41.4	39	52.7	22	40.7	16	22.2	115	32.4
4	0	0.0	3	4.6	3	4.3	12	16.2	7	13.0	10	13.9	35	9.9
5 en meer	0	0.0	0	0.0	0	0.0	3	4.1	5	9.3	7	9.7	15	4.2
TOTAAL	20		65		70		74		54		72		355	
%	5.6	100	18.3	100	19.7	100	20.8	100	15.2	100	20.3	100	100	100

Tabel 2.9 toon dat hulle hoofsaaklik skoolgaande kinders het. Vir die ondersoekgroep was 'n gesinsgrootte van drie mees algemeen. In totaal was daar 841 kinders betrokke by die 355 gesinne en 165 gesinne het 'n kindertal van drie en meer kinders gehad (46.5 persent). In hierdie huishoudings sal die beoefening van 'n buitenshuise beroep die arbeidslas op die huisvrou aanmerklik verswaar. Tabel 2.9 gee 'n totaaloor sig van die kinders in die huishoudings.

'n Ander vername probleem by die buitenshuise werk van die huisvrou is die dubbele arbeidslas wat dit op haar plaas. Naas die kinders se behoeftes as motief in tabel 2.7, weeg hierdie oorbelasting dan ook die swaarste wanneer die vrou aan 'n korter werkdag die voorkeur gee. Vir die totale groep kom dit op 17.2 persent neer. Vir die moeder wat voldag werk, moet die tyd wat sy aan die huishouding bestee, noodwendig relatief beperk wees as dit met die mediaanwerktyd van tussen sewe en agt ure per dag vir voltyds vergelyk word.

'n Derde van die oudste groep tussen 45 en 65 jaar werk of wil werk omdat hulle blykbaar persoonlike bevrediging daaruit kry. Dieselfde rede word deur maar net 8.2 persent van die jongstes (20-29 jaar) en deur 10.6 persent van die groep van 30 tot 44 jaar aangegee, teenoor die 33.3 persent by die oudste werkers.

TABEL 2.9

VOORSKOOLSE, SKOOLGAANDE EN SELFSTANDIGE KINDERS VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Ouderdomsgroep waarin kinders val	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal							
	20-24		25-29		30-34				35-39		40-44		45-65	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Geen kinders	9	45.0	8	12.3	2	2.9	1	1.4	2	3.7	3	4.2	25	7.0
Voorskoolese kinders(alleen)	11	55.0	39	60.0	13	18.6	1	1.4	1	1.9	0	0.0	65	18.3
Voorskoolese en skoolgaande kinders	0	0.0	13	20.0	36	51.4	25	33.8	5	9.3	3	4.2	82	23.1
Skoolgaande kinders(alleen)	0	0.0	5	7.7	19	27.1	46	62.2	32	59.3	23	31.9	125	35.2
Skoolgaande en selfstandige kinders	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	1.4	14	25.9	25	34.7	40	11.3
Selfstandige kinders(alleen)	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	18	25.0	18	5.1
TOTAAL	20		65		70		74		54		72		355	
%	5.6	100	18.3	100	19.7	100	20.8	100	15.2	100	20.3	100	100	100

Die groep 45 tot 65 jaar het egter in vername mate nog gesinspligte soos uit tabel 2.7 blyk. Kinderversorging en die huishoudelike las is vir 61 persent van hulle nog 'n vername oorweging om net deelyds te werk of te wil werk.

Die vroue is ook gevra of hulle deelydsse werk sien as 'n oorbrugging tot die latere voltydsse toetreding tot die arbeidsmark. Van die 355 vroue het net 54 (15.2 persent) geantwoord dat hulle dit in die vooruitsig stel om uiteindelik voltyds na die beroep terug te keer. Dit kom daarop neer dat 87 uit elke 100 wat reeds deelyds werk en 80 uit elke 100 wat graag deelyds wil werk, op hierdie tydstip geen ambisie het om uiteindelik op die ope mark met ander werkers om voltydsse poste mee te ding nie, ongeag veranderinge wat mag intree om die huishoudelike belasting te reduseer.

Dit kan daarop dui dat daar 'n aansienlike aanbod vir deelydsse werk by huisvroue is, en dat, indien die vraag na deelydsse vrouewerkers ooreenkomstig styg, die prentjie in die RSA heel anders daaruit sal sien as dié wat in tabel 2.5 oor Chicago geskilder is.

2.3 DIE AARD VAN DIE DEELTYDSE WERK

Die begrip deelyds kan 'n verskeidenheid van vorme aanneem. Dit kan beteken voltyds vir 'n kort termyn (soos locum tenens), deelyds vir 'n lang termyn (selfs permanent), of deelyds vir 'n deel of 'n seisoen van die jaar.

Deelydsse werk word vir die doeleindes van loonvasstelling uitgedruk in terme van ure per dag, of ure per week en wissel in die verskillende lande van ongeveer vier uur per dag tot 35 uur per week. In Nederland wissel dit byvoorbeeld van 15 tot 30 uur per week (12, bl. 9), in Engeland is dit minder as 20 uur per week, terwyl dit vir Nieu-Seelanders driekwart van 'n gewone nywerheidswerkdag beteken (1, bl. 382)

Waar dit in die RSA vir 'n bedryf voorgeskryf is, kom dit tans neer op 'n maksimum werkweek van 25 uur*. Vir ander bedrywe word 'n werkweek van drie dae voorgeskryf vir loswerkers (dit is soos deelydsse werkers daar bekend staan). In hierdie ondersoek is die norm vir deelyds gestel op 30 uur per week of minder.

*Mededeling van die Afdelingsinspekteur (Pretoria), Departement van Arbeid.

TABEL 2.10
AARD VAN DEELTYDSE WERK VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Werktyd	Ouderdom van vrou (jare)										Groot= totaal							
	Groep A					Groep B												
	20-29	30-44	45-65	Totaal	20-29	30-44	45-65	Totaal										
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%							
Soggens	24	55.8	38	64.4	17	77.3	79	63.7	31	73.8	120	86.3	41	82.0	192	83.1	271	76.3
Smiddags of saans	2	4.7	2	3.4	0	0.0	4	3.2	1	2.4	3	2.2	0	0.0	4	1.7	8	2.3
Net sekere dae van die week	3	7.0	3	5.1	2	9.1	8	6.5	2	4.8	6	4.3	3	6.0	11	4.8	19	5.4
Aftos/locum	8	18.6	11	18.6	1	4.5	20	16.1	5	11.9	3	2.2	2	4.0	10	4.3	30	8.5
In eie tyd by werk=plek	5	11.6	4	6.8	2	9.1	11	8.9	3	7.1	5	3.6	4	8.0	12	5.2	23	6.5
In eie tyd by die huis	1	2.3	1	1.7	0	0.0	2	1.6	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	0.6
Winkelassistente tydens spitsure	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	1.4	0	0.0	2	0.9	2	0.6
TOTAAL %	43	34.7	59	47.6	22	17.7	124	100	42	18.2	139	100	50	21.6	231	100	355	100

Gevra na die wense betreffende die werktyd, is daar 'n groot verskeidenheid wense deur die werksoekers uitgespreek. Tabel 2.10 gee 'n oorsig tegelyk van die wense van die werksoekers en van die werklike werktye van die werkers.

Die kategorieë "soggens", "smiddags of saans" ensovoorts in tabel 2.10 beteken dat die vroue uitsluitend gedurende daardie daggedeelte, of net op sekere dae werkzaam wil wees, maar dat hulle bereid is om hulle by die daarby geldende werkure te hou. Vir sover die laaste nie die geval is nie, word hierdie gevalle tuisgebring in die kategorie "eie tyd", "by die werkplek" of "tuis".

Uit tabel 2.10 blyk die sterk voorkeur vir oggendwerk bo enige ander soort gebroke tye of ander daggedeelte. Die deelydse werkgeleentheid of vraag (Groep B) is byna uitsluitend oggendwerk (83.1 persent). Dit is moontlik veral die vroue wat "anders" wil werk wat moeilik werk vind. By die aanbodsruplus (Groep A) vir oggendwerk was daar, byvoorbeeld, sewe vroue wat ook nog die bykomende voorwaarde gestel het dat daar kindersorgeriewe by die werkplek moet wees. Daar is ook 16.1 persent wat net vir afloswerk in aanmerking wil kom (hulle is hoofsaaklik onderwyseresse), terwyl daar op daardie tydstip 'n baie geringe vraag na sulke werkers was. Net 4.3 persent was in aflosposte. Vraag en aanbod ten opsigte van afloswerk sal begryplikewys van dag tot dag fluktueer.

Die vraag na deelydse werkers is oor die geheel beperk. Die aanbod is daarom verleë en sal neig om bereid te wees om aan die voorwaardes wat die werkgewer stel, toe te gee.

Uit tabel 2.10 is dit opmerklik dat die voorkeur vir oggendwerk by Groep A met die ouderdom blyk te styg. Van die oudste vroue (45 tot 65 jaar) verkies 17 uit 22 (77 persent) om soggens te werk. Ook die groep van 30 tot 44 jaar wil relatief in hoër mate as die jongstes (20 tot 29 jaar) net soggens werk (64.4 persent van hulle teenoor die 55.8 persent van die jongstes). Die behoefte aan ongereelde werktye is die sterkste by die jongste groep. Dit het uit die gegewens verder geblyk dat hulle mans òf middae tuis is, òf dat die mans instem om saans by die kinders te bly. Daarteenoor was die verpleegsters in die ondersoek uitgesproke gekant teen nagdiens. Hulle voer naamlik aan dat dit die grootste ontwrigting in die gesin veroorsaak.

Volgens tabel 2.10 is daar in totaal 76.3 persent wat oggendwerk verkies (271 uit 355). Die afleiding kan gemaak word dat die aanbod vir deelydse werk hoofsaaklik vir oggendposte is.

2.4 DIE BEROEPE BY DEELTYDSE WERK

Die klassifikasie van beroepe was ietwat arbitrêr. Die ondersoekgroep was klein en in tabel 2.11 word net die hoofberoepsgroepe waarin daar 'n aanbod vir en vraag na deelydse werk vasgestel is, aangetoon. Verdere onderverdeling sou vir die doeleindes van hierdie verslag van min betekenis wees.

Die vier hoofgroepe wat mees prominent in hierdie ondersoek voorkom, is die volgende:

Professionele beroepe

Diegene wat in dié hoofgroep ingedeel is, doen werk wat gewoonlik opleiding op 'n spesifiek wetenskaplike of ander professionele gebied veronderstel (soos byvoorbeeld onderwys, die tegniese en mediese beroepe, navorsing, ensovoorts), met ander woorde werkers wat wetenskaplike kennis en metodes in 'n professionele hoedanigheid toepas op tegnologiese, ekonomiese, sosiale, industriële, en sodanige probleme.

Klerklike beroepe

Werkers in hierdie hoofgroep hanteer besigheidsaktiwiteite, boekstaaftondelinge en geskrewe onderhandelinge, voltooi en hou verslae van finansiële en ander aktiwiteite, hanteer kontant ten behoeve van 'n organisasie of sy kliënte, of hulle is masjienbedieners.

Verkoopsberoepe

Hierdie hoofgroep sluit werkers in wat betrokke is by, of direk verbonde is aan die verkoop van goedere, en sluit beroepe in wat verband hou met assu= ransie, eiendomme, en met verkope op ander finansiële beroepsgebiede.

Diensberoepe

Hierdie hoofgroep sluit werkers in wat direk by persoonlike en huishoude= like dienste betrokke is.

TABEL 2.11

BEROEP VERLANG/BEROEP BEOEFEN VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Beroepsgroep	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal
	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-65	
	GROEP A						
	N %	N %	N %	N %	N %	N %	
Professionele beroepe	5 41.7	22 71.0	21 70.0	9 45.0	5 55.6	10 45.5	72 58.1
Klerklike be= roepe	5 41.7	9 29.0	8 26.7	9 45.0	2 22.2	11 50.0	44 35.5
Verkoopsbe= roepe	0 0.0	0 0.0	0 0.0	0 0.0	0 0.0	1 4.5	1 0.8
Diensberoepe	0 0.0	0 0.0	1 3.3	1 5.0	0 0.0	0 0.0	2 1.6
Onbeantwoord	2 16.7	0 0.0	0 0.0	1 5.0	2 22.2	0 0.0	5 4.0
TOTAAL	12	31	30	20	9	22	124
%	9.7 100	25.0 100	24.2 100	16.1 100	7.3 100	17.7 100	100 100
GROEP B							
Professionele beroepe	2 25.0	17 50.0	10 25.0	17 31.5	19 42.2	19 38.0	84 36.4
Klerklike be= roepe	5 62.5	16 47.1	30 75.0	36 66.7	23 51.1	28 56.0	138 59.7
Verkoopsbe= roepe	1 12.5	0 0.0	0 0.0	0 0.0	3 6.7	2 4.0	6 2.6
Diensbe= roepe	0 0.0	1 2.9	0 0.0	1 1.9	0 0.0	0 0.0	2 0.9
Onbeantwoord	0 0.0	0 0.0	0 0.0	0 0.0	0 0.0	1 2.0	1 0.4
TOTAAL	8	34	40	54	45	50	231
%	3.5 100	14.7 100	17.3 100	23.4 100	19.5 100	21.6 100	100 100

Nie alleen is die deeltydse werkers (Groep B) in 'n paar beroepsgroepe gekonsentreerd nie, soos tabel 2.11 aantoon, maar binne hierdie kategorieë word hulle in 'n klein aantal beroepsoorte aangetref.

Die onderskeie beroepsgroepe is dieselfde vir die werksoekers (aanbodsurplus) en vir die werkers (wat deeltydse werkgeleentheid gevind het) maar volgens tabel 2.11, met 'n aanmerklike verskil in die beroepsverspreiding vir die twee groepe, en wel in dié opsig dat 58 persent van die aanbodsurplus (Groep A) ten opsigte van die professionele beroepe is en net 35.5 persent vir klerklike beroepe, terwyl die omgekeerde waar is vir die bevredigde vraag (Groep B), te wete 36.4 persent het werk in die professionele beroepe en 59.7 persent het werk in die klerklike beroepe gevind.

Die swak responsie van winkelassistente is moontlik verantwoordelik vir die lae persentasie-aandeel van die verkoopsberoepe in sowel Groep A as Groep B, onderskeidelik slegs 0.8 en 2.6.

As tabel 2.11 saam met tabel 2.6 hiervoor gelees word, is daar 88 in totaal in Groep A (71 persent) wat professionele kwalifikasies en/of grade het en 36 (29 persent) met slegs sekondêre skool- en/of handelsopleiding. Van dié 88 laat nie almal nie, maar net 72 (81.8 persent) die keuse op 'n professionele beroep val. Dit beteken dat 16 (18.2 persent) voorkeur gee aan ander beroepe.

Volgens tabel 2.11 is dit veral die werksoekers van 20 tot 34 jaar wat voorkeur aan professionele beroepe gee, naamlik 48 uit 73 (65.8 persent), teenoor 24 uit 51 (47.1 persent) van die 35- tot 65-jarige groep. Die jong groep het ook die grootste aandeel aan professionele en gelykwaardige kwalifikasies, te wete 79.5 persent teenoor 58.8 persent van die ouer vroue (tabel 2.6).

Tabel 2.12 gee 'n voorstelling van die opleidingspeil van die ondersoek= groep volgens die beroep beoefen en die beroep verlang.

TABEL 2.12

ONDERWYSPEIL VOLGENS BEROEP VERLANG/BEROEP BEOEFEN

Onderwyspeil	Beroepsgroepe					Totaal						
	Profes= sionele beroepe	Klerklike beroepe	Verkoops= beroepe	Diens= beroepe	Onbeant= woord							
	GROEP A											
	N	%	N	%	N		%	N	%			
Net skoolopleiding of ook handelsertifikaat	2	2.8	29	65.9	1	100.0	1	50.0	3	60.0	36	29.0
Skoolopleiding plus verpleging	10	13.9	0	0.0	0	0.0	1	50.0	0	0.0	11	8.9
St.10 plus diploma radiografie, farmasie, biblioteek, ens.	4	5.6	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	4	3.2
St.10 plus onderwys= diploma	34	47.2	10	22.7	0	0.0	0	0.0	1	20.0	45	36.3
Graad plus onderwys= diploma	9	12.5	3	6.8	0	0.0	0	0.0	1	20.0	13	10.5
Net graad	13	18.1	2	4.5	0	0.0	0	0.0	0	0.0	15	12.1
TOTAAL %	72	58.1	44	35.5	1	0.8	2	1.6	5	4.0	124	100
GROEP B												
Net skoolopleiding of ook handelsertifikaat	8	9.5	124	89.9	5	83.3	1	50.0	0	0.0	138	59.7
Skoolopleiding plus verpleging	11	13.1	3	2.2	0	0.0	0	0.0	0	0.0	14	6.1
St. 10 plus diploma radiografie, farmasie, biblioteek, ens.	4	4.8	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	4	1.7
St. 10 plus onderwys= diploma	18	21.4	5	3.6	0	0.0	0	0.0	1	100.0	24	10.4
Graad plus onderwys= diploma	13	15.5	2	1.4	1	16.7	0	0.0	0	0.0	16	6.9
Net graad	30	35.7	4	2.9	0	0.0	1	50.0	0	0.0	35	15.2
TOTAAL %	84	36.4	138	59.7	6	2.6	2	0.9	1	0.4	231	100

Uit tabel 2.12 blyk dit dat onderwyseresse as professionele groep in Groep A groter voorkeur aan die klerklike beroep gee as enige ander professioneel en/of gelykwaardig opgeleides. Van hulle verkies 22.4 persent (13 uit 58) klerklike werk teenoor 13.3 van dié wat net 'n graadkwalifikasie besit (2 uit 15) en geen van die verpleegsters, radiografiste of ander gediplomeerdes.

Van die 40 onderwyseresse in Groep B het sewe (17,5 persent) deeltydse werk in die klerklike beroepe gevind.

Volgens bevindings van 'n internasionale ondersoek is klerklike werk in Japan een van die belangrikste beroepe van deeltydse werkers en sodanige werkgeleentheid bestaan dwarsdeur die ekonomie. In Noorweë werk 8.2 persent van alle vroueklerke deeltids (1, bl. 389). Die verslag van die ondersoek deur die Internasionale Arbeidsorganisasie waarna hier verwys word, lui voorts: "In countries where part time employment is widespread it tends to be concentrated in three main occupational areas: commercial work, clerical work and services, other than the cleaning and domestic services already referred to".

Die wesentlike aard van werk wat gewoonlik deur klerke en tiksters gedoen word, is sodanig dat dit ewe goed deur deeltydse en voltydse werkers afgehandel kan word. Die werkklas word verdeel onder 'n groter getal deeltydse eenhede, byvoorbeeld in die verhouding van drie teen twee voltydse eenhede.

Dit verklaar moontlik die algemeen groter voorkoms van deeltydse werkgeleentheid in die klerklike beroepsgroep hier en elders.

2.5 DIE VERGOEDING VIR DEELTYDSE WERK

Salarisse van deeltydse werkers word na verhouding volgens die ure gewerk bereken en kom neer op ongeveer twee derdes van die volle salaris in 'n vergelykbare voltydse pos. In die openbare sektor is die beleid om drie deeltydse poste teen twee voltydse poste in te stel. Die salaris wat een deeltydse eenheid ontvang, is dan na verhouding vyf agstes van die volle salaris.*

Die Loonraad beheer die vasstelling van lone vir deeltydse werkers in die bedrywe (22). Die loon van deeltydse winkelassistente is byvoorbeeld vasgestel op twee derdes van dié van voltydse winkelassistente met 'n minimum van R50 per maand.

Tabel 2.13 toon die salarisverspreiding van die ondersoekgroep.

TABEL 2.13

SALARIS VOLGENS HOOFGROEPE A EN B ONDSKEIDELIK VERLANG EN ONTVANG

Salaris	Groep A		Groep B	
	N	%	N	%
Minder as R500	1	1.0	3	1.3
R500 - 999	17	16.3	31	13.5
R1000 - 1499	46	44.2	128	55.9
R1500 - 1999	11	10.6	34	14.8
R2000 - 2499	19	18.3	19	8.3
R2500 +	10	9.6	14	6.1
TOTAAL	104	100	229	100

Daar was 20 respondente van Groep A wat die vraag oor salaris nie beantwoord het nie. Relatief is dit 'n groot groep, (16 persent), daarom word hulle vir die bespreking buite rekening gelaat, aldus die totaal van 104. Van Groep B het twee nie die vraag beantwoord nie, vandaar die totaal van 229 in tabel 2.13.

Dit het volgens tabel 2.11 vroeër reeds geblyk dat die deeltydse werkers hoofsaaklik in klerklike poste aangetref word; 138 van die 231 was klerke (60 persent). Die mediaaninkomste van die hele Groep B soos bereken uit oorspronklike gegewens, was R1250. Dit was ook die mediaaninkomste van die klerklike werkers. Dié van verpleegsters was ook R1250, dié van gediplomeerdes (nie onderwyseresse nie) was R1550, dié van onderwyseresse R1900 en dié van die medici en aptekers was R1850. Dit is vasgestel dat die R1900 vir deeltydse

*Mededeling tydens onderhoud met Adjunksekretaris, Staatsdienskommissie.

onderwyseresse te hoog is en dit is waarskynlik dat persone wat aflos, die volle jaarlikse salaris op die vraelys aangetoon het in plaas van die werklike inkomste vir die deeljaar wat hulle gewerk het. Die relatief klein getalle in die ander beroepe het 'n invloed op die mediaaninkomste.

Tabel 2.14 toon die gemiddelde salaris ten opsigte van die onderskeie beroepsgroepe.

TABEL 2.14
BEROEP VOLGENS GEMIDDELDE SALARIS

Beroepsgroep	Groep A		Groep B	
	N	Gemiddelde salaris (R) verlang	N	Gemiddelde salaris (R)
Verkoop- en diensberoepe	3	R 850	8	R 650
Klerklike beroepe	41	R1405	137	R1225
Verpleging	9	R1305	10	R1395
Navorsing/Maatskaplike Werk/ Biblioteekberoepe/e.a.	15	R1615	40	R1670
Onderwys	28	R1730	24	R1760
Medies en verwante beroepe	8	R2160	10	R2280
TOTAAL	104	R1555	229	R1386

Volgens tabel 2.14 is die salaris wat deur werksoekers (Groep A) verlang word, in vergelyking nie heeltemal onrealisties nie. Volgens tabel 2.12 was 15 van die 41 wat 'n klerklike beroep verkies het, onderwyseresse en/of gegradueerdes (36.6 persent). Dit moet hierdie hoog opgeleides wees wat 'n hoër prys op hulle arbeid plaas, wat vir die verskil in die gemiddelde salaris van die twee groepe hier verantwoordelik is.

Tabel 2.15 toon die gemiddelde salaris wat werkers verdien en wat werksoekers verlang, volgens hulle kwalifikasiepeil.

TABEL 2.15
OPLEIDING VOLGENS GEMIDDELDE SALARIS

Opleiding	Groep A		Groep B	
	N	Gemiddelde salaris (R) verlang	N	Gemiddelde salaris (R)
Net skoolopleiding en/of handelser=tifikaat	32	R1325	136	R1185
Skoolopleiding en verpleging	10	R1025	14	R1330
St. 10 plus ander professionele diploma (farmasie, radiografie, biblioteek)	4	R1385	4	R1575
St. 10 plus onderwysdiploma en/of graad	44	R1710	40	R1795
Net graad	14	R1865	35	R1795
TOTAAL	104	R1535	229	R1400

By gebrek aan vergelykingsmateriaal oor salaris is dit nie hier moontlik om 'n verantwoorde oordeel uit te spreek oor vergoeding vir deeltydse werk nie. Sowel die beroepsgroepe as die opleidingsgroepe is numeriek klein en 'n baie groter groep sal betrek moet word voordat die tendense duidelik sal spreek.

3 EVALUERING VAN DIE ONDERSOEGGROEP AS ARBEIDSBRON

3.1 DIE WERKGESKIEDENIS VAN DIE VROUE

Die evaluering van enige arbeidsaanbod veronderstel in die eerste plek die vasstelling van die bruikbaarheid soos bepaal deur opleiding en/of geskooldeheid en beroepservaring, en in die tweede plek die skaarste aan daardie arbeid.

Daar is reeds aangetoon dat die opleidingspeil van die ondersoekgroep goed vergelyk met dié van die vrouearbeidsmag in die algemeen. Dit het egter geblyk dat bepaalde tendense wat geld by voltydse vrouearbeid nie stand hou by deeltydse indiensstelling nie. Daar is, met ander woorde, geen positiewe verband gevind tussen die deelname aan deeltydse werk en die hoogte van dié opleidingspeil nie, 'n samehang wat wel bestaan by die voltydse beroepsbeoefening.

Die vroue is gevra om aan te toon in watter beroepe hulle voor en na die huwelik werkzaam was en vir welke duur. Dit was moontlik om die werkgeskiedenis in detail te ondersoek in 'n poging om veranderlikes wat moontlik by die deeltydse indiensstelling 'n rol speel, te identifiseer.

3.1.1 Die beroepservaring voor en na die huwelik

'n Globale oorsig van die werkrekord van die vroue voor en na die huwelik, en in totaal word in tabel 3.1 uiteengesit.

TABEL 3.1

ONDERWYSPEIL VOLGENS MEDIAAN- EN GEMIDDELDE DIENSJARE VOOR EN NA DIE HUWELIK

Opleiding	Diensjare				Totaal		
	N	Voor huwelik		Na huwelik		Totale diensjare	
		Me= diaan	Gemid= deld	Me= diaan	Gemid= deld	Me= diaan	Gemid= deld
Groep A							
Skoolopleiding met of sonder handelsertifikaat	36	3.0	3.9	5.0	6.1	9.0	10.1
Skoolopleiding plus verpleging St. 10 plus graad en/of onderwysdiploma	11	3.5	5.2	1.5	2.9	7.0	8.0
Net gegradueerd/diploma farmasie/radiografie, ens.	58	2.5	3.1	2.0	3.9	5.0	7.0
TOTAAL	19	2.0	3.5	2.5	4.5	6.0	6.7
TOTAAL	124	3.0	3.6	3.0	4.1	6.5	7.9
Groep B							
Skoolopleiding met of sonder handelsertifikaat	138	4.0	4.6	5.0	6.9	10.0	11.5
Skoolopleiding plus verpleging St. 10 plus graad en/of onderwysdiploma	14	6.0	7.5	6.0	8.0	14.0	13.6
Net gegradueerd/diploma farmasie/radiografie, ens.	40	3.5	4.7	4.0	4.6	8.0	9.6
TOTAAL	39	2.0	2.7	4.0	5.5	7.0	8.3
TOTAAL	231	4.0	4.5	5.0	6.5	9.5	10.8

Volgens tabel 3.1 het die werkers (Groep B) oor die algemeen relatief meer beroepservaring as dié vroue wat nog nie deeltydse werk gevind het nie (Groep A).

Daar is verder in onderhoude vasgestel dat waar ervaring by die aanstelling van 'n jong vrou met slegs skoolopleiding nie 'n vereiste is nie, by die vul

van deelydse klerklike poste vereis word dat kandidate met standerd agt-opleiding ten minste vier jaar vorige klerklike of soortgelyke ervaring moet hê, en dié met skoolleindsertifikaat of matrikulasie moet twee jaar ervaring hê.

Die moontlikheid dat oudwerknemers voorkeur geniet by die oorweging van aanstelling in deelydse poste is nie uitgesluit nie. In lande waar die deelydse vrouearbeid meer algemeen is, soos in Swede en Engeland, moet die deelydse werkers geskoolde persone wees wat voorheen ervaring in voltydse werk opgedoen het. In Wes-Duitsland bou die poswese byvoorbeeld 'n reserwe op van geskoolde vrouewerkers wat eers voltydse gewerk het, en later periodiek as deelydse eenhede na die werk terugkeer. Ook in die VSA is werkgewers ongeneë om deelydse werkers in diens op te lei (1, bl. 401). Hierdie voorwaarde van beroepservaring vir deelydse indiensstelling lyk billik in die lig daarvan dat dit nie lonend vir werkgewers sal wees om werkers vir kort werkure eers op te lei voor hulle arbeid diensbaar kan wees nie.

Volgens tabel 2.12 was dit in die ondersoek in groot mate persone met sekondêre opleiding (met of sonder handelsopleiding) wat deelydse werk gevind het (60 persent van Groep B). In dieselfde mate is klerklike werk gevind. Die opleiding is dus blykbaar nie die vernaamste veranderlike nie.

Behalwe verpleegsters in Groep B (wat 'n veel kleiner groep was en van wie enkeles baie lank gewerk het), het die werkers met sekondêre opleiding volgens tabel 3.1 in albei groepe die langste mediaan- en gemiddelde diensjare in die totaal, onderskeidelik 9 en 10 jaar vir Groep A en 10 en 11½ jaar vir Groep B.

Tabel 3.1 toon dat die aanbod wat die vraag na deelydse werkers bevredig (Groep B), werkers is met 'n aanmerklik langer werkgeskiedenis as dié wat nie in deelydse werk opgeneem is nie. Hulle mediaan- sowel as gemiddelde diensjare voor die huwelik oortref dié van Groep A (in totaal onderskeidelik 4 en 4½ jaar teenoor 3 en 3½ jaar). Maar dis veral die relatief lang diensrekord na die huwelik wat opval. Hulle totale mediaan- en gemiddelde diensjare hier, is onderskeidelik 5 en 6½ jaar teenoor die onderskeidelike 3 en 4 jaar van Groep A. Dit het soms uit die antwoorde van die vroue geblyk dat werkgewers bereid was om tegemoetkominge betreffende werkure te maak waar hulle graag die dienste van goeie en onvervangbare werkers wou behou.

Die relatief lang diensrekord as getroude vrou soos blyk in tabel 3.1 kan moontlik dui op 'n geneigtheid by vroue om die beroep na die huwelik voort te sit. Dit het origins duidelik geword dat die beroepservaring, meer so as die opleiding, 'n vernamte veranderlike by die getroude vrou se deelydse beroepsbeoefening is; met ander woorde die waarskynlikheid dat werkers deelydse werk vind, wissel direk met die relatiewe beroepsduur in vorige jare.

Die werkgroep se diensrekord in die huidige deelydse werk word in tabel 3.2 aangegee.

Tabel 3.2 toon dat die werkers vir die grootste meerderheid nog maar pas in die deelydse werk aangestel is. Van hulle is 42 persent nog nie 'n volle jaar in die huidige werk nie. 'n Paar werkers wat na die huwelik so te sê deurlopend deelydse ekonomiese bedrywig gebly het, het 'n noemenswaardige invloed in die klein groep gehad. Van hulle was musiek- en sangonderwyseresse, 'n argitek en 'n verpleegster.

Die mediaandiensjare vir die groep is 1 jaar 3 maande en die gemiddelde diensjare is 2 jaar 1 maand. As die enkeles met 'n buitengewone lang diensrekord hier buite berekening gelaat word, daal die gemiddelde diensjare van die res na 1 jaar 4 maande.

TABEL 3.2

ONONDERBROKE DIENS IN HUIDIGE DEELTYDSE WERK VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Ononderbroke diens in huidige beroep	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal	
	20-29		30-44		45-65			
	N	%	N	%	N	%	N	%
1 - 11 maande	24	57.1	55	39.6	19	38.0	98	42.4
1 j. - 1 j. 11 mde.	8	19.0	25	18.0	6	12.0	39	16.9
2 j. - 2 j. 11 mde.	7	16.7	19	13.7	4	8.0	30	13.0
3 j. - 3 j. 11 mde.	3	7.1	20	14.4	5	10.0	28	12.1
4 j. - 4 j. 11 mde.	0	0.0	10	7.2	9	18.0	19	8.2
5 j. - 5 j. 11 mde.	0	0.0	4	2.9	1	2.0	5	2.2
6 j. en langer	0	0.0	6	4.3	6	12.0	12	5.2
TOTAAL	42		139		50		231	
%	18.2	100	60.2	100	21.6	100	100	100

Teen die tyd dat deeltydse vrouearbeid in die RSA ook 'n lang geskiedenis het, sal dit interessant wees om na te gaan hoe die arbeidsomset en absentisme van getroude vroue in deeltydse werk vergelyk met dié van getroudes in voltydse werk.

3.1.2 Die ouderdom van die vrou en haar totale diensrekord

Die terugkeer van getroude vroue na die arbeidsmark het as gevolg dat die vrou oor die geheel as werker ook nou 'n langer diensrekord opbou as vroeër toe die grootste gedeelte vir die arbeidsmark verlore geraak het by die huweliks sluiting. Volgens raming sal 'n vrou van 22 jaar, indien sy ongetroud bly, ongeveer 40 jaar lank in die arbeidsmark bly; trou sy egter na 'n jaar of wat, en maak 'n gesin groot, is dit waarskynlik dat sy terugkeer en nog 20 tot 23 jaar deeltydse of voltydse sal werk (25, bl. 28).

TABEL 3.3

DIE OUDERDOM VAN DIE VROU EN DIE MEDIAAN- TEENOR DIE GEMIDDELDE DIENSJARE

Ouderdom van vrou (jare)	Mediaanberoepsduur (jare)				Gemiddelde beroepsduur (jare)		Werklike gemiddelde ouderdom (jare)	
	N	Groep A	N	Groep B	Groep A	Groep B	Groep A	Groep B
20-24	12	2.1	8	3.5	2.4	4.3	23.0	23.1
25-29	31	4.0	34	4.5	5.1	5.6	27.3	27.0
30-34	30	7.2	40	8.0	7.7	8.7	32.4	31.6
35-39	20	7.9	54	8.5	8.7	9.1	37.3	37.1
40-44	9	6.2	45	11.0	6.1	12.6	42.3	42.2
45-65	22	14.0	50	15.0	14.1	17.2	51.1	48.9
TOTAAL	124	6.5	231	9.5	7.9	10.8	35.1	37.7

Op die gemiddelde leeftyd van 49 jaar het die oudste werkers in Groep B reeds 'n mediaandiensrekord van 15 jaar en 'n gemiddelde diensrekord van 17.2 jaar, teenoor die dienooreenkomstige 14 en 14.1 jaar van Groep A.

Tabel 3.3 gee die twee hoofgroepe in vergelykbare ouderdomsintervalle volgens mediaan- en gemiddelde diensjare. Die werklike gemiddelde ouderdomme vir elke subgroep van Groep A en B toon 'n opvallende ooreenkoms. Die feit

dat Groep B 'n ouer groep oor die geheel is, het dus geen invloed op die gemiddelde diensjaar onderling nie. Behalwe vir die groep van 25 tot 29 jaar waar die verskil gering is, het die vroue van groep B vir alle ouderdomsintervalle langer diensjare as dié van Groep A en wel in geval van die 40- tot 44-jarige groep, 'n werkgeskiedenis wat tweemaal so lank is, te wete $12\frac{1}{2}$ jaar teenoor 6 jaar onderskeidelik vir Groep B en A.

TABEL 3.4
OUDERDOM VAN VROU VOLGENS TOTALE DIENSJARE

Ouderdom van vrou (jare)	Diensjare					Totaal						
	6 mde.-4 j.	5-9 j.	10-12 j.	15-19 j.	20 j. en langer							
	Groep A											
	N	%	N	%	N	%						
20-24	12	27.3	0	0.0	0	0.0	12	9.7				
25-29	16	36.4	11	25.6	4	16.7	0	0.0	31	25.0		
30-34	8	18.2	14	32.6	6	25.0	1	14.3	1	16.7	30	24.2
35-39	4	9.1	8	18.6	8	33.3	0	0.0	0	0.0	20	16.1
40-44	2	4.5	6	14.0	1	4.2	0	0.0	0	0.0	9	7.3
45-65	2	4.5	4	9.3	5	20.8	6	85.7	5	83.3	22	17.7
TOTAAL	44		43		24		7		6		124	
%	35.5	100	34.7	100	19.4	100	5.6	100	4.8	100	100	100
	Groep B											
20-24	5	18.5	3	3.2	0	0.0	0	0.0	0	0.0	8	3.5
25-29	12	44.4	21	22.3	1	1.6	0	0.0	0	0.0	34	14.7
30-34	3	11.1	23	24.5	11	17.5	3	14.3	0	0.0	40	17.3
35-39	3	11.1	28	29.8	21	33.3	2	9.5	0	0.0	54	23.4
40-44	3	11.1	12	12.8	15	23.8	8	38.1	7	26.9	45	19.5
45-65	1	3.7	7	7.4	15	23.8	8	38.1	19	73.1	50	21.6
TOTAAL	27		94		63		21		26		231	
%	11.7	100	40.7	100	27.3	100	9.1	100	11.3	100	100	100

Die jare wat die getroude vrou ekonomies bedrywig is, toon in tabel 3.4 'n duidelike styging met haar veroudering. Dit staan teenoor bepaalde tendense wat voorgekom het by die beroepsarbeid van getroude vrouewerkers in 1952 (4, bl. 48). Daar was nie veel verskil in die mediaanberoepsduur van die jonger en ouer vroue nie. Dié twee ondersoekgroepe is egter onvergelykbaar ten opsigte van verteenwoordigendheid en daar kan dus nie veralgemeen word nie.

As die diensjare van die 72 oudste vroue (45 tot 65 jaar) in die ondersoekgroep in tabel 3.4 bekyk word, dan was 'n derde van hulle (24 of 33.3 persent) in totaal vir langer as 20 jaar beroepsbedrywig en meer as die helfte (38 of 52.8 persent) het 'n diensrekord van meer as 15 jaar.

Dieselfde tendens van 'n toename in diensjare met die ouderdomstyging tree in tabel 3.4 na vore ten opsigte van die 40- tot 44-jarige groep van Groep B en twee derdes (30 of 66.7 persent) van hulle het reeds beroepservaring vir meer as tien jaar.

Voormelde raming dat 'n vrou, indien sy trou en 'n gesin groot maak, waarskynlik sal terugkeer na die beroep en nog 20 tot 23 jaar deelyds of voltyds sal werk, blyk dus nie heeltemal onrealisties te wees nie.

3.1.3 Onderbrekings in die diens

Gevra na die redes vir diensonderbrekings, het die meeste respondente (73 persent of 259 uit 355) 'n enkele rede vir die onderbreking(s) in diens opgegee. Vermoedelik het dieselfde gebeurtenis by herhaling voorgekom. Soos uit tabel 3.5 blyk, was daar 'n meervoudige responsie op die vraag.

TABEL 3.5

REDES VIR DIENSONDERBREKING(S) VOLGENS OUDERDOM VAN VROU (MEERVOUDIGE RESPONSIË)

Rede vir diensonderbreking	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal							
	20-24		25-29		30-34				35-39		40-44		45-65	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Geen onderbreking	3	14.3	3	3.7	1	1.1	1	1.0	2	2.4	1	1.2	11	2.4
Huweliksluiting	4	19.0	18	22.2	24	25.5	28	26.9	26	31.7	24	27.9	124	26.5
Geboorte van kind(ers)	9	42.9	51	63.0	59	62.8	63	60.6	41	50.0	44	51.2	267	57.1
Siekte van self of gesin	0	0.0	0	0.0	3	3.2	3	2.9	3	3.7	0	0.0	9	1.9
Ander	5	23.8	9	11.1	7	7.4	9	8.7	10	12.2	17	19.8	57	12.2
TOTAAL	21		81		94		104		82		86		468	
%	4.5	100	17.3	100	20.1	100	22.2	100	17.5	100	18.4	100	100	100

Die resultate toon in tabel 3.5 dat die geboorte van die eerste kind, meer so as die huwelik, die mees algemene gebeurtenis is wat die vrou die diens vir die eerste keer laat verlaat, en dat swangerskap weer die mees algemene gebeurtenis is wat haar ná haar terugkeer weer laat ophou werk. Die invloed van die vroeër geldende diensvoorwaarde dat huweliksluiting die dienskontrak beëindig, val tog nog op by die oudste groepe, waar dit na verhouding ook meer dikwels saam met swangerskap genoem word.

In totaal het swangerskap as rede vir die diensonderbreking 'n persentasie-aandeel van 57. Onder "ander redes" is genoem, die verplasing van die man, die beëindiging van die dienskontrak, die vervanging in die pos deur 'n ongetroude applikant, moeg vir die onderwys, ensovoorts. Die relatief hoë aandeel van "ander redes" by die heel jongste groep (23.8 persent), moet verklaar word deur die voorkoms van kinderloses hier (9 uit 20 of 45 persent), wat geredelik maklik saam met die ongetroudes moontlik aantrekliker werk op die ope mark vind, en dui eerder op vrywillige diensonderbreking of diensverlating. By die oudstes wat meer dikwels al diensonderbrekings ervaar het, kom "ander redes" ook redelik dikwels voor (19.8 persent)

Onder die enkeles (11 uit 355) wat aangedui het dat hulle ononderbroke deurgewerk het, tel dié wat in staat was om hulle beroep tuis en/of in hulle eie tyd te beoefen, te wete musiek- en sangonderwyseresse, mediese praktisyns en verpleegsters. Dit beteken dat 97.9 persent van die vroue een of meer onderbrekings in hulle diens gehad het (344 uit 355).

Die resultate van hierdie ondersoek bewys nie dat die siekte van gesinslede in enige noemenswaardige mate vir diensonderbrekings verantwoordelik was nie (die 1.9 persent van die totale responsies is onbeduidend).

Tabel 3.5 toon dat 73.5 persent (dit is van die totale responsies) nie die beroep by huweliksluiting verlaat het nie. Die afleiding wat gemaak word, is dat daar 'n bepaalde neiging by die ondersoekgroep voorkom om die beroep onmiddellik na die huwelik voort te sit. In die voormelde ondersoek na vrouearbeid in 1952 (4, bl. 10, 44, 49, en 57), is bevind dat maar 'n derde (33.9 persent) van die groep onmiddellik na die huwelik 'n beroep beoefen het, en hier was hewelike wat net voor, tydens en net na die Tweede Wêreldoorlog voltrek is, 'n vername veranderlike. Volgens resultate van daardie ondersoek was die beroepsarbeid van die getroude vrou 'n tydelike fase in die huwelikslewe wat by die jongeres geneig het om aan die begin van die huwelik voort te kom. Die tendens was daar vir die groep wat deurgewerk het om in die eerste vier jaar na die huweliksluiting ononderbroke in die beroep aan te bly en die koms van kinders so lank moontlik uit te stel. Van die groot getal 281 in die 1952-ondersoekgroep wat kinderloos was, was 63.8 persent 34 jaar en jonger. Dit is nie 'n verskynsel wat by die onderhawige ondersoekgroep na vore kom nie.

Die vroue is ook gevra na die duur van die onderbrekings in hulle nahuwelike diens. Tabel 3.6 is 'n uiteensetting van die langste duur van 'n enkele onderbreking soos deur hulle aangegee. Omdat verskille tussen die twee groepe onbeduidend gering was, word die ondersoekgroep as geheel bespreek.

TABEL 3.6

LANGSTE DUUR VAN ENKELE ONDERBREKING IN DIE NAHUWELIKSE DIENSJARE VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Langste duur van onderbreking	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal							
	20-24		25-29		30-34				35-39		40-44		45-65	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
1 md.-11 mde.	12	60.0	19	29.2	12	17.1	4	5.4	3	5.6	7	9.7	57	16.1
1j.-3 j.	3	15.0	28	43.1	26	37.1	10	13.5	5	9.3	12	16.7	84	23.7
4 - 7 j.	2	10.0	13	20.0	25	35.7	21	28.4	15	27.8	13	18.1	89	25.1
8 - 11j.	0	0.0	2	3.1	5	7.1	25	33.8	15	27.8	14	19.4	61	17.2
12-15 j.	0	0.0	0	0.0	1	1.4	11	14.9	9	16.7	13	18.1	34	9.6
16-20 j.	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	2.7	3	5.6	9	12.5	14	3.9
20 j.en langer	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	3.7	3	4.2	5	1.4
Nooit opgehou werk nie	3	15.0	3	4.6	1	1.4	1	1.4	2	3.7	1	1.4	11	3.1
TOTAAL	20		65		70		74		54		72		355	
%	5.6	100	18.3	100	19.7	100	20.8	100	15.2	100	20.3	100	100	100

Die werkgeskiedenis van hierdie getroude vroue is ten aansien van voltydse beroepsbeoefening, en tog het hulle ondanks gesinsverantwoordelikhede slegs periodiek vir kort periodes uit die arbeidsmark gebly. Die mediaanduur van die langste diensonderbreking is vyf jaar.

Hoewel sommige van die vroue te jonk was om vir die langer periodes uit die diens te gewees het, is die res van die syfers in tabel 3.6 tog van betekenis. Die tabel toon 'n stygende neiging van die vroue ouer as 35 jaar na die jonger vroue, om na die werk terug te keer na 'n korter afwesigheidsduur. Die vroue van 35 jaar en ouer is in meerdere mate vir 'n onderbreking van 8 tot 11 jaar uit die werk, terwyl die vroue van 30 tot 34 jaar in gelyke mate ($\pm$ 36 persent in elke geval) vir 4 tot 7 jaar en vir 1 tot 3 jaar uit die diens gebly het, en die 25- tot 29-jarige groep hoofsaaklik vir minder as 3 jaar op 'n keer die beroepsarbeid onderbreek.

Soos reeds afgelei uit tabelle 3.3 en 3.4, is die patroon in tabel 3.5 ook vir die vrouewerkers om voort te gaan met die beroep na die huwelik (73.5 persent van die totale responsies) en die diens daarna periodiek te onderbreek met die geboorte van 'n kind (57 persent van die totale responsies).

Die resultate van hierdie ondersoek kan daarop dui dat in die tydsverloop van byna twee dekades sedert die 1952-ondersoek (4) daar 'n styging gekom het in die getal vroue wat na die huwelik deurwerk.

Hierdie styging in die getal vroue wat na die huwelik deurwerk, kan dan ook konsekwensies hê vir die reserwe-aanbod wat vir die deeltydse arbeidsmark onder huisvroue geaktiveer sou kon word. Nie alleen is dit bevorderlik vir 'n positiewe ingesteldheid teenoor die beroepsarbeid by die vroue nie, maar die langer ononderbroke diensrekord verhoog die waarde en die bruikbaarheid van die reserwebron.

Moontlik dui die resultate van hierdie ondersoek ook daarop dat getroude vroue wat 'n positiewe instelling teenoor die buitenshuise beroepsbeoefening het, na die eerste onderbreking gou daarheen terugkeer en dat hulle arbeidsduur oor die geheel dikwels onderbreek word deur kindergeboortes, maar dat dit nie daardeur beëindig word nie.

3.2 DIE ARBEIDSOMSET

3.2.1 Werkverwisseling voor die huwelik

Die vroue is gevra om aan te toon in watter beroepe en vir welke tydperke hulle in elke beroep voor en na die huwelik werksaam was. Sodoende is 'n aanduiding verkry van werkgewerverwisseling. Dit was daarom in 'n mate moontlik om die arbeidsomset voor die huwelik te peil, dit wil sê die arbeidsomset van dieselfde ondersoekgroep, maar wel as ongetroude vrouewerkers.

In tabel 3.7 word die voorhuwelikse beroepsgeskiedenis van die ondersoekgroep as geheel aangebied.

TABEL 3.7

DIE VOORHUWELIKSE WERKVERWISSELING VAN DIE ONDERSOEGROEP VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Getal werk= gwers voor huwe= lik	Ouderdom van vrou (jare)										Totaal			
	20-24		25-29		30-34		35-39		40-44				45-65	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Geen	5	25.0	3	4.6	4	5.7	2	2.7	3	5.6	7	9.7	24	6.8
1	15	75.0	51	78.5	43	61.4	57	77.0	43	79.6	50	69.4	259	73.0
2	0	0.0	8	12.3	16	22.9	13	17.6	8	14.8	12	16.7	57	16.1
3	0	0.0	2	3.1	6	8.6	1	1.4	0	0.0	3	4.2	12	3.4
4	0	0.0	1	1.5	1	1.4	1	1.4	0	0.0	0	0.0	3	0.8
TOTAAL	20		65		70		74		54		72		355	
%	5.6	100	18.3	100	19.7	100	20.9	100	15.2	100	20.3	100	100	100

Dit val op in tabel 3.7 dat die 24 vroue wat nooit voor hul huwelik gewerk het nie, eweredig onder die ouderdomsgroepe versprei is. Dit is dus nie 'n verskynsel meer bepaald onder die ouer vroue nie. Slegs 6.8 persent van die totale groep het nooit voor die huwelik 'n beroep beoefen nie, teenoor 14.4 persent van die getroude vrouewerkers in voormelde ondersoek in 1952 (4, bl. 43). Hoewel die verspreiding by die onderhawige ondersoekgroep moontlik sal verskil van dié van die totale getroude vrouearbeidsmag, kan dit tog daarop dui dat meer vroue tans neig om voor die huwelik 'n beroep te beoefen.

Volgens tabel 3.7 het 73 persent van die ondersoekgroep nooit van werk verwissel nie, hoewel die 16 persent wat reeds in die voorhuwelikse diensjare by twee werkgewers gewerk het, nog relatief hoog is, gesien die gemiddeld van ongeveer 4 voorhuwelikse diensjare vir die ondersoekgroep (tabel 3.1). Die werkers met 'n hoë arbeidsomset (4.2 persent van die totale groep) het hier nie veel betekenis nie en vergelyk vermoedelik nie ongunstig met dié van mans voor hulle in die huwelik tree nie.

Die voorhuwelikse werkverwisseling toon dieselfde patroon vir al die verskillende ouderdomsgroepe, behalwe die 30- tot 34-jaargroep van wie net 61 persent een werkgewer en 23 persent twee werkgewers gehad het.

Dit blyk dus dat die ondersoekgroep as ongetroude werkers oorwegend bestendige werknemers was.

3.2.2 Onderbrekings in die nahuwelikse beroepsbeoefening

Verwag moet word dat die arbeidsomset van die getroude vrou wat tot die beroepsarbeid toetree relatief hoog sal wees. Tabel 3.5 het reeds getoon dat swangerskap die mees algemene gebeurtenis is wat die vrou vir die eerste keer en by herhaling die beroep laat verlaat. Sy is verder blootgestel aan onverwagte gebeure soos siekte in die gesin of bediendeprobleme, wat haar verplig om haar tydelik tydens krisisperiodes of selfs geheel aan die beroep te onttrek.

In tabel 3.8 word die getal diensonderbrekings in die nahuwelikse beroepsarbeid toegelig.

TABEL 3.8

DIENSONDERBREKINGS IN DIE NAHUWELIKSE BEROEPSARBEID VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Getal diensonderbrekings	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal							
	20-24		25-29		30-34				35-39		40-44		45-65	
	Groep A													
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Nog nie na huwelik gewerk nie	2	16.7	0	0.0	0	0.0	1	5.0	1	11.1	0	0.0	4	3.2
1	6	50.0	17	54.8	15	50.0	7	35.0	4	44.4	12	54.5	61	49.2
2	3	25.0	10	32.3	6	20.0	8	40.0	1	11.1	7	31.8	35	28.2
3	0	0.0	2	6.5	4	13.3	1	5.0	2	22.2	3	13.6	12	9.7
4	1	8.3	1	3.2	4	13.3	2	10.0	1	11.1	0	0.0	9	7.3
5	0	0.0	1	3.2	1	3.3	1	5.0	0	0.0	0	0.0	3	2.4
TOTAAL	12		31		30		20		9		22		124	
%	9.7	100	25.0	100	24.2	100	16.1	100	7.3	100	17.7	100	100	100
Groep B														
1	5	62.5	12	35.3	5	12.5	8	14.8	13	28.9	18	36.0	61	26.4
2	2	25.0	17	50.0	24	60.0	29	53.7	19	42.2	16	32.0	107	46.3
3	1	12.5	4	11.8	7	17.5	11	20.4	6	13.3	7	14.0	36	15.6
4	0	0.0	1	2.9	4	10.0	3	5.6	4	8.9	6	12.0	18	7.8
5	0	0.0	0	0.0	0	0.0	3	5.6	3	6.7	3	6.0	9	3.9
TOTAAL	8		34		40		54		45		50		231	
%	3.5	100	14.7	100	17.3	100	23.4	100	19.5	100	21.6	100	100	100

Volgens tabel 3.8 het die helfte van Groep A (49.2 persent) nog slegs één onderbreking in die nahuwelike beroepsbeoefening gehad teenoor 'n kwart van Groep B (26.4 persent). Van Groep A het ongeveer 'n kwart (28.2 persent) slegs twee onderbrekings gehad terwyl byna die helfte van Groep B (46.3 persent) reeds twee onderbrekings gehad het. Van Groep A was daar vier wat nog nie na die huwelik gewerk het nie.

Uit die vorige tabelle (tabel 3.1) het dit geblyk dat Groep A minder beroepservaring as Groep B het en is dit dus te verwagte dat hulle relatief minder diensonderbrekings gehad het.

Die onbestendigste ouderdomsgroepe blyk by Groep A die 30- tot 34-jariges en 40- tot 44-jariges te wees met onderskeidelik 29.9 persent en 33.3 persent gevalle van 3 of meer onderbrekings teenoor 19.4 persent van die totale Groep A. Van Groep B het 27.3 persent reeds 3 of meer onderbrekings gehad teenoor ietwat hoër persentasies by al die ouderdomsgroepe bo 30 jaar.

Verwag sou word dat die ouer werker in die reël minder onderworpe sou wees aan diensonderbrekings. Uit die gegewens in tabel 3.8 sou egter nie afgelei kon word of onbestendigheid by die getroude vrouewerker met die ouderdom afneem nie, omdat daar nie onderskei kan word op watter leeftyd die onderbrekings voorkom nie. Omdat Groep A relatief 'n jong groep is (59 persent is nog nie 35 jaar oud nie), moet verwag word dat hulle nog 'n redelik vlottende arbeidsaanbod sal wees. Baie van hulle sal waarskynlik in die voorsienbare toekoms wens swangerskap vir 'n korter of langer periode nie meer beskikbaar wees nie.

Tabel 3.8 toon duidelik watter riskante arbeidsmag die getroude vrou, ten minste as voltydse werker is. Dit kan tot gevolg hê dat die vraag na getroude vrouewerkers ook onbestendig sal wees.

3.2.3 Die vrou se houding met betrekking tot haar diensduur

Die ondersoekgroep is 'n arbeidsbron vir deeltydse werk. Behalwe swangerskap, verloor die onverwagte gebeure wat origens vir diensonderbrekings by getroude vrouewerkers verantwoordelik is (byvoorbeeld siekte van gesinsmense), aan betekenis in die deeltydse beroepsbeoefening. Nie alleen is die moeder vir korter ure van die huis af weg nie, maar in 'n dergelike diensbetrekking is sy selde 'n sleutelfiguur en sou spesiale vergunnings relatief makliker kon geskied. Nogtans kan die vrou se houding teenoor die beroepsbeoefening 'n belangrike veranderlike wees.

Die vroue is gevra hoelank hulle van plan is om deeltydse te werk. Tabel 3.9 gee 'n oorsig van die antwoorde van die totale ondersoekgroep.

TABEL 3.9

DIE BEOOGDE DUUR IN DEELTYDSE WERK VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Beroepsduur beoog	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal	
	20-29		30-44		45-65			
	N	%	N	%	N	%	N	%
Weet nie	30	35.3	91	46.0	28	38.9	149	42.0
1 md. - 11 mde.	10	11.8	6	3.0	0	0.0	16	4.5
1 j. - 2 j.	18	21.2	5	2.5	4	5.6	27	7.6
3 j. - 5 j.	5	5.9	14	7.1	9	12.5	28	7.9
6 j. en langer	22	25.9	82	41.4	31	43.1	135	38.0
TOTAAL	85		198		72		355	
%	23.9	100	55.8	100	20.3	100	100	100

Die hoë voorkoms van die onbesliste responsie "weet nie" (42 persent), kan dui op 'n opregte onvermoë om selfs 'n voorspelling te waag, veral in die lig van die blootstelling aan onverwagte gebeure. Dit kan ook dui op 'n ongeërgde houding teenoor die werk. Die afleiding kan tog uit tabel 3.9 gemaak word dat die getroude vrou se eie besluit nie veel gewig dra by haar uittrede uit die arbeidsmark nie. Dis veral die groep tussen 30 en 44 jaar wat onseker is (94 uit 149 of 61.1 persent van die totaal wat dié responsie gee).

Die jongste groep is die vroue wat nog aan die gesin bou en vir die meerderheid is hulle dan ook onseker, of wil nie langer as hoogstens 2 jaar aanhou werk nie (68.3 persent). Die 25.9 persent van hulle wat tog langer as 6 jaar wil werk, is na verhouding nogtans baie hoog. Die ouer vroue en veral die heel oudste groep wil hoofsaaklik langer as 3 jaar werk (55.6 persent). Hoewel C.J. van Wyk se ondersoek (26, bl. 173) meer bepaald betrekking het op voltydse werk, is dit van belang dat sy ook die ouer getroude vroue as die meer bestendige arbeidsmag bevind.

In tabel 3.9 is in die totaal verder twee uiterstes op te merk, te wete "weet nie" (42 persent) en vir 6 jaar en langer (38 persent); met ander woorde net 12 persent van die totale ondersoekgroep beplan opsetlik om vir 'n beperkte periode van hoogstens twee jaar te werk en dan uit die diens te tree, terwyl nog agt persent van drie tot vyf jaar in die diens wil aanbly. In die totaal beteken dit dat net meer as die helfte van die ondersoekgroep (54 persent) onbeslis is of minder as twee jaar diens beoog.

Dit wil dus voorkom asof die vroue tog 'n relatief bestendige arbeidsbron kan wees. Die wat nie "weet nie" sal waarskynlik bly solank as hulle toege laat word, of onbepaald, en die meerderheid van die res beplan om redelik permanent aan te bly.

3.3 DIE BENUTTING VAN DIE OPLEIDING

3.3.1 Huidige beroep(keuse) en beroep voor en na die huwelik

In tabel 3.10 word ontleed hoedanig die vroue dieselfde beroep beoefen of verkies, as wat hulle voor die huwelik beoefen het, en in tabel 3.11 die huidige beroep of beroepskeuse teenoor die beroep wat hulle hoofsaaklik na die huwelik beoefen het.

Globaal beskou, is daar geen aanduiding in tabel 3.10 van 'n bepaalde tendens dat die vroue na dieselfde beroep terugkeer nie. Die kans om in dieselfde beroep as voor die huwelik te wees (of te wil wees), of in 'n ander beroep, is so te sê gelyk. Vir die groep wat wil werk (Groep A) is dit 46.8 persent teenoor die 40.3 persent wat 'n ander beroep verlang, en vir die groep werkers (Groep B) is dit onderskeidelik 48.9 teenoor 45.9 persent. Dit kan 'n aanduiding wees van onderbenutting van beroepsvaardigheid, hetsy van opleiding of van ervaring. Wanneer net dié persone wat wel aangetoon het dat hulle voor die huwelik gewerk het, in berekening kom, wil 50 van die 108 (of 46.3 persent) nie nou by deeltydse werk na dieselfde beroep terugkeer nie en 106 uit 219 (48.4 persent) beoefen nou 'n ander beroep deeltydse as wat hulle voor die huwelik voltydse beoefen het.

Volgens tabel 3.10 is daar by die ouderdomsgroepe, 30 tot 44 jaar, en 45 tot 65 jaar, van Groep A 'n opvallende ooreenkoms wat betref "dieselfde beroep" en "nie dieselfde beroep" as voor die huwelik, te wete onderskeidelik 'n persentasievoorkoms van 49.2 en 40.7 teenoor 50 en 40.9.

By Groep B is daar ook 'n ooreenkoms dog nie so opvallend nie, te wete onderskeidelik 'n persentasievoorkoms van 51.1 en 45.3 teenoor 48 en 42.

TABEL 3.10

HUIDIGE BEROEP(KEUSE) TEENoor BEROEP VOOR DIE HUWELIK VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Huidige beroep(keuse) teenoor be- roep voor huwelik	Ouderdom van vrou (jare)			Totaal
	20-29	30-44	45-65	
	Groep A			
	N %	N %	N %	N %
Dieselfde	18 41.9	29 49.2	11 50.0	58 46.8
Nie dieselfde nie	17 39.5	24 40.7	9 40.9	50 40.3
Geen beroep voor huwelik	6 14.0	4 6.8	2 9.1	12 9.7
Ongespesifiseer	2 4.7	2 3.4	0 0.0	4 3.2
TOTAAL	43	59	22	124
%	34.7 100	47.6 100	17.7 100	100 100
Groep B				
Dieselfde	18 42.9	71 51.1	24 48.0	113 48.9
Nie dieselfde nie	22 52.4	63 45.3	21 42.0	106 45.9
Geen beroep voor huwelik	2 4.8	5 3.6	5 10.0	12 5.2
TOTAAL	42	139	50	231
%	18.2 100	60.2 100	21.6 100	100 100

By die jongste groep (20 tot 29 jaar) van Groep A het die voorkoms van 14 persent van die vroue wat nie voor die huwelik gewerk het nie, na verhouding 'n groter invloed op die kategorieë "dieselfde" en "nie dieselfde" as hulle wat nie gewerk het by die ander ouderdomsgroepe.

Die persentasievoorkoms van "dieselfde" en "nie dieselfde" by die jongstes van Groep B toon 'n aanmerklike verskil met dié van daardie kategorieë by die ander twee ouderdomsgroepe. Hiervoor kan geen verklaring gevind word nie. Volgens tabel 3.2 was 57 persent van hierdie groep nog nie vir een volle jaar in die huidige deeltydse beroep nie. Van hulle was 45 persent in professionele beroepe en 50 persent in klerklike beroepe (tabel 2.11), terwyl 57 persent professionele en/of universiteitsopleiding geniet het (tabel 2.6), en 40.5 persent het maar 4 jaar en minder beroepservaring (tabel 3.4).

Tabel 3.11 toon in watter mate die huidige beroep verskil van, of ooreenkom met die beroep wat hulle hoofsaaklik na die huwelik beoefen het en waarin hulle noodwendig die ervaring het en/of waarvoor hulle opleiding geniet het.

Wat opval in tabel 3.11 as die twee groepe vergelyk word, is dat vir die heel jongstes 22 uit die 43 (51.2 persent), graag ander werk wil doen (Groep A) as wat hulle reeds na die huwelik gevind het. As tabel 3.10 saam gelees word, wou 17 (39.5 persent) ook nie dieselfde werk hê as wat hulle voor die huwelik gedoen het nie. Die ooreenkomstige jong groep (Groep B) het oorwegend (69 persent) dieselfde werk gevind as wat hulle reeds na die huwelik gedoen het (29 uit 42), hoewel 13 nie in dieselfde beroep is as wat hulle na die huwelik beoefen het nie.

As tabelle 3.10 en 3.11 saam gelees word, gee die werksoekers (Groep A) in gelyke mate voorkeur aan die nahuwelikse en voorhuwelikse beroepe en wel onderskeidelik 50.8 persent (63 uit 124) en 51.8 persent (58 uit 112, in aanmerking geneem dat 12 van die groep geen beroep voor die huwelik beoefen het nie).

TABEL 3.11

HUIDIGE BEROEP(KEUSE) TEENoor BEROEP HOOFSAAKLIK NA HUWELIK BEOEFEN VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Huidige beroep(keuse) teenoor beroep hoofsaaklik beoefen na die huwelik	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal	
	20-29		30-44		45-65			
	Groep A							
	N	%	N	%	N	%	N	%
Dieselfde	17	39.5	34	57.6	12	54.5	63	50.8
Nie dieselfde nie	22	51.2	21	35.6	10	45.5	53	42.7
Geen beroep na die huwelik	2	4.7	2	3.4	0	0.0	4	3.2
Ongespesifiseer	2	4.7	2	3.4	0	0.0	4	3.2
TOTAAL	43		59		22		124	
%	34.7	100	47.6	100	17.7	100	100	100
Groep B								
Dieselfde	29	69.0	72	51.8	34	68.0	135	58.4
Nie dieselfde nie	13	31.0	67	48.2	16	32.0	96	41.6
TOTAAL	42		139		50		231	
%	18.2	100	60.2	100	21.6	100	100	100

Die werkers (Groep B) het in 'n groter verhouding na die nahuwelikse beroep terugkeer as die voorhuwelikse beroep, te wete onderskeidelik 58.4 persent (of 135 uit 231) en 45.9 persent (106 uit 231). Volgens tabel 3.1 het hierdie vroue reeds 'n langer nahuwelikse as voorhuwelikse diensrekord, onderskeidelik gemiddeld $6\frac{1}{2}$ teenoor $4\frac{1}{2}$ jaar. Hulle grotere terugkeer na die nahuwelikse beroep verleen verdere steun aan die bevinding dat beroepservaring 'n verneme veranderlike is vir die indiensstelling van deeltydse getroude vrouewerkers, en die aanbod in hierdie ondersoekgroep wat die vraag na deeltydse werk bevestig het, was ervare werkers.

Verwag sou word dat professioneel opgeleide werkers tot dieselfde profesie sal toetree as wat hulle voor en na die huwelik beoefen het, afgesien van die tyd wat hulle na die huwelik uit die arbeidsmark gebly het. Hoedanig dit die geval is ten opsigte van die ondersoekgroep en van deeltydse werk, word voorts nagegaan.

3.3.2 Huidige beroep(keuse) en opleiding

Daar is 'n positiewe korrelasie gekonstateer tussen die mate waarin vroue in die arbeidsmag aangetref word en hulle opleidingspeil en daarom kan verwag word dat 'n hoë opleidingspeil ook die potensiaal van getroude vroue tot werk in die toekoms sal stimuleer. Of die werk wat hulle dan vind die volle benutting van hul opleiding waarborg, moet nog intensief nagevors word.

In die onderhawige ondersoek is gepoog om vas te stel in watter mate die deeltydse werkers wel hul opleiding benut. Vir dié doel word duidelik onderskei tussen opleiding deur studie en indiensopleiding (of opleiding by die werk). Laasgenoemde is praktiese opleiding en het betrekking op die leer deur oefening om 'n sekere werk te kan doen. Dit sluit professionele, akademiese en beroepsopleiding wat klasbywoning veronderstel, uit. Indiensopleiding is vir die doel van hierdie ondersoek dus ervaring.

In tabel 3.12 word ontleed watter vroue opgelei is vir die werk wat hulle soek (Groep A) of doen (Groep B), en watter vroue net ervaring in die werk het.

TABEL 3.12

OPLEIDING VIR EN ERVARING IN DIE HUIDIGE BEROEP (KEUSE) VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Opleiding of ervaring	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal	
	20-29		30-44		45-65			
	Groep A							
	N	%	N	%	N	%		
Opleiding vir die beroep	22	51.2	36	61.0	7	31.8	65	52.4
Net ervaring in die beroep	17	39.5	16	27.1	11	50.0	44	35.5
Geen opleiding vir en geen ervaring in die beroep	3	7.0	5	8.5	4	18.2	12	9.7
Ongespesifiseer	1	2.3	2	3.4	0	0.0	3	2.4
TOTAAL	43		59		22		124	
%	34.7	100	47.6	100	17.7	100	100	100
Groep B								
Opleiding vir die beroep	21	50.0	50	36.0	20	40.0	91	39.4
Net ervaring in die beroep	16	38.1	85	61.2	26	52.0	127	55.0
Geen opleiding vir en geen ervaring in die beroep	4	9.5	3	2.2	4	8.0	11	4.8
Ongespesifiseer	1	2.4	1	0.7	0	0.0	2	0.9
TOTAAL	42		139		50		231	
%	18.2	100	60.2	100	21.6	100	100	100

Tabel 3.12 toon duidelik dat die beroep wat die deeltydse werkers beoefen (Groep B) nie oorwegend die beroep is waarvoor hulle opgelei is nie. Van die 231 werkers benut 91 (39.4 persent) die opleiding by die beroepsbeoefening en 127 (55 persent) doen werk waarin hulle net beroepservaring opgedoen het. As tabel 2.6 saam gelees word, het slegs 98 (42.4 persent) nie die studies voortgesit of geen beroepsopleiding na skool geniet nie, die res 133 (57.6 persent) het wel handels-, universiteits- of kollege-opleiding geniet. Of die res van hulle, wat nie nou by die werk hul opleiding benut nie, dit vrywillig doen, kan nie bepaal word nie.

Volgens tabel 3.12 het 65 van die werksoekers verkies om die beroep te beoefen waarvoor hulle opgelei is en van die 124 van Groep A het net 99 beroepsopleiding in die handel of in die professies gehad. Dit beteken dat 34 van die 99 opgeleides of meer as 'n derde (34.3 persent) nie hulle opleiding by die werk sal benut nie en dit is geen geringe verhouding nie.

'n Vergelyking tussen Groepe A en B ten opsigte van die ouderdomsgroep 30 tot 44 jaar toon in tabel 3.12 die opvallende verskynsel dat, waar 61 persent van dié in Groep A vir die beroep opleiding het, 61 persent van dié van Groep B net ervaring vir die beroep het. Dit word verklaar deur die beroepsopleiding van die onderskeie groepe. Van hierdie ouderdomsgroep in Groep A het naamlik 48 van die 59 beroepsopleiding geniet (81.4 persent) teenoor die ooreenstemmende 74 uit 139 van Groep B (53.2 persent). (Tabel 2.6 verwys).

Tot verdere toeligting word die klerklike beroepe (waar daar volgens hierdie ondersoek die grootste vraag na deeltydse werkers bestaan, 'n aandeel van 60 persent), in tabel 3.13 nader ondersoek.

TABEL 3.13
BEROEPSOPLEIDING VOLGENS DIE KLERKLIKE BEROEP VAN DIE VROU

Beroepsopleiding	Klerklike beroep						Totaal					
	Tikster-sekretaresse boekhouer, kassier, e.a.			Administratiewe klerk								
	Groep A		Groep B		Groep A		Groep B		Groep A	Groep B		
	N	%	N	%	N	%	N	%			N	%
Geen beroeps- opleiding	2	9.1	8	17.8	15	68.2	77	82.8	17	38.6	85	61.6
Handelsopleiding	12	54.5	30	66.7	0	0.0	9	9.7	12	27.3	39	28.3
Verpleging	0	0.0	1	2.2	0	0.0	2	2.2	0	0.0	3	2.2
Onderwys	8	36.4	3	6.7	5	22.7	4	4.3	13	29.5	7	5.1
Net graad	0	0.0	3	6.7	2	9.1	1	1.1	2	4.5	4	2.9
TOTAAL	22		45		22		93		44		138	
%	50.0	100	32.6	100	50.0	100	67.4	100	100	100	100	100

In tabel 3.13 (netsoos in tabel 2.12) val dit op dat, uit die professionele groep, onderwyseresse relatief sterk verteenwoordig is by die keuse van klerklike werk. Volgens die ontleding van gegewens in tabel 3.13 blyk hulle aandeel aan klerklike werk in totaal by Groep A 29.5 persent te wees (13 uit 44), en saam het die professioneel opgeleides hier 'n persentasie-aandeel van 34 (15 uit 44), teenoor die 10.2-persentaandeel (14 uit 138) van professioneel opgeleides by die klerke in Groep B.

Die afleiding wat gemaak word, is dat die vraag in hierdie beroepsgroep vir deeltydse werk duidelik na indiensopgeleides is, dit wil sê dié sonder beroepsopleiding maar met ervaring. Hulle het in dié ondersoek volgens tabel 3.13 'n aandeel van 61.6 persent aan die totale klerklike werkers. Daarnaas bestaan daar in hierdie beroepsgroep 'n redelike vraag (28.3 persent) na deeltydse werkers met handelsopleiding. Saam het indiensopgeleides en werkers met handelsopleiding 'n aandeel van 90 persent aan klerklike beroepe (124 uit 138).

Die aanbod vir klerklike werk by onderwyseresse, Groep A, 13 uit 58 (22.4 persent) en Groep B, 7 uit 40 (17.5 persent) volgens tabelle 2.12 en 3.13, kan moontlik verklaar word uit hoofde van die wisselvalligheid van aflosposte en die bekendheid met die bestaande vraag na oggendwerkers in die klerklike beroep.

Volgens tabel 2.12 het die 93 werkers (Groep B) wat hulle wel vir 'n bepaalde beroep of professione bekwaam het, oorwegend deeltydse werk op eie beroepsgebied gevind (76 uit 93 of 81.7 persent). Van hulle het net 17 (18.3 persent) ander beroepe aanvaar van wie dan ook 9 (9.7 persent) onderwyseresse was.

3.4 OPSOMMING

Die vroue wat deeltydse werk gevind het (Groep B), het oor die algemeen relatief meer beroepservaring as die aanbodsruimte (Groep A), wat daarop dui dat vorige beroepservaring 'n belangrike faktor is by die indiensstelling in 'n deeltydse pos. Die werkers se relatief lang diensrekord as getroude vroue dui op 'n geneigdheid by hierdie vroue om die beroep na die huwelik voort te sit. Die duidelike tendens van 'n toename in diensjare met die ouderdomstyging dui verder daarop dat die vroue net vir redelik kort periodes die diens na die huwelik onderbreek het en wel hoofsaaklik met die geboorte van 'n kind, maar dat kindergeboortes nie hulle beroepsarbeid beëindig het nie.

Die ondersoekgroep was as ongetroude werkers (voor die huwelik) oorwegend bestendige werknemers. Die voorkoms van herhaalde diensonderbrekings toon egter watter riskante arbeidsmag die getroude vroue (as voltydse werkers altans) is. Die getroude vroue beplan nie opsetlik om vir 'n beperkte periode te werk nie en dan uit die diens te tree nie, hulle is eerder nie in die posisie om te kies nie en hulle kan wel 'n relatief bestendige arbeidsbron wees.

Die vraag vir deelydse werk bestaan in Pretoria hoofsaaklik vir indiensopgeleides met vorige ervaring, en die oorwig van klerklike werkgeleentheid het hier bepaald 'n invloed.

Die kans vir die getroude vrou om na dieselfde beroep as voor die huwelik of na 'n ander beroep, terug te keer, is so te sê gelyk. Die resultate dui daarop dat die vrou wat in die één of ander professie opgelei is, na alle waarskynlikheid na dieselfde beroep sal terugkeer, afgesien van die getal en die duur van diensonderbrekings. Verloring lyk dus ook nie 'n vername veranderlike nie en die slotsom is dat, as toegegee word dat die vraag daar is na deelydse professionele werkers op eie beroepsgebied, hulle hul opleiding ten volle sal benut.

4 DIE MENING VAN DIE ONDERSOEGGROEP OOR WAT GEDOEN KAN WORD OM DIE ARBEIDSPOTENSIAAL VAN HUISVROU TE AKTIVEER

Die ondersoekgroep was 'n arbeidsaanbod vir deelydse werk. Die meerderheid van die vroue was van 30 tot 44 jaar oud (56 persent) en 63 persent van hierdie subgroep gee die versorging van hulle kinders op as rede vir hul voorkeur aan deelydse werk (tabel 2.7). Die ondersoekgroep is vroue wat 'n hoë waarde heg aan hulle verantwoordelikhede as vrou en moeder. Vir hulle is spesifiek gevra wat dan in die werk gestel sou kon word om dit vir die huisvrou met gesinspligte makliker of moontlik te maak, om na die beroep terug te keer (kyk Bylaag A, vraag 15, bl. 6). Op die vraag was daar 'n meervoudige responsie. In tabel 4.1 word die voorstelle van die vroue ontleed.

Van die 355 vroue het 232 op die vraag geantwoord. Van die groep 20 tot 29 jaar het 51 geantwoord (60 persent); van die groep 30 tot 44 jaar, 133 (67.2 persent) en van die groep 45 tot 65 jaar, 48 (66.7 persent). Die 123 wat nie geantwoord het nie, word nie in tabel 4.1 in berekening gebring nie omdat dit hier bloot om positiewe bydraes gaan.

Volgens tabel 4.1 het "deelydse werk vir getroude vroue" as voorstel om die arbeidsaanbod van getroude vroue te aktiveer meer as twee keer so dikwels voorgekom (25 persent) as die volgende vernaamste vereiste naamlik "die verloftydens skoolvakansies" (11 persent). In geheel egter het "ruimer voorsiening vir versorgingsgeriewe vir voorskoolse kinders" 'n 16.7-persentvoorkoms by die voorstelle van die respondente. In die antwoorde is meermale ook die voorwaarde gestel dat, indien 'n moeder werk, sy dit slegs mag doen wanneer haar kinders skoolgaande is, en dan móét sy middag tuis wees. Dit blyk duidelik uit die houdings van hierdie vroue dat hulle nie vir voltydse werk beskikbaar is nie.

In baie gevalle het die vroue hulle stellings gemotiveer en dit is van pas om ter illustrasie 'n paar hier aan te haal. Daar was 'n sterk pleidooi vir kinderversorgingsgeriewe by die werkplek (8.2 persent).

(1) "Werkgewers behoort hulle daarvoor te beywer en ook deel te hê aan die daarstelling van geskikte kleuterskole vir voorskoolse kinders. Sulke fasiliteite kan dan as byvoordeel aan die werkende moeders aangebied word".

(2) "Vir onderwyspersoneel wat klein kinders het, sal ek voorstel dat die Onderwysdepartement 'n wieg (crèche) beskikbaar stel, met gekwalifiseerde blanke personeel wat na die kinders wat nog nie groot genoeg vir kleuterskole is nie, kan omsien. Die Provinsiale Administrasie het vanaf die begin van 1969 so 'n diens vir sy verpleegsters en die stelsel werk skynbaar baie goed".

TABEL 4.1

VOORGESTELDE MAATREËLS WAT DIE ARBEIDSPOTENSIAAL VAN HUISVROU SAL AKTIVEER VOLGENS OUDERDOM VAN VROU (MEERVOUDIGE RESPONSIË)

Voorgestelde maatreëls	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal	
	20-29		30-44		45-65			
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kinderversorgingsgeriewe by die werkplek	11	14.9	17	7.5	4	4.5	32	8.2
Ruimer voorsiening van staatsbeheerde crèches en kleuterskole	6	8.1	11	4.8	16	18.0	33	8.5
Ruimer voorsiening van naskoolsentrums en van vakansiesentrums vir skoolgaande kinders	1	1.4	11	4.8	3	3.4	15	3.8
Uitgebreide deeltydse werkgeleentheid vir getroude vroue	22	29.7	58	25.6	18	20.2	98	25.1
•n Meer begrypende houding van werkgewers t.o.v. probleme van getroude vrouewerkers	6	8.1	12	5.3	11	12.4	29	7.4
Meer elastiese werkure vir getroude vrouewerkers met gesinspligte	9	12.2	26	11.5	3	3.4	38	9.7
Meer elastiese verlofvoorsiening met die oog op man se verlof en skoolvakansies	4	5.4	30	13.2	9	10.1	43	11.0
Salarisse moet in verhouding gebring word met die werkprestasie van oggendwerkers	3	4.1	21	9.3	10	11.2	34	8.7
•n Stelsel waarin projekte of werkopdragte as stukwerk tuis gedoen kan word	5	6.8	17	7.5	8	9.0	30	7.7
Ander voorstelle	7	9.5	24	10.6	7	7.9	38	9.7
TOTAAL	74		227		89		390	
%	19.0	100	58.2	100	22.8	100	100	100

Die ontoereikende versorgingsgeriewe vir kinders van alle ouderdomme het baie aandag geniet.

(3) "Die veilige versorging van die kinders is die getroude vrou se grootste probleem. Staatsbeheerde kleuterskole en naskoolse sentrums teen 'n redelike tarief en ook maklik bereikbaar sal help om meer vroue na die arbeidsmark te trek. As hierdie skole die kinders (veral in vakansies) interessante vakke kan aanbied, byvoorbeeld musiek, ballet, skilder, naaldwerk, houtwerk, sport, ensovoorts, wat hulle heilsaam kan besig hou, sal daar minder tyd wees vir kwaadgeld rondloop in die strate en kan ouers met vrymoedigheid werk".

•n Ander stel naskoolse studiefasiliteite by die skole voor met behoorlike verversingsgeriewe ter plaatse of so nie vervoergeriewe van die skool na sodanige sentrums. Daar het ook onder "ander" voorstelle die mening voorgekom dat blanke moeders georganiseer sou kon word om teen redelike vergoeding die kinders van werkers by hulle huise te versorg. Dit sou sulke moeders dan ook die geleentheid gee om deeltys te verdien.

Baie redes is ook aangevoer waarom dit vir werkgewers voordelig sou wees om oggendwerkers in diens te stel.

(4) "Oggendwerkers vra selde tyd af vir private sake - dit kan en word ook in die middag gedoen. Die deeltydse werker is beslis meer inskiklik wat

betref byvoordele, salaris, werkverskuiwings, asook wat betref afloswerk".

(5) "Often more work is done in a morning of concentrated effort than in a full day of less concentration".

(6) "Die grootste gedeelte van enige werk word in die voormiddag verrig. Dit sou dus meer voordelig vir firmas wees as hulle oggendwerkers gebruik".

Sommige van die vroue het gesê dat hulle persoonlik as deeltydse werkers baie goeie behandeling ontvang, maar daar was ander wat 'n "meer begrypende houding by die werkgever" verlang ten opsigte van die bepaalde probleme waarmee die getroude vrou te kampe het. Die persentasievoorkoms hiervan in tabel 4.1 is 7.4.

(7) "Hardwerkende en goed opgeleide persone behoort nie as gevolg van huishoudelike krisisse wat hulle uit die werk hou, afgedank te word nie."

(8) "Employers should not regard them as temporary staff just because they are part time, should realize they intend to make a professional career that is still compatible with family obligations and should not pass them over for promotion simply because they are part time".

Die onstabiliteit van deeltydse werk is dikwels geopper as 'n groot leemte in die huidige werksituasie. Al die voorstelle wat origens gemaak is, het direk of indirek betrekking op die "meer begrypende houding" van die werkgever. Nie alleen "korter ure" nie, maar meer buigsame werkure word aanbeveel. Dit het 'n persentasievoorkoms van 9.7 in tabel 4.1.

(9) "Laat getroude vroue met kinders slegs gedurende skoolure werk, met ander woorde stel hulle aan op 'n basis dat hulle gedurende naweke en skoolvakansies, asook namiddae, tuis is. Salaris hoef nie gedurende vakansies betaal te word nie."

(10) "I think the most attractive incentive for married women would be clock in jobs, where they would be paid by the hour"

Daar word ook voorgestel dat getroude onderwyseresse vir vakonderwys aangestel moet word om net sekere periodes gedurende die oggend klas te gee.

Dit het geblyk uit die resultate van die ondersoek dat die vroue hoofsaaklik skoolgaande kinders ook gehad het (tabelle 2.3 en 2.9). Daar was groot aandrang op spesiale verlofvergunninge, veral met die oog op skoolvakansies. Die voorstel het 'n persentasievoorkoms van 11 in tabel 4.1.

(11) "Gewone verlof moet nie vir onverwagte gebeure tuis ingeboet word nie. Die getroude vrou behoort die voorregte te hê om onbetaalde verlof in die omstandighede te neem".

(12) "Ek sou graag wou sien dat dit deur wetgewing verplig word dat daar aan moeders wat werk 'n sekere aantal dae (sê maar 12) per jaar as spesiale verlof toegestaan word. In die onderwys is dit alreeds die geval."

Dit is begryplik dat die werker, indien sy al haar vakansieverlof vir onverwagte gebeure, soos siekte in die gesin, moet gebruik, nooit self die kans kry om uit te rus nie.

Dat salarisse vir deeltydse werk nie in verhouding met die werkprestasie van deeltydse werkers is nie, het 'n persentasievoorkoms van 8.7 in tabel 4.1.

(13) "n Halfdagbetrekking is die ideale oplossing, maar die vergoeding in vergelyking met die werk wat verrig word, is nie realisties nie. 'n Mens is die eerste vyf ure van die dag meer produktief as die laaste drie ure. Die getroude vrou werk vir 'n doel en is dus meer pligsgetrou as baie ongetroude werkers en verrig soms net so veel werk in die oggend as 'n voltydse werknemer heeldag."

Byvoordele vir deeltydse getroude werkers word ook aanbeveel, soos 'n pensioenskema, 'n jaarlikse bonus en 'n mediese skema.

Baie van die vroue het voorgestel dat stukwerk uitgegee moet word sodat die getroude vrou dit tuis in haar eie tyd kan doen ('n persentasievoorkoms van 7.7 in tabel 4.1).

(14) "Geskoolede werkers kan stukwerk tuis doen - betaling kan geskied volgens akkuraatheid en die hoeveelheid werk gedoen op uurlikse basis, sê teen R1.00 per uur."

As geskikte werk vir tuisverrigting word genoem tikwerk, vertaalwerk, boekhouwerk, biblioteekkatalogisering, literatuurstudie en/of -navorsing. Dit sou inderdaad moeilik wees om 'n norm vir vergoeding vas te stel, maar sou waarskynlik met behulp van werkstudies tog gedoen kon word. 'n Tydbeperking vir 'n projek kan gestel word.

Dit is ook genoem dat vervoer van en na die werkplek, en/of werkgeleentheid in die onmiddellike omgewing van die woonplek, 'n oplossing vir vroue met gesinspligte sou bied. Verder is hier onder "ander" 'n voorstel ingebring dat 'n paneel opgestel word van plaasvervangers op wie 'n beroep gedoen kan word om af te los waar getroude vrouewerkers weens onverwagte gebeure uit die werk moet bly; dat daar beter skakeldienste daargestel moet word om getroude vroue voor te lig oor werkgeleenthede en om werkgewers en die geskoolede arbeid wat hulle benodig bymekaar te bring.

Of daar moontlik 'n behoefte aan meer doeltreffende liaison by hierdie arbeidsaanbod bestaan, is ondersoek in antwoorde op twee vrae wat in hierdie verband aan die vroue gestel is.

Daar is eerstens gevra hoe die werkers deeltydse werk gevind het en hoe die werksoekers probeer om deeltydse werk te kry. In tabel 4.2 word die antwoorde ontleed.

Tabel 4.2 toon in watter mate werk gevind word deur persoonlike kontakte, hetsy vriende of ander sosiale skakels wat die werker en werkgewer informeel bymekaar bring. Byna die helfte (48 persent) van hulle wat werk gevind het (Groep B), het op dié manier van die vakature gehoor en daarop gereageer. Nog 21.2 persent van hulle het ook werk gevind toe hulle by die werkgewers daarom gaan vra het. Aan 26 van die werkers (11.3 persent) is die werk aangebied. Dit is nie onwaarskynlik dat hulle reeds voorheen by die betrokke werkgewers in voltydse diens was nie. Advertensies is opgevolg deur 10.4 persent en net 6.5 persent het van die dienste van 'n werkverskaffingsburo of -agent gebruik gemaak. (In dié verband sal onthou word dat, toe die samewerking van die buro's aanvanklik gesoek is met die onderhawige ondersoek, hulle hul onvermoë om die kliënte in deeltydse werk geplaas te kry, aangevoer het as die rede waarom hulle sulke persone nie eers registreer en op waglyste hou nie). Dit beklemtoon weer die beperktheid of skaarste van die vraag na deeltydse werkers.

Wat opval in tabel 4.2 ten aansien van die werksoekersgroep, is die relatiewe groot groep (20.2 persent) wat glad nie weet hoe om te werk te gaan om werk te kry nie. Van hulle het 24.2 persent probeer om 'n betrekking te vind deur direk by firmas aansoek te doen; nog 21 persent hoop om deur persoonlike kontakte ingeskakel te word, terwyl hulle na verhouding meer op advertensies toegewys is as die werkgroep (onderskeidelik 19.4 teenoor 10.4 persent), en na verhouding meer gebruik maak van die dienste van 'n werkverskaffingsburo onderskeidelik 11.3 teenoor 6.5 persent). Dit val verder op watter geringe aandeel professionele verenigings het in die inskakeling van lede in deeltydse poste. Dit dui waarskynlik ook op die skaarste van deeltydse poste in die professies.

TABEL 4.2
SKAKELDIENSTE GEBRUIK IN DIE VIND VAN WERK, VOLGENS OUDERDOM VAN VROU

Skakeldienste	Ouderdom van vrou (jare)												Totaal			
	20-29		30-44		45-65		Totaal		Totaal		Totaal					
	Groep A N %	Groep B N %	Groep A N %	Groep B N %	Groep A N %	Groep B N %	Groep A N %	Groep B N %	Groep A N %	Groep B N %	Groep A N %	Groep B N %				
Advertensiemedia	9	20.9	8	19.0	12	20.3	11	7.9	3	13.6	5	10.0	24	19.4	24	10.4
Persoonlike kontak	7	16.3	12	28.6	13	22.0	71	51.1	6	27.3	28	56.0	26	21.0	111	48.1
Professionele vereniging	3	7.0	0	0.0	2	3.4	4	2.9	0	0.0	2	4.0	5	4.0	6	2.6
Dirrek by werkgewer aansoek gedoen	11	25.6	15	35.7	17	28.8	27	19.4	2	9.1	7	14.0	30	24.2	49	21.2
Werk is deur werkgewer aangebied	0	0.0	5	11.9	0	0.0	14	10.1	0	0.0	7	14.0	0	0.0	26	11.3
Werkverskaffingsdienste	7	16.3	2	4.8	3	5.1	12	8.6	4	18.2	1	2.0	14	11.3	15	6.5
Heeltemal oningelig oor hoe om te werk te gaan	6	14.0	0	0.0	12	20.3	0	0.0	7	31.8	0	0.0	25	20.2	0	0.0
TOTAAL	43	100	42	100	59	100	139	100	22	100	50	100	124	100	231	100
%	34.7		18.2		47.6		60.2		17.7		2.6		100		100	

Die vername rol wat persoonlike kontakte speel by die inskakeling van die getroude vrouewerker in die deeltydse beroep, blyk uit die persentasievoorkoms van 48 vir Groep B in die totaal. Daarom kan die gebrek aan persoonlike kontakte moontlik 'n invloed hê op die onvermoë om werk te vind by Groep A. Net in 21 persent van die gevalle is hulle van mening dat hulle deur skakeling met vriende werk sal vind. Daarin het hulle nog nie geslaag nie.

Verder is dit ook opvallend dat die persoonlike kontakte as medium by die indiensstelling met die ouderdom van die vroue in Groep B styg, te wete van 28,6 persent deur 51,1 tot 56 persent vir die oudste groep. Die teenoorgestelde tendens geld vir advertensiemedia.

Oor die geheel wil dit voorkom dat die werkers (Groep B) wat reeds 'n lang beroepsgeskiedenis het, werk vind omdat hulle bekend is met werkgewers en werkgeleenthede. Byna die helfte (48 persent) het deur persoonlike kontakte werk gevind en nog 21 persent het direk by werkgewers om werk aansoek gedoen en is in diens geneem, dit wil sê sonder dat die vakatures geadverteer was.

'n Tweede vraag is gestel aan diegene wat nog nie werk gevind het nie en vra die rede waarom hulle nog nie begin werk het nie. In 25 gevalle was daar 'n meervoudige responsie. Die antwoorde word in tabel 4.3 weergegee.

TABEL 4.3
REDES WAAROM NOG NIE MET DEELTYDSE WERK BEGIN IS NIE VOLGENS OUDERDOM VAN VROU (MEERVOUDIGE RESPONSIË)

Rede waarom vrou nog nie begin werk het nie	Ouderdom van vrou (jare)						Totaal	
	20-29		30-44		45-65			
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kan geen inligting oor deeltydse werk kry nie	14	28.0	19	25.3	9	37.5	42	28.2
Kan net voltydse werk kry	15	30.0	25	33.3	8	33.3	48	32.2
Wag dat kinders by kleuterskool opgeneem word	10	20.0	10	13.3	2	8.3	22	14.8
Kan deeltydse werk kry maar salaris aangebied is te klein	4	8.0	2	2.7	1	4.2	7	4.7
In eie professie bestaan deeltydse werkgeleentheid so te sê glad nie	7	14.0	16	21.3	2	8.3	25	16.8
Sal eers weer opgelei moet word	0	0.0	3	4.0	2	8.3	5	3.4
TOTAAL	50		75		24		149	
%	33.6 100		50.3 100		16.1 100		100 100	

Uit tabel 4.3 blyk dat die meeste van die werksoekers momenteel in staat is om te begin werk en dat hulle of nie by die vraag na hul arbeid kan uitkom nie, of die vraag na deeltydse werkers is reeds bevredig. In 77 persent van die antwoorde (28.2 + 32.2 + 16.8) is dit duidelik dat deeltydse werkgeleentheid vir hierdie vroue skaars is. Die behoefte aan kleuterskoolvoorsiening is nie in 'n groot mate 'n hindernis nie ('n persentasievoorkoms van 14.8).

Sewer vroue kon deeltydse werk kry, maar het dit nie aanvaar nie omdat die salaris aangebied te klein was, en nog vyf het gevoel dat hulle eers (weer) opgelei sou moes word.

Dit is verder van betekenis dat van die 25 persone wat aangevoer het, dat "daar so te sê geen deeltydse werkgeleentheid in hul besondere professies bestaan nie", 23 onderwyseresse en twee radiografiste was.

In die lig daarvan dat die bestaande skakeldienste, te wete die werkver=skaffingsburo van die Departement van Arbeid en die -agentskappe, die klimaat van die werkgeleentede in die onderskeie sektore goed behoort te ken, moet ge=konkludeer word dat die vraag na deeltydse vrouewerkers beperk is en dat 'n uitbreiding van skakeldienste per se nie 'n oplossing is nie.

5 DIE MENING VAN WERKGEWERS OOR DEELTYDSE WERK VIR GETROUDE VROU

5.1 INLEIDING

Met die doel om 'n agtergrondinsig te kry in die werksituasie van deeltydse werkers en van die ingesteldheid van werkgewers teenoor hierdie werkers, is onderhoude met senior amptenare van drie-en-twintig nywerheids-, handels-, op=voedkundige, openbare en ander organisasies in Pretoria gevoer. By die keuse van die instansies is daar slegs rekening gehou met die grootte van die organi=sasie, verteenwoordigend van beroepsgebiede waarin vrouewerkers aangetref word, en met die feit of daar wel deeltydse poste in die organisasie bestaan. Daar is ook getrag om bepaalde eensydighede in die beeld van die getroude vrou in die deeltydse werk te vermy.

Hierdie onderhoude met werkgewers was bloot as eksplorاسie bedoel. Primêr is beoog om bekendheid met die vraag na deeltydse vrouewerkers te verwerf en om te soek na moontlike riglyne vir die beplanning van 'n meer gerigte studie op die terrein. Hierdie studie was dus meer bepaald gefokus op die totaliteit van die probleem. Omdat daar nie op feitelike gegewens aangedring is nie, is daar baie min konkreets om aan te bied.

Goeie samewerking is ondervind omdat die organisasies die ondersoek heel=hartig gesteun het.

5.2 OMVANG VAN VOORSIENING VIR DEELTYDSE POSTE IN 'N GROEP ORGANISASIES

Waar personeelgegewens geredelik beskikbaar was, het werkgewers dit vry=gestel en word dit aangebied ter toeligting. Ongelukkig was gegewens nie sta=tisties vergelykbaar nie omdat daar begryplik nie sprake van eenvormige opgawe was nie. Die syfers het hoofsaaklik betrekking op die personeelposisie soos op 30 Junie 1969. 'n Paar groot organisasies het die mannekragtekorte en die aandeel van die getroude vrou, soos weerspieël in die huidige personeelposisie verder toegelig.

(1) 'n Plaaslike Bestuur se postestruktuur bestaan ten tye van die onder=soek uit 2063 poste, 1533 vir mans en 530 vir vroue. Dit beteken dat vroue 'n kwartaandeel (25.7 persent) aan die poste het. Van die 1533 mansposte is 1275 deur mans gevul en nog 22 deur vroue van wie 15 (68.2 persent) getroud was. Daar was dus nog 236 van die 1533 poste vir mans vakant (15.4 persent) ofte wel 258 mansposte was vakant (waarvan 22 beset is deur vroue) en dit kom neer op 'n tekort van 16.8 persent.

Van die 530 poste vir vroue is 438 gevul en 92 vakant ('n tekort van 17.4 persent). Van hierdie 438 vrouewerkers was 290 (66.2 persent) getroud en van hulle was 26 (9 persent) deeltydse werkers. Ten tye van die aanstelling van hierdie deeltydse werkers, veel vroeër, was daar nog geen voorsiening vir deel=tydse poste as sulks op die postestruktuur nie. Hulle aanstelling was 'n ad hoc=departementele maatreël. Juis as gevolg van die doeltreffendheid van die maatreël en van volgehoue tekorte het die Raad pas in Desember 1969 goedgekeur dat drie deeltydse eenhede nou twee voltydse poste mag vul.

Die aandeel wat die getroude vrou in dié Plaaslike Bestuur se vrouearbeidsmag het, selfs waar hulle in mansposte aangestel word, is 66.3 persent (305 uit 460).

Die Raad se vergunning nou dat deelydse indiensstelling uitgebrei word, moet ook daarop dui dat die aanbod van getroude vroue vir sy voltydse arbeidsmark uitgeput is.

(2) Wat die doserende personeel van 'n universiteit betref, bestaan daar volgens inligting nie mans- en vroueposte as sodanig nie en sou kwalifikasies en ervaring die vernaamste veranderlikes wees. Administratiewe poste daarenteen is goedgekeurde mans- en vroueposte. Uit 'n totaal van 370 doserende personeel was 56 vroue (15.1 persent); 183 uit 289 administratiewe personeel was vroue (63.3 persent); 49 uit 66 (74.2 persent) van die biblioteekpersoneel was vroue en 68 uit 80 (85 persent) van diverse klerke en ander personeel was vroue. In die totaal was 356 uit 806 (44.2 persent) van die universiteitspersoneel vroue en van hulle was 46 (12.9 persent) in deelydse poste. 'n Verdere ontleding van die 46 deelydse poste toon dat drie vroue (6.5 persent) deelydse dosente was; twee (4.3 persent) was deelydse administratiewe beamptes; een (2.2 persent) was 'n deelydse biblioteekassistente, en 40 (87 persent) was deelydse departementele klerklike personeel. Volgens die staat was daar geen vakatures nie.

Die deelydse personeel dui hier hoegenaamd nie op personeeltekorte nie. Die poste is as deelydse poste ingestel omdat die behoefte aan deelydse werkers in afsonderlike afdelings ontstaan het.

(3) In 'n groot biblioteek was 34 van die 69 vrouepersoneel getroud, dit beteken die helfte (49.3 persent). Tien van die poste was deelydse (14.5 persent). Dit kom ook daarop neer dat omtrent 'n derde van die getroude vroue (29.4 persent) oggendposte beklee het. Dit het geblyk dat hierdie 'n beroepsektor is waarin steeds groot tekorte aan opgeleide personeel, wat hoofsaaklik vroue is, bestaan. Daar word reeds daadwerklik in verneme mate staatgemaak op getroude deelydse bibliotekaresse en goedkeuring vir die uitbreiding van die skema is reeds ontvang. Die vergunning dat deelydse vakkundige poste geskep is, het aansienlike verligting in die tekorte gebring.

Uit 'n onderhoud met die Hoof van Biblioteekdienste het verder geblyk dat daar met groot voordeel van getroude deelydse professionele personeel in assistentposte gebruik gemaak word.

Uit die aard van die saak pas die aanstelling van 'n deelydse bibliotekaris soms die pos, soos byvoorbeeld in voorstedelike biblioteke.

(4) Dit was moontlik om die beroepsverspreiding van 1164 vrouepersoneel van een groot Staatsdepartement volgens huwelikstaat statisties te ontleed. Tabel 5.1 gee 'n opsomming van die volledige staat van die voltydse en deelydse vrouepersoneel ten tye van die ondersoek.

Volgens tabel 5.1 is in totaal 60 persent (18.4 + 40.1 + 1.4) van die vrouewerkers in administratiewe en klerklike poste en in geringe getalle in diensberoep. Daar is relatief min vakkundige poste wat deur vroue gevul word (4.6 persent). Dit het nogtans in die onderhoud aan die lig gekom dat daar teen 1963 maar net twee vrouevakkundiges was. Hulle getal het in die bestek van ses jaar tot 54 gestyg. Hierdie poste en dié van tegnikus word hoofsaaklik gevul deur ongetroude vroue, te wete onderskeidelik vir 72.2 en 71.4 persent. As vakkundige kan die beroepsvrou in die Staatsdiens die hoogste sport bereik, en geld dieselfde diensvoorwaardes vir haar as vir haar manlike kollega. Die relatief hoë verhouding getroudes in die administratiewe en klerklike beroepe (60 persent teenoor 40 persent ongetroudes) dui moontlik ook aan in watter mate die Staatsdiens afhanklik geraak het van die arbeidsaanbod van getroude vroue om klerklike poste te vul.

TABEL 5.1

BEROEPSTATUS VOLGENS HUWELIKSTAAT VAN VROUWERKERS IN DEPARTEMENT X

Beroepstatus van vrou		Huwelikstaat van vrou				Totaal	
		Ongetroud		Getroud			
		N	%	N	%	N	%
Vakkundige beampte	N %	39 72.2	6.8	15 27.8	2.5	54 100	4.6
Tegnikus	N %	55 71.4	9.5	22 28.6	3.6	77 100	6.5
Tegniese assistent	N %	207 60.2	35.9	137 39.8	22.5	344 100	29.1
Administratiewe assistent/Tikster	N %	87 39.9	15.1	131 60.1	21.5	218 100	18.4
Klerklike assistent	N %	186 39.2	32.3	289 60.8	47.5	475 100	40.1
Dienswerker	N %	2 12.5	0.3	14 87.5	2.3	16 100	1.4
TOTAAL	N %	576 48.6	100	608 51.4	100	1184 100	100

In totaal was net 25 uit 1184 poste deeltydse poste (2.1 persent) wat beteken dat 25 van die 608 getroude vroue (4.1 persent) deeltydse gewerk het. Daar was geen deeltydse poste vir vakkundige beamptes nie. Van die 25 was twee tegnisi, vyf tegniese assistente, één administratiewe assistent, drie tiksters en 14 klerke.

(5) Vir die klerklike beroepe word die teenoorgestelde eensydige beeld verkry ten opsigte van die voorkoms van deeltydse poste in die openbare sektor. Daar is onder andere bevind dat in een bepaalde seksie wat voorsiening maak vir 210 mansposte, daar ten tye van die ondersoek slegs 126 poste gepas gevul is, 74 deur 111 deeltydse eenhede gevul en nog 10 poste vakant was. Die 111 was getroude vroue en het in die verhouding 3 tot 2 die 74 poste gevul. Dit kom daarop neer dat getroude vroue 'n aandeel van 46.8 persent aan die huidige personeel het, of byna die helfte en dit is 'n besetting in klerklike mansposte.

(6) Die 47 poste in 'n welsynsorganisasie is gevul deur 18 ongetroude vroue en 21 getroude vroue met agt poste vakant (17 persent). Van die 21 getroude vroue het 7 deeltydse gewerk ('n derde). In totaal beteken die voorsiening vir deeltydse poste nagenoeg 15 persent.

(7) Hospitaaldienste is in hoë mate van die dienste van getroude opgeleide personeel afhanklik. In een groot hospitaal is nagenoeg 70 persent van die susters getroude vroue. 'n Crèche is in die hospitaal ingerig vir die gerief van moeders met jong kinders. Ten tye van die ondersoek was 32 deeltydse susters in bevel van sale in dieselfde inrigting.

(8) Wat die winkelbedryf betref, maak die Loonvasstelling, Nr. 302 van 20 September 1968 (22) voorsiening dat die getal deeltydse winkelassistente nie in 'n groter verhouding as 1 tot 3 teenoor voltydse winkelassistente sal staan nie. Winkels gebruik deeltydse werkers net tydens spitsure en die instelling van deeltydse poste hou geen verband hoegenaamd met personeeltekorte nie, vandaar die beskermende houding van die Loonraad.

Een groot afdelingswinkel het meer as vyftig deeltydse werkers in diens. Van hulle is vyf op permanente basis aangestel om 'n vlottende deeltydse personeel te vorm. Hulle los werkers wat afwesig is, af. Indien een van hierdie permanente deeltydse werkers in die een of ander pos aangestel word, word die vlottende personeelsterkte dadelik aangevul.

In die onderhoude met die bestuur van groot gevestigde winkels het dit geblyk dat die winkelbedryf die eerste sektor was wat op getroude vrouewerkers moes terugval. Vandag is die vrou agter die toonbank byna sonder uitsondering 'n getroude vrou. So, byvoorbeeld het 'n ander groot afdelingswinkel 700 persone in diens, van wie 150 mans, 495 getroude vroue en net 55 ongetroude vroue is; dit beteken dat 70 persent van hierdie personeelsterkte getroude vroue is en dat 90 uit elke 100 vroue wat in dié winkel werk, getroude vroue is.

(9) Uit die onderhoude met werkgewers wat wel voorsiening vir deeltydse werk maak, het dit duidelik geword dat sodanige voorsiening gemaak word, ener syds om by die behoeftes van die werker aan te pas, met ander woorde om personeeltekorte te oorbrug deur die arbeidsaanbod van getroude vroue met gesinspligte te benut, en andersyds om by die behoeftes van die werkgewer self aan te pas wanneer die werk nie 'n voltydse pos regverdig nie.

5.3 BESWARE VAN 'N GROEP ORGANISASIES TEEN DIE INSTELLING VAN DEELTYDSE POSTE

Onder instansies wat nog nie deeltydse poste ingestel het nie, tel onder andere verpleeginrigtings, drukkerie, versekeringsmaatskappye, bouverenigings, handelsbanke en fabrieke. Dan het ook geblyk dat daar in bepaalde afdelings van byvoorbeeld hospitale, munisipaliteite, universiteite en ook Staatsdepartemente, nie van deeltydse werkers gebruik gemaak word nie, hoewel bestuur dit goedkeur.

Aan die betrokke personeelbestuur van bogenoemde instansies en aan departementshoofde van sodanige afdelings is net 'n paar vrae gestel oor hulle houding en/of besware teen die instelling van deeltydse poste.

(1) Al die verpleeginrigtings wat by die ondervraging betrek is, ondervind 'n ernstige verpleegsterstekort. Gevra na die moontlike gebruikmaking van deeltydse verpleegsters, het een private inrigting dit gestel dat, indien deeltydse poste ingestel sou word, niemand meer voldag sou wou werk nie. In dié geval was meer as 85 persent van die opgeleide personeel getroud en selfs die adjunk-matrone wat by die onderhoud bygesit het, het gesê dat sy self ook liever deeltydse sou wou werk om meer aandag aan haar gesin te kan gee. Waar dit nie 'n opleidingsinrigting is nie, moet daar net van opgeleide verpleegsters gebruik gemaak word. Daar is egter verpleeghulp, ook getroude vroue, wat gewone dienste verrig. Dié verpleeginrigting het ook 'n crèche onder blanke toesig in die gebou en die meeste van die getroude verpleegsters wat jong kinders het, maak daarvan gebruik.

Die mening van 'n verantwoordelike amptenaar in die bestuur van die Suid-Afrikaanse Verpleegstersvereniging is gevra omtrent die verpleegsterstekort. Sy het daarop gewys dat die verpleegstersberoep 'n ongelyke stryd met ander beroepe voer, vanweë sy onpopulêre werke. Vir hospitale skep deeltydse werkers ook probleme. Voltydse personeel raak gegrief wanneer deeltydse verpleegsters aangestel word, omdat die voldagwerkers nog die grootste spiet moet afbyt en in deeltydse eenhede 'n soort bevoorregte werkersklas sien opduik.

(2) Onderhoude met die bestuur van finansiële instellings, het getoon dat die probleme wat onder andere handelsbanke, bouverenigings en versekeringsmaatskappye ondervind, met mekaar ooreenkom. Oral word die publiek bedien en daar word deurlopende diens by die toonbank vereis, selfs ook tydens etensure. Die organisatoriese probleme is eenders. Vir die vloei van die werk mag daar geen onderbrekings in die middel van die werkdag kom nie. Statistieke raak byvoorbeeld in die loop van die namiddag beskikbaar vir belangrike deurlopende take.

Behalwe miskien tikstersposte, word geen poste as geskik beskou vir deelydse besetting nie.

Vrouepersoneel in die finansiële instellings word by die werk opgelei en die opleiding duur 'n hele paar maande. Daar word reeds tot groot voordeel van ouer vroue in seniordienste gebruik gemaak, maar hulle is hoofsaaklik persone wat jare lank in die diens is. Onder hulle is ook getroude vroue.

Wat die finansiële instellings betref, is die mannekragtekorte na die mening van bestuur nie 'n probleem nie, hoewel hulle tydens sekere periodes van die jaar ook moeite het om personeel te kry. Die dienste wat hier gelewer word en die werktake is gestandaardiseer. Daar is nie veel instellings van dieselfde soort nie en daarom is daar nie sprake van 'n oorskot van opgeleide personeel nie.

Gevra na die personeelomset, was die mening oor die geheel dat dit nie abnormaal vir die huidige toestande is nie en dat dit vir mans en vroue dieselfde is. Die personeelposisie het blykbaar dan nog nie so 'n probleem geskep dat aan deelydse poste oorweging geskenk moes word nie. Die werk in 'n finansiële instelling skyn gesog te wees by die vrouewerker; werksomstandighede is aangenaam en in die meeste gevalle word netjiese uniforms voorsien. Ongetroude en getroude vroue geniet dieselfde voordele en het gelyke kanse op permanente aanstelling en op bevordering.

Dit het geblyk dat indien finansiële instellings hulle werkskedules sou kon reorganiseer om vir deelydse werk voorsiening te maak, hulle 'n baie groter personeel sal moet aanhou en in ieder geval oggend- en middagskofte sal moet oorweeg. Die konsensus was dat deelydse werkers nie in sodanige dienste geakkommodeer sal kan word nie.

(3) Vir die orige instellings wat ten spyte van personeeltekorte nog nie deelydse poste geskep het nie, byvoorbeeld die drukkerye, is die groot verliese van duur apparaat wat vir 'n halfdag sal stilstaan, 'n verneme oorweging. In die produksie-afdeling waar T.T.S-masjiene gebruik word, sou dit baie onekonome wees as hulle nie voldag beman word nie. Daar is verliese aan opgeleide masjienoperatrises wat nie voldag kan werk nie, maar dit weeg nie op teen die verliese wat stilstaande masjiene die organisasie veroorsaak nie.

(4) Daar is verder ondersoek ingestel waarom radiografiste blykbaar nie deelydse werk kan vind nie. Radioloë wat hulle in diens neem (as radiografiste mag hulle nie op eie houtjie praktiseer nie), het die beswaar geopper dat hulle uiters duur apparaat gebruik en nie kan bekostig dat dit middag stilstaan nie.

(5) Daar is gevind dat fabrieke nie Blanke vroulike fabriekswerkers in diens het nie. Toesighoudende poste vereis voltydse personeel. Buitendien is die meeste produksie-aanlegte vër buite die stad geleë en dit sou deelydse werkers nie loon om vir 'n halfdag daarheen en terug te reis nie.

(6) In bepaalde afdelings van sowel Plaaslike Bestuur as Staatsdepartemente, veral waar die werk minder meganies van aard is, is dit ook onprakties om deelydse werkers in diens te stel. In 'n ingenieursafdeling sou dit nie prakties wees om twee of drie persone deelydys aan dieselfde ontwerp te laat werk nie. Kontrakte moet binne 'n tydbestek voltooi word en halfdagwerkers sal baie langer neem om 'n stuk werk af te handel. Ingenieurs kan ook nie hulle werk so organiseer dat hulle ontwerpers net soggens kan besig hou nie. Hulle werk gewoonlik saam aan verskeie planne tegelyk. Departementshoofde het erken dat hulle waardevolle getroude werksters verloor omdat hulle nie voltydys kan werk nie, en daar is reeds goedkeuring verkry om deelydse natrekkers en statistiekklerke volgens die formule 3 tot 2 in sommige departemente aan te stel.

(7) Vrouekadette in die Verkeersdepartement is volwaardige verkeersbeamptes wat voltyds in skofte werk. Hulle dra dieselfde verantwoordelikhede as hulle manlike kollegas en stel self hulle sake in die hof. Hulle sou moontlik in deelydse hoedanigheid in diens gestel kon word vir doeleindes van puntdiens maar tans is hulle voltydse amptenare, onderhewig aan dieselfde opleiding en eksamens as mans. Daar word in groot mate van die dienste van getroude vroue gebruik gemaak.

(8) Die afleiding wat uit die resultate van die onderhoude gemaak word, is die volgende: deelydse werkgeleentheid bestaan nie in bepaalde werkorganisasies nie, om die eenvoudige rede dat die aard van die diens wat gelewer word, so is dat dit hom nie leen tot deelydse beoefening nie, soos byvoorbeeld waar deurlopende toonbankdiens deur die publiek verlang word. Waar dit gaan om produksie met duur apparaat, sou dit onekonomies wees as die masjiene nie voltyds beman word nie. Werkgewers het nie gewetensbesware as sodanig teen die instelling van deelydse poste nie.

Die besware geopper teen die aanstelling van deelydse verpleegsters strook nie met wat ander lande wat die stelsel reeds aansienlik uitgebrei het, ondervind nie.

Blykens die resultate van die voormelde internasionale ondersoek (1, bl. 388), word daar van owerheidsweë in lande soos Frankryk en Engeland werwingsveldtogte geloods en alternatiewe maatreëls vir die doeltreffende benutting van deelydse verpleegsters voorgestel. In Engeland is die stelsel reeds sedert die vorige Wêreldoorlog ekstensief uitgebrei en bestaan dit as 'n geïntegreerde werkreëling in die hospitaaldienste (9, bl. 111).

5.4 OMSTANDIGHEDE WAT DAARTOE GELEI HET DAT GETROUDE VROUE IN DIENS GENEEM IS

5.4.1 Voltydse getroude vrouewerkers

Die rede wat hoofsaaklik aangevoer word vir die aanstelling van getroude vroue in vakatures is die mannekragtekorte. Sedert 1945 het die werkgeleentheid op alle gebiede uitgebrei en geleidelik het die vraag na werkers die aanbod begin oorskry. As die verpleegstersberoep bekyk word, dan het die mediese dienste uitgebrei, hospitale is gebou en die mediese wetenskap het so vinnig gevorder dat hoër eise gestel is. Dit was nie meer net verpleging nie, baie ander verwante poste moes deur verpleegsters in die baie nuwe vertakkinge gevul word. Beroepsgeleenthede vir die vrou het wyd uitgebrei en die verpleegstersberoep met sy onaantreklike diensure moes begin meeding om kandidate op 'n beperkte mark.

In die ander professies soos die welsynswerk en die biblioteekwese was opgeleide personeel altyd skaars. Uit die onderwysberoep en uit die openbare sektor het die mans na nuwe beroepsfere in die handel, produksie en die tegnologie beweeg. Die eerste knelpunte het hier gekom en daar moes op groot skaal op getroude onderwyseresse en op getroude vroueklerke teruggeval word. Die handel- en nywerheidssektore het ook die ongetroude vrouewerkers, wat reeds as gevolg van jonger huwelike aan die een kant en voortgesette onderwys aan die ander kant, relatief verminder het, verswelg. In kort, die tipiese werkers het skaarser en skaarser geword en werkgewers moes gebruik maak van die oorskot arbeidsaanbod, dié van die huisvrou en wel in so 'n mate dat getroude vroue vandag so te sê die enigste arbeidsbron is waarop winkels en verwante instellings aangewese is.

5.4.2 Deelydse getroude vrouewerkers

Die arbeidsaanbod van getroude vroue het gou uitgeput geraak, omdat hulle vernaamlik dié bevolkingsgroep is wat die gesinspligte moet behartig en op enige gegewe tydstip net in beperkte getalle vir die arbeidsmark beskikbaar raak.

Daar is begin dink in die rigting van die res van hulle as 'n moontlike reserwe van deelydse arbeid.

Die openbare sektor wat 'n groot werkgewer is, kon met die minste herorganisasie van sy voltydse poste in deelydse omskep. Namate die werkbaarheid van die skema geslaagd geblyk het, is dit op groot skaal uitgebrei in die klerklike beroepe.

Kleiner werkgewers het ook begin tegemoetkominge maak om waardevolle getroude vrouewerkers te behou, wat weens gesinspligte nie voltydse in diens kon bly nie. Volgens werkgewers self het die korter ure geen afname in hulle produksie getoon nie en namate werkgewers uitvind dat deelydse poste gesog is, en dat die kwaliteit van die aanbod daarvoor relatief hoog is, raak hulle ook meer geneë om deelydse werkgeleentheid uit te brei.

Gevra daarna of die deelydse poste ingestel is in aanpassing by die werker se behoeftes, was dit tog oorweënd die geval. 'n Vername oorweging by die aanstelling in die openbare sektor, is die aanwesigheid van jong kinders in die gesin.

Daar is nogtans die gevalle waar deelydse werkers aangestel word om in die behoeftes van die werkgewer te voorsien, soos byvoorbeeld in groot kettingwinkels waar ekstra personeel tydens spitstye benodig word. Die winkelassistent werk dan net van 10 vm. tot 2 nm. of van 11 vm. tot 3 nm. Deelydse poste is verder ook 'n instelling by universiteite vir departementele klerklike personeel. Namate die getal afdelings groei, brei ook die deelydse werkgeleentheid uit. Hierdie poste is baie gesog by getroude vroue.

Daar bestaan ook permanente deelydse seisoenposte, byvoorbeeld by swembaddens. Hulle word gewoonlik gevul deur ouer weduwees wat in die interim tussen swemseisoene 'n pensioen ontvang en verder ook nog deur werkloosheidsversekering gedek word.

In die geval van gesubsidieerde welsynsposte wat outomaties sou verval indien hulle nie gevul word nie, het die Departement van Volkswelsyn reeds die toegewing gemaak dat getroude maatskaplike werksters permanent aangestel mag word in oggendposte teen 'n minimum werkweek van 20 uur.

Werkgewers is voorts gevra of die instelling van deelydse poste 'n tydelike maatreël is om tekorte te oorbrug en of daar oorweeg word om die deelydse personeelsterkte uit te brei. In baie gevalle was die reaksie dat die stelsel werkbaar is, dat uitstekende dienste verkry word en dat die werk behartig word. In sommige gevalle het deelydse poste reeds 'n permanente karakter begin aanneem en "dit het gekom om te bly".

Daar is ander wat dit as 'n tydelike maatreël beskou totdat die mannekragposisie in hoë mate verbeter. Nogtans word daar besef dat werksaamhede soos byvoorbeeld dié van Bantoe-administrasie en Bantoe-hulpdienste, ander Staatsdepartemente en maatskaplike dienste oor die geheel so geweldig uitgebrei dat deelydse poste nie in die voorsienbare toekoms afgeskaf sal kan word nie, eerder dat dit uitgebrei sal word.

Die ervaring het ook nou geleer dat die behoeftes van die werk in baie gevalle net 'n deelydse pos regverdig. Die aard en omvang van die werk op 'n klein dorp is byvoorbeeld so, dat 'n maatskaplike werkster dit met oorleg in korter ure kan afhandel. Ook die biblioteekbehoefte in voorstede is sodanig dat daarin voorsien kan word in korter ure. Verder het die besef deurgedring dat meganiese of roetinewerk, soos sortering van kaarte of die tik van kaarte, of ander werk wat herhalend van aard is, veel beter verrig sou kon word deur oggendwerkers, vanweë die optimum produktiwiteit van werkers tydens die eer-

ste vier ure wat hulle met sulke werk besig is. Die uitbreiding van deelydse werkgeleentheid vir sulke werk sou dus meer ekonomies wees. Daar word dan by meer instansies 'n herwaardering van poste beoog.

Hoewel daar werkgewers was wat nie die deelydse werkgeleentheid doelmatig wil uitbrei nie, lyk dit of 'n verneme veranderlike hier wel die aard van die werk kan wees. 'n Mate van huiwering het voorgekom by die verpleegstersberoep, die maatskaplike werk en die verkoopsberoep (onthou sal word dat hier die verhouding een deelydse teen drie voltydse by wet vasgelê is). Daarenteen was daar baie entoesiasme ten opsigte van die klerklike beroepe en die biblioteekwese en in hoofsaak van die kant van die Staatsdiens, die Provinsiale Administrasie, die Munisipaliteit en die Transvaalse Raad vir Buitestedelike Ontwikkeling.

Die Transvaalse Onderwysdepartement hou in sy hoofkantoor 'n paneel van onderwyseresse in stand, wat vir deelydse onderrig in Biologie, Engels, Latyn, Rekeningkunde, Wetenskap of Wiskunde aan skole beskikbaar is. 'n Paneel van onderwyseresse wat vir aflosdoeleindes in aanmerking wil kom, word ook in stand gehou. In die geval van deelydse onderrig van bepaalde vakke blyk die vraag die aanbod te oorskry, terwyl die teenoorgestelde vir aflosdiens waar is.

Ten besluite het dit geblyk dat werkgewers met wie onderhoude gevoer is, positief ingestel is teenoor deelydse werk vir getroude vroue, dat die instelling van deelydse poste grootliks afhang van die wesentlike behoeftes van die werk self, dat die wenslikheid en die werkbaarheid van deelydse poste wissel van een ekonomiese sektor tot 'n ander en ook van beroep tot beroep. Bepaalde sektore het net 'n beperkte behoefte aan bepaalde geskooldhede en daar los deelydse werkers in baie gevalle die probleme van die werkgewer op.

5.5 DIE WERKREKORD VAN DIE DEELTYDSE WERKER

Die werkgewer is gevra om uit eie ervaring en volgens beskikbare persoonlike rekords 'n evaluering uit te spreek oor verskillende aspekte van die deelydse werkverrigting. Die menings word hieronder weergegee.

Die getroude vrouewerker wat voltydse werk, vergelyk goed met die ongetroude werker wat betref afwesigheid deur eie siekte, maar is meer dikwels afwesig deur siekte in die gesin, wat begryplik is. Die ouer getroude vrou, daarenteen, is veel minder afwesig deur siekte in die gesin as die jonger getroude vrou. Die krimpemde gesinspligte verklaar dit. Wat opgeval het, is dat die deelydse getroude werker (sy wat hoofsaaklik skoolgaande kinders het), nie in meerdere mate as die deursnee voltydse getroude werker afwesig is deur siekte in die gesin nie, maar eerder in mindere mate. Dit kom voor asof sy in dieselfde omstandighede wat haar vir voltydse werk waarskynlik sou laat tuisbly het, tog kans sien om vir die halfdag werk toe te gaan.

Wat betref die arbeidsomset het die getroude vrouewerkers in die algemeen 'n hoër arbeidsomset as die ongetroude werker, maar die jonger getroude vrou het 'n veel hoër arbeidsomset as die ouer getroude vrou. Oor die vergelyking tussen die arbeidsomset van voltydse en deelydse getroude werkers was daar 'n verskil van mening. Die helfte van die werkgewers wat wel 'n mening uitgespreek het, het gesê dit is gelyk en die ander helfte het gesê die deelydse werker het 'n groter arbeidsomset as die voltydse getroude werker. Waarskynlik regverdig die korter ervaring wat werkgewers oor die algemeen met deelydse werkers as met ander werkers het, nog nie 'n verantwoorde mening nie.

Individuele werkgewers wat reeds redelik lang ervaring met deelydse werkers het, is van mening dat in vergelykbare klerklike poste en veral by herhalingswerk, deelydse werkers in korter ure dieselfde produksie lewer as voltydse

werkers die volle werkdag. Oor die geheel blyk dit dus dat hulle pro rata meer produktief as voltydse werkers in dergelike werk is. In tegniese of laboratoriumwerk en in professionele poste verrig deeltydse werkers pro rata die hoeveelheid take wat deur voltydse werkers verrig word, met ander woorde daar is 'n verskil in die produktiwiteit by herhalingswerk maar nie by tegniese werk soos in 'n laboratorium nie.

Gevra na die beroepsingesteldheid van getroude werkers teenoor dié van ongetroudes, het die werkgewers oorweënd voorkeur gegee aan getroude werkers vanweë "hulle groter verantwoordelikeheidsin". Die huwelikstaat het as sodanig niks hiermee te make nie, dis die volwassenheid van die werkers wat hier bedoel word. Die werkgewers wat op groot skaal vrouewerkers in diens het, beskou ouer vroue (en dié is merendeels getroud) as 'n meer stabiele arbeidsmag, en dit geld ook vir die deeltydse werkers wat almal getroude vroue is.

Wat die deeltydse getroude werkers betref, is die mening dat die aanbod so groot is, dat werkers uitgesoek kan word en werkgewers erken dat die potensiaal van baie deeltydse werkers nie ten volle benut word nie en dat hulle te goed gekwalifiseerd is vir die werk wat hulle moet doen. Dit beteken egter nie dat baie deeltydse werkers (en ook van hulle wat in hierdie ondersoek betrek was), werk doen waarvoor hulle die geskooltheid het en waar hulle hul opleiding ten volle benut nie.

Eintlik is deeltydse indiensstelling nog te jonk om toe te laat dat daar enigsins betroubare waarderings oor deeltydse werkers gemaak kan word.

5.6 DIENSVOORWAARDES VAN DEELTYDSE WERKERS

Die minimum voorsiening wat deur wetgewing ten opsigte van deeltydse werkers gemaak is, het reeds ter sprake gekom.

Diensvoorwaardes het nog nie 'n duidelike patroon nie want deeltydse werkers is nog nie 'n erkende geïntegreerde deel van die arbeidsmag nie. Sodra dit 'n meer permanente karakter kry, sal daar ongetwyfeld beter voorsiening deur wetgewing gemaak word.

Die getroude voltydse vrouewerker geniet volle erkenning as werker in die openbare sektor. Daar is deeglike voorsiening vir haar gemaak en sy het dieselfde voorregte en diensvoorwaardes as die ongetroude vrouewerker in vergelykbare werksomstandighede. Dit is nie die geval by die deeltydse getroude werker nie. In die eerste instansie word deeltydse werkers tydelik aangestel. In Plaaslike Bestuur is hulle ook tydelik, hoewel daar soms van vier tot vyf jaar geen vervanging plaasvind nie. Waar hulle elders wel permanent aangestel word, geniet hulle nog geen voordele nie. By universiteite is aanstelling ten opsigte van deeltydse werkers in hierdie ondersoek tydelik en namate die werk in 'n afdeling dit vereis, word hulle poste in voltydse poste omskep.

Die deeltydse werker kan dus geen werksekuriteit verwag solank deeltydse poste beskou word as 'n noodmaatreël in die toestand van manrekragtekorte nie. Dit bring noodwendig mee dat die kanse op bevordering vir die deeltydse werker heeltemal uitgesluit is. Die getroude voltydse werker kan wel seniorposte beklee. Uit die aard van die saak moet 'n toesighoudende persoon die heeldag werk.

Die werkure van deeltydse werkers is hoofsaaklik van 8 vm. tot 12.45 nm., dit is $3\frac{3}{4}$ uur per dag in 'n vyfdag week. Deeltydse winkelassistente werk 4 uur per dag (òf van 10 vm. tot 2 nm., òf van 11 vm. tot 3 nm.).

Susters wat deelytds in provinsiale hospitale werk, werk 20 uur per week. Hulle is almal getroud. Hulle werk verskillende skofte van 4 uur per dag. Sommige werk van 7.30 tot 11.30 vm., ander van 8 vm. tot 12 nm., of van 9 vm. tot 1 nm.

Diegene wat in die middae werk, werk òf van 2 tot 6 nm., òf van 3 tot 7 nm. Deelytdse susters doen ook nagdiens. Die eerste week werk hulle net twee nagte en die volgende week drie nagte. Al die getroude deelytdse susters is naweke vry.

Daar is ook reeds goedkeuring ontvang van Hospitaaldienste om deelytdse susters vir minder as 20 uur per week aan te stel. Hierdie persone werk op 'n uurlikse basis en word pro rata daarvoor vergoed. Dié vergunning is veral gemaak om verpleegsters te probeer trek vir die laat namiddagdiens tussen vyf en sewe uur waar daar tans nog groot tekorte ondervind word. Dit sluit egter nie uit dat deelytdse verpleegsters vir enige ander tyd van die werkdag op 'n uurlikse basis in aanmerking kan kom nie.

Wat salaris betref, ontvang deelytdse werkers pro rata 'n deel van die salaris van 'n vergelykbare voltydse werker in 'n vergelykbare pos, gebaseer op die ure gewerk. Dit kom neer op ongeveer twee derdes of vyf agstes van die volle salaris. Die minimum jaarlikse salaris is R660 en die maksimum vir klerklike werk is R1320, terwyl 'n deelytdse vakkundige 'n maksimum van R1920 kan verdien.

'n Vername veranderlike by die salarisvasstelling vir die getroude vroue-werker by haar terugkeer na die beroep, ook al is dit na deelytdse werk, is die beroepservaring. Deelytdse werkers word in die openbare sektor vir doeleindes van besoldiging net soos voltydse werkers by aanstelling volgens kwalifikasie en ervaring aangepas, hoewel die maksimum vir die deelytdse pos nie oorskry mag word nie. 'n Baie hoë kwalifikasie verdien dus nie meer as die maksimum in 'n klerklike pos nie. Hierteenoor het voorgekom dat vir die private werkgewer dit eintlik die werker se waarde is wat die salaris bepaal, en daar was gevalle waar werkers teen hulle voltydse salaris toegelaat is om met hul werk in 'n deelytdse hoedanigheid aan te gaan.

In geeneen van die gevalle wat onder die aandag gekom het, was daar voorsiening vir 'n pensioen- of mediese skema vir deelytdse werkers nie, hoewel dit nou reeds algemeen vir getroude voltydse vrouewerkers in permanente poste in die openbare sektor is.

Deelytdse werkers in die openbare sektor ontvang ook pro rata 'n vakansiebonus. Dit kan neerkom op R60 of vir persone wat 'n volle jaar deelytds gewerk het, op tien persent van die jaarlikse salaris. Hierdie byvoordeel wissel van werkgewer tot werkgewer in die private sektor. Winkels gee aan voltydse en deelytdse werkers 'n kersgeskenk en verder het hulle personeel baie gunstige koopvoordele.

Wat verlofvoorsiening betref, was daar ook geen eenvormigheid nie. Deelytdse winkelassistente kry agtien werkdade per jaar vakansieverlof. Dit is dieselfde as vir voltydse werkers. Ander deelytdse werkers se verlofvoordele wissel van 21 tot 26 dae per jaar. Deelytdse werkers in die openbare sektor het ook dieselfde verlofvoordele as voltydse werkers. Elders kry deelytdse werkers nog nie dieselfde vakansieverlof as voltydse werkers nie. Behalwe die vakansieverlofvoordele het deelytdse werkers in die openbare sektor ook vasgestelde siekteverlofvoordele, hoewel dit nie heeltemal so gunstig is as vir voltydse werkers nie. In hulle geval is die voorsiening 120 dae in die siklus van drie jaar met volle betaling plus 120 dae met halwe betaling, teenoor die onderskeidelike 30 dae in ieder geval vir deelytdse werkers. In die openbare

sektor kom deelydse werkers nie in aanmerking vir kraamverlof nie. Private firmas laat tot 'n maksimum van ses maande vir kraamverlof toe, afhangende van hoe graag hulle die dienste van die werkers wil behou.

5.7 OPSOMMING

Die menings van werkgewers moes gepeil word op grond van individuele ervaring en die instelling van deelydse poste het geblyk hoofsaaklik 'n nuwe maatreël te wees wat nog lank nie die toets van die tyd deurstaan het nie. Dit het dus geblyk dat dit nie vir werkgewers moontlik was om 'n eenvoudige stelling oor die doeltreffendheid van deelydse werk te maak nie. Buitendien sal 'n veel groter ondersoekgroep van werkgewers betrek moet word as die verwantskappe tussen die veranderlikes ondersoek wil word.

Werkgewers organiseer 'n deelydse werkprogram òf om die mannekragtekorte te oorbrug òf vir eie gerief waar die werkklas nie voltydse eenhede benodig nie, òf ook om ophoping van dienste tydens spitsure of seisoene die hoof te bied. Die eventuele konsiderasie vir die getroude vrou met gesinspligte skyn, wat die private sektor betref, nog maar 'n saak van insidentele personeelbeleid te wees en die maatreëls is grotendeels nog ad hoc.

Waar daar in die openbare sektor 'n aanvaarde werkpatroon bestaan, word die getroude deelydse werker as 'n waardevolle werkkrag beskou. Waar dit anders nog nie op die proef gestel is nie, word sy 'n minder stabiele werker geag.

Die deelydse werkskema sal nie ekonomies na alle sektore en beroepsgebiede uitgebrei kan word nie, veral nie waar ononderbroke werkverrigting en produksie 'n vereiste in die werkprogram is nie.

6 SLOT

6.1 SAMEVATTING

(1) Die navorsing oor vrouearbeid wat die Instituut onderneem, word tans toegespits op deelydse werk vir getroude vroue. Om die breë ondersoekterrein van vraag en aanbod te verken, is 'n loodsondersoek in Pretoria onderneem.

Hierdie studie was doelbewus beperk tot 'n oriëntasie-ondersoek na die arbeidsdeelname van getroude deelydse vrouewerkers in 'n bepaalde lokaliteit, Pretoria. Die ondersoek was van betreklik klein omvang, 355 getroude vrouewerkers, daarom sou veralgemenings oor die resultate riskant wees. Bevindinge kan ook nie oorgedra word na ander sentra wat verskillende werkgeleenthede bied, of waar die vraag moontlik die aanbod oorskry nie. Die bevindings het net globale waarde en behoort gesien te word as hipoteses vir verdere ondersoeke.

Uit die syfermateriaal kon tog bepaalde afleidinge gemaak word en die beeld wat na vore kom van die deelydse werker is duidelik genoeg om van betekenis te wees.

(2) Die ondersoekgroep is 'n arbeidsaanbod vir deelydse werk en bestaan uit vroue met 'n mediaanouderdom van ongeveer 35 jaar, en 'n mediaankindertal van drie waarvan die meeste van skoolgaande ouderdom is. Die bereidheid van getroude vroue om tot die arbeidsmark toe te tree, is dus in die vernaamste instansie afhanklik van die gesinsamestelling en van die gesinsleeftyd. Jong kinders plaas 'n premie op die moeder se teenwoordigheid in die huis en die krimpemde kinderversorgingspligte wat met die veroudering van die gesin kom, is die tweede belangrike veranderlike wat haar beskikbaarheid vir die deelydse arbeid bepaal.

(3) Teen die verwagting in, toon nié die werkers in die ondersoek nie, maar wel die aanbodsruplus (werkloses) ten opsigte van opleiding 'n ooreenkoms met die patroon van die algemene vrouearbeidsmag. Daar is met ander woorde geen positiewe verband gevind tussen die deelname aan deeltydse werk en die hoogte van die onderwyspeil nie, 'n samehang wat wel by voltydse werk bestaan. Die aanbod van hoog opgeleide vroue vir deeltydse werk oorskry die vraag na hulle arbeid aanmerklik, sodat die aanbodsruplus in die hoër onderwyspeilkategorieë geleë is.

(4) Die resultate van die ondersoek gee 'n redelike aanduiding van die beroepsgebiede waar deeltydse vrouewerkers gewoonlik beweeg. Die grootste konsentrasie is in die klerklike beroepe en hulle mediaaninkomste van R1250 per jaar is ook die mediaaninkomste van die hele ondersoekgroep.

(5) Die werkgeleentheid vir professionele werkers is relatief baie skaarser as vir werkers met sekondêre skoolopleiding en in sekere professies, soos radiografie en navorsing bestaan dit so te sê glad nie. Daar is aan die anderkant 'n redelike hoë aanbodsruplus onder hoog opgeleides vir klerklike werk. Die afleiding is dat die beroepskeuse by deeltydse werk moontlik sterk beïnvloed word deur die bekendheid met die deeltydse arbeidsmarktoestande, en dat die aantreklikheid van oggendposte, in watter beroepsfeer ook al, hier deurslaggewend kan wees. Die vermoede word verder gesteun deur die bevinding dat die professionele werker tog neig om vir voltydse werk altans, by herhaling na die eie professie terug te keer. In mindere mate het die professionele werkers op eie beroepsgebied werk gevind terwyl die bestaande grotere vraag ten opsigte van deeltydse klerklike werk hoofsaaklik deur indiensopgeleides bevredig word.

(6) Die resultate toon verder dat die beroepservaring as sulks 'n belangriker veranderlike in die vrou se deeltydse indiensstelling is as die hoogte van haar opleidingspeil. Die waarskynlikheid dat klerklike werkers deeltydse werk vind, wissel ook direk met hulle relatiewe beroepsduur in vorige jare. Die aanbod wat die vraag na deeltydse werkers in Pretoria bevredig, is werkers met 'n aanmerklik lang werkgeskiedenis. As voltydse werkers het die oudstes onder hulle op die gemiddelde ouderdom van 49 jaar, reeds 'n gemiddelde diensrekord van 17 jaar teenoor die diensooreenkomstige gemiddelde van 14 jaar van die aanbodsruplus. Ver al het hulle 'n relatief lang nahuwelikse diensrekord. Hulle grotere terugkeer na die huwelik elke keer na dieselfde beroep, verleen verder steun aan die bevinding dat vorige beroepservaring 'n vername veranderlike is vir indiensstelling van getroude deeltydse werkers.

(7) Die relatief lang diensrekord van die ondersoekgroep as getroude vroue en die verskynsel dat die diensjare 'n styging toon met die veroudering van die vroue, moet dui op 'n stygende geneigdheid in die algemeen om deur te werk ná die huwelik. Resultate het getoon dat die geboorte van die eerste kind, meer so as die huwelik, die mees algemene gebeurtenis is wat die vrou die diens die eerste keer laat verlaat, en 'n studie van die redes vir die nahuwelikse diensonderbrekings toon dan ook dat daar 'n bepaalde neiging by die ondersoekgroep voorkom om die beroep onmiddellik na die huwelik voort te sit.

(8) Die blykbare styging gedurende die afgelope twee dekades in die getal vroue wat na die huwelik deurwerk, kan dan ook konsekwensies hê vir die arbeidsaanbod wat vir die deeltydse arbeidsmark onder huisvroue geaktiveer sou kon word. Nie alleen is dit bevorderlik vir 'n positiewe ingesteldheid teenoor die beroepsarbeid nie, maar die langer ononderbroke diensrekord verhoog die beroepsvaardigheid en die gevolglike bruikbaarheid van die reserwe arbeidsbron.

(9) Van die gegewens oor die voorhuwelikse werkgeskiedenis van die ondersoekgroep kan afgelei word dat die beoefening van 'n beroep voor die huwelik bevorderlik is, nie alleen vir deurwerking na die huweliksluiting nie, maar vir

die periodieke terugkeer na die beroep as getroude vrou. In die nahuwelike beroepsbeoefening is swangerskap die vernaamste rede vir herhaalde diensonderbrekings en is dit duidelik dat die getroude vrou, mits sy toegelaat word, waarskynlik onbepaald in die arbeidsmark sal bly.

(10) Uit die oogpunt van die werkgewer maak hierdie periodieke uittrede uit die arbeidsmark, van getroude vroue 'n riskante arbeidsaanbod. Dit kan tot gevolg hê dat die vraag na hulle arbeid ook onbestendig sal wees. Soos die ondersoek toon, was die vraag na die jongste getroude vroue beperk, en wellik omdat verwag word dat hulle nog 'n redelik vlottende arbeidsaanbod sal wees wat in die voorsienbare toekoms weens swangerskap nie meer beskikbaar sal wees nie, of dat hulle diens onderbreek sal word.

(11) In die lig daarvan dat die ondersoekgroep juis deeltydse werk verkies omdat dit by hulle omstandighede aanpas, kan verwag word dat die arbeidsomset van die ouere werkers, altans in deeltydse werk laer sal wees as voltydse werk juis omdat die getroude vrou se arbeidsrol in twee gesplits moet word, naamlik in die huishoudelike taak en die beroepstaak. Dit blyk uit die ondersoek dat die getroude vroue nie die deeltydse werk as 'n oorbrugging tot die latere voltydse toetreding tot die arbeidsmark sien nie.

(12) Hierdie duidelike houding teenoor die voltydse beroepsbeoefening dui daarop dat daar waarskynlik 'n aansienlike aanbod vir deeltydse werk by huisvroue bestaan, en dat, indien die vraag na getroude deeltydse vrouewerkers ooreenkomstig styg, daar geen bedreiging bestaan dat die getroude vrou aspirer om soos die tipiese werkers (mans en ongetroude vroue) op die ope mark vir voltydse werk mee te ding nie.

(13) Die vernaamste probleme waarvoor die vroue te staan kom, is die ontoereikende kleutersorgvoorsiening, die skaarste aan deeltydse werkgeleentheid en die houding van sommige werkgewers teenoor die probleme voortspruitend uit die gesinspligte. Die vernaamste voorwaarde vir die aktivering van die arbeidspotensiaal onder huisvroue is die uitbreiding van oggendwerkgeleentheid met besondere verlofvoordele ten opsigte van skoolvakansies en onverwagte gebeure soos siekte in die gesin.

(14) Dit het in die ondersoek aan die lig gekom dat hoewel werkgewers oor die geheel positief ingestel is teenoor deeltydse werk vir vroue met gesinspligte, hulle momenteel nog nie die behoefte om deeltydse werkgeleentheid uit te brei, sterk aanvoel nie. Intussen was hulle as gevolg van mannekragtekorte reeds gedwing om op getroude vrouewerkkragte terug te val en is die aandeel van die getroude vroue aan die vrouepersoneelsterkte dikwels hoër as 68 persent, en dui die insidentele vergunning om voltydse poste in deeltydse poste te omskep om hulle gevul te kry, reeds op tekens dat die aanbod van getroude vroue vir voltydse werk uitgeput begin raak het.

(15) Die openbare sektor met 'n hoë vraag na vrouewerkers kon die eerste en met die minste herorganisasie deeltydse eenhede in klerklike poste in diens stel. Die daarstelling van deeltydse werkgeleentheid in hierdie sektor het direk gelei tot 'n reagerende toename in die aanbod van getroude vroue vir deeltydse werk.

(16) Bepaalde probleme wat die werkgewer ervaar by die organisering van deeltydse werkgeleentheid het in die ondersoek aan die lig gekom. Hy moet naamlik 'n arbeidsituasie reël sodat die indiensstelling van die deeltydse werker sowel uit etiese as uit bedryfsoogpunt verantwoord sal wees, sodat die tegemoetkominge en aanpassing by hierdie werker se behoeftes rekening sal hou met die voltydse werkers, en sodat die stelsel nog 'n lonende produksie sal behaal.

(17) Dit blyk verder dat die instelling van deeltydse poste grootliks afhang van die wesentlike behoeftes van die werk self, dat die wenslikheid en die werkbaarheid van deeltydse werk wissel van een ekonomiese sektor tot 'n ander, en ook van beroep tot beroep. Werkgewers organiseer ad hoc 'n deeltydse werkprogram, òf om mannekragtekorte te oorbrug, òf vir eie gerief waar die werkklas nie voltydse eenhede benodig nie, òf om ophoping van dienste tydens spitsure die hoof te bied, maar die deeltydse werkskema sal nie ekonomies na alle sektore en beroepsgebiede uitgebrei kan word nie.

(18) Eintlik is die bestaan van deeltydse vrouearbeid nog te jonk om 'n betroubare evaluering daarvan te regverdig maar waar daar reeds op redelike groot skaal daarvan gebruik gemaak word, soos byvoorbeeld in die openbare sektor, word die getroude deeltydse werker as 'n waardevolle werkkrag beskou.

(19) Dit is verder duidelik dat die aanbod vir deeltydse werk die vraag vër oorskry en dat persone wat geplaas word dikwels te goed opgelei is vir die vereistes van die werk. Dit het 'n mate van onderbenutting as gevolg en kan lei tot uitbuiting van werkers. Dit hou die gevaar in dat 'n kategorie werkers geskep word wat nou drasties van die res verskil, en dat die getroude vrou se diensvoorwaardes in die algemeen daardeur eerder verswak as bevorder mag word.

(20) Hoewel persoonlike kontakte in hierdie ondersoek 'n belangrike rol gespeel het by die inskakeling van werkers in deeltydse werk, bly die tekort aan werkgeleentheid die belangrikste rede waarom werksoekers nie deeltydse werk kan bekom nie, en sal die uitbreiding van skakeldienste per se nie 'n oplossing wees nie.

(21) Die bevindinge in hierdie ondersoek het slegs betrekking op Pretoria.

6.2 AANBEVELINGS

(1) Daar verwag kan word dat die arbeidsaanbod van ongetroude vroue in die laer leeftydskategorieë deur langer skoolbywoning en die verlaging van die huweliksouderdom sal bly krimp, kan mens aanneem dat die vernaamste aanwas in die vrouearbeidsmag uit die getroude geledere van die vroulike bevolking sal kom. Uit 'n ander oogpunt gesien, sal deeltydse werk byvoorbeeld ook die diensrekord van die getroude vrou aansienlik vergroot in die jare waartydens daar nie sprake van voltydse beroepsbeoefening kan wees nie, en dit sal die ekonomiese waarde van haar arbeid dienooreenkomstig verhoog.

Daar word aanbeveel dat enige program vir die benutting van hierdie arbeidsbron die voltydse beroepsarbeid van moeders met kinders wat nog hulle sorg nodig het, sal ontmoedig en daarna sal strewe om meer getroude vroue deur middel van deeltydse werk in die arbeidsproses in te skakel.

(2) Die werkgeleentheidsituasie (die vraag na deeltydse werkers) sal die dominant bly in die ontwikkeling van deeltydse werk en diegene wat die grootste invloed uitoefen op die moontlikhede hiertoe en op die wyse waarop dit gerealiseer sal word, is die werkgewers. Oor die geheel is die private sektor hier die magtigste. Hulle is die vernaamste bron van werkgeleentheid en van inkomste en daarom ook in staat om op die arbeidsmark tot die laaste te bly vir die dienste van skaars werkers. Hoewel 'n langer periode van volle indiensneming ook uiteindelik sal neig om hulle belangstelling in deeltydse werkers aan te moedig, word nie verwag dat die vraag na getroude deeltydse vrouewerkers in die nabye toekoms belangrik sal toeneem, sonder spesiale maatreëls soos doelgewuste propaganda nie.

Daar word aanbeveel dat die samewerking van werkgewerorganisasies gesoek word in 'n poging om die uitbreiding van deeltydse werkgeleentheid vir getroude

vroue doelbewus onder hulle lede te propageer.

(3) Uitbreiding van skakeldienste as sulks word in hierdie stadium nie nodig geag nie, maar eerder is 'n intensivering van die voorligtingsdiens by die arbeidsvoorsieningsfunksie van bestaande skakeldienste nodig om ook die huisvroue wat nog nie die inisiatief neem nie, te bereik.

Beide werkgewers en werksoekers moet groter gebruik maak van die Departement van Arbeid se gratis diens ten opsigte van skakeling tussen werkgewers en werknemers.

(4) Daar is vasgestel dat daar wel in Pretoria 'n oorskot van getroude vroue is wat deelyds wil werk en dat die inskakeling van deelydse vrouearbeid in die openbare sektor reeds met redelik goeie sukses plaasvind.

Plaaslike werkgewers uit die private sektor, wat nie reeds daarvoor voorsiening maak nie en wat mannekragtekorte ondervind, moet dit ernstig oorweeg om poste vir deelydse vrouewerkers te skep.

(5) Die resultate van hierdie ondersoek verskaf nie voldoende kennis van die soorte werk wat hul die beste leen tot deelydse beoefening nie, of van hoe deelydse werk georganiseer kan word om die stygende vraag daarna te bevredig nie, maar die resultate bied tog die aanknopingspunte vir die navorsing na hierdie en diverse probleme ten opsigte van die deelydse werk.

(a) Verdere spesifieke studies moet onderneem word, onder andere oor hoe getroude deelydse vrouewerkers met ander vrouewerkers vergelyk ten opsigte van produktiwiteit, absentisme en arbeidsomset.

(b) Ondersoek dien verder geïnisieer te word om vas te stel of bestaande opleidingsfasiliteite toereikend is om in die behoeftes van ouer vroue wat wil werk, te voorsien, en op watter maniere hulle gehelp kan word om aan die vereistes van die professionele en semi-professionele beroepe waar ernstige tekorte ondervind word, te voldoen.

6.3 SLOTOPMERKINGS

Die bevindinge van hierdie eerste ondersoek na die vraag- en aanbodsituasie van deelydse vrouearbeid in Pretoria word beskou as aanduidings vir verdere navorsing op die gebied van vrouearbeidsbenutting.

Die oorskot van getroude vroue in Pretoria wat deelyds wil werk, sluit 'n redelike reserwe van hoëvlakmannekrag plaaslik in. Die benutting van die beroepsvaardigheid van hoog opgeleide huisvroue lê in die daarstelling van deelydse werkgeleentheid, terwyl 'n groter en bestendige vraag na deelydse professionele vrouewerkers 'n gunstige invloed sal laat uitgaan, nie alleen op die toekomstige arbeidsaanbod van huisvroue nie, maar ook op die studierigtings van meisies.

Om hierdie redes het die RGN reeds begin met 'n feite-ondersoek na die aard en omvang van die aanbod van en die vraag na die arbeid van hoog opgeleide huisvroue, voorlopig in die Pretoria- Witwatersrand- Vereeniginggebied.

Volgende op die navorsingsprogram van die RGN is 'n gesinsopname (Household survey) om die arbeidsaanbod van die Blanke bevolking se getroude huisvroue vas te stel en die vernaamste voorwaardes waaronder hierdie aanbod realiseerbaar sal wees, te ondersoek.

Daar word ook reeds aandag gegee aan 'n ondersoek in samewerking met werkgewers op nasionale vlak om die moontlikhede vir die uitbreiding van deeltydse werkgeleentheid na te vors, en om die verwantskappe tussen die veelvuldige faktore wat die geïdentifiseerde sleutelveranderlikes beïnvloed, vas te stel.

Geen uitspraak oor 'n moontlike bedryfsbeleid ten aansien van die uitbreiding van deeltydse werkgeleentheid vir getroude vroue kan op hierdie beperkte inligting gemaak word nie, maar die resultate van die ondersoek dui op tekens dat daar 'n nie-onbeduidende arbeidsaanbod vir deeltydse werk bestaan. Dit lê nou op die weg van die RGN om die doelmatige aanwending van hierdie arbeidsaanbod aan te beveel. Of 'n aktiewe beleid ten opsigte van die inskakeling van getroude deeltydse vrouewerkers oor die gehele ekonomie gestimuleer moet word, en of dit beperk moet word tot die arbeidsmark waar tans die grootste tekorte ervaar word, bied 'n verdere uitdaging.

LITERATUURLYS

- 1 ANONYMOUS. An International survey of part-time employment. International Labour Review 88 (4, 5), 1963 : 380 - 407, 490 - 517.
- 2 ARREGGER, Constance E. ed. Graduate women at work. London, Oriol Academic Publications, 1966.
- 3 CANADA. Department of Labour. Women's Bureau. Changing patterns in women's employment. Ottawa, Queen's Printer, 1966.
- 4 CRONJÉ, G. red. Vroue en moeders wat werk. Kaapstad, N.G. Kerk-Uitgewers, 1960.
- 5 CYFER-DIDERICH, Germaine. ed. The Position of the woman graduate today. A Survey 1956 - 1965. London, I.F.U.W., 1966.
- 6 GOUWS, Hester S. Houdings ten opsigte van beroepsarbeid van 'n aantal vroue met na-matrikulasie opleiding. M.A., UNISA, 1969.
- 7 LONG, C.D. The Labor force under changing income and employment. Princeton, University Press, 1958.
- 8 MEAD, Margaret and KAPLAN, Frances B. eds. American women; the report of the President's commission on the status of women and other publications of the commission. New York, Scribner, 1965.
- 9 MYRDAL, Alva and KLEIN, Viola. Women's two roles. London, Routledge and Kegan Paul, 1962.
- 10 NEDERLAND. Ministerie van Economische Zaken. Commissie Opvoering Produktiviteit van de sociaal Economische Raad. Het bedrijf en de werkende gehuwde vrouw. Den Haag, (N.V. Drukkery Trio), 1968.
- 11 NEDERLAND. Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid. De Directie voor de Arbeidsvoorziening. Verkenning van de problematiek rond de arbeid in gebroken werktijden voor vrouwen. Den Haag, s.j.
- 12 NEDERLAND. Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid. Sociaal-Economische Raad. Advies over de arbeid van vrouwen in Nederland in het kader van de situasie op de arbeidsmarkt en het te voeren arbeidsmarkbeleid. Den Haag, Sociaal-Economische Raad 1966 (Uitgave no. 15).
- 13 ORDEN, Susan R. and BRADBURN, Norman M. Working wives and marriage happiness. American journal of sociology 74 (4), Jan. 1969 : 392 - 407.
- 14 SUID-AFRIKA (REPUBLIEK) Buro vir Statistiek. Bevolkingsensus, 6 September 1960. Boekdeel 2, No. 10, Verslag oor die Metropolitaanse gebied van Pretoria. Pretoria, Staatsdrukker, 1966.
- 15 SUID-AFRIKA (REPUBLIEK) Buro vir Statistiek. Bevolkingsensus 6 September 1960, Boekdeel 6, Nywerheid. Pretoria, Staatsdrukker, 1968.
- 16 SUID-AFRIKA (REPUBLIEK) Buro vir Statistiek. Bevolkingsensus 6 September 1960, Boekdeel 7, No. 3, Inkomste volgens werkstatus. Pretoria, Staatsdrukker, 1968.
- 17 SUID-AFRIKA (REPUBLIEK) Buro vir Statistiek. Bevolkingsensus 6 September 1960, Boekdeel 8, No. 2, Beroepe. Pretoria, Staatsdrukker, 1969.
- 18 SUID-AFRIKA (REPUBLIEK) Buro vir Statistiek. Bevolkingsensus 6 September 1960, Boekdeel 9, Diverse eienskappe volgens ouderdom - alle rasse. Pretoria, Staatsdrukker, 1968.
- 19 SUID-AFRIKA (REPUBLIEK) Buro vir Statistiek. Statistiese Jaarboek 1964. Pretoria, Staatsdrukker, 1964.
- 20 SUID-AFRIKA (REPUBLIEK) Buro vir Statistiek. Statistiese Jaarboek 1968. Pretoria, Staatsdrukker, 1968.
- 21 SUID-AFRIKA (REPUBLIEK) Departement van Arbeid. Mannekragopname, No. 8, 1969. Pretoria, s.j.

- 22 SUID-AFRIKA (REPUBLIEK) Wette, Statute, ensovoorts 1957. Loonwet, no. 5/1957
Loonvasstelling no. 302 : Kommersiële distrubusiebedryf, vernaamste gebiede.
In : Staatskoerant. No. 2163, 20 September 1968.
- 23 SUID-AFRIKA (UNIE) Buro vir Sensus en Statistiek. Huwelike (alle rasse) 1957
en vorige jare. Pretoria, Staatsdrukker, 1958.
- 24 SUID-AFRIKA (UNIE) Buro van Sensus en Statistiek. Uniestatistieke oor vyftig
jaar : Jubileum uitgawe 1910 - 1960. Pretoria, Staatsdrukker, 1960.
- 25 U.S. President's commission on the status of women. American women; the re=
port of the President's commission on the status of women and other publi=
cations of the commission; ed. by Margaret Mead and Frances Bagley Kaplan.
New York, Scribner, 1965.
- 26 VAN WYK, Cecilia J. Enkele aspekte van Blanke vrouearbeid in Johannesburg ;
n sosiologiese ondersoek. M.A., U.P., 1968.
- 27 WESSELS, Dina M. Die Vrou in die beroepslewe; die aard en omvang van vroue=
arbeid in Suid-Afrika. Kaapstad, H.A.U.M., 1961.

RAAD VIR GEESTESWETENSKAPLIKE NAVORSING
HUMAN SCIENCES RESEARCH COUNCIL

Vertroulik
Confidential

Privaatsak 41,
Private Bag
PRETORIA.

DIE AANBOD VAN EN VRAAG NA GETROUDE DEELTYDSE VROUWERKERS IN PRETORIA
THE SUPPLY OF AND DEMAND FOR MARRIED PART-TIME WOMEN WORKERS IN PRETORIA

U naam en adres

Your name and address

.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....Tel.no.....

Waar moontlik merk met 'n kruisie in die toepaslike oop blokkie
Where applicable indicate with a cross in the appropriate blank space

1
1 - 4

L.W. Onder deeltydse werk verstaan ons werk wat net halfdag, deel van 'n week of deel van 'n maand is; kort skofte per dag of week; ook tydelike afloswerk soos in die geval van onderwyseresse, aptekers, e.a. wat nie vir gewone poste in aanmerking wil kom nie.

N.B. By part-time work we mean work which is done for part of the day, part of the week or month, only; short daily or weekly shifts; also temporary relief work, for instance by teachers, chemists and others who are not available for ordinary posts.

1 Merk watter een van die stellings op u van toepassing is.
Show which one of the statements is applicable to you.

- Ek werk tans deeltyds
I am working part-time at the moment .....

	1
--	---
- Ek werk tans nie maar is dadelik beskikbaar vir deeltydse werk
I am not working at the moment but I am immediately available for part-time work

	2
--	---
- Ek is nie nou bereid om deeltyds te werk nie
I am not at the moment prepared to work part-time .....

	3
--	---

5

2 N.B. 1. Indien u

1
---

 hierbo gemerk het, beantwoord vraag 2.1 van vraag 2 en die res van die vraelys.
If you have marked

1
---

 above, answer question 2.1 of question 2 and the rest of the questionnaire.

2. Indien u

2
---

 hierbo gemerk het, beantwoord vraag 2.2 van vraag 2 en die res van die vraelys.
If you have marked

2
---

 above, answer question 2.2 of question 2 and the rest of the questionnaire.

3. Indien u

3
---

 hierbo gemerk het, is die res van die vraelys nie meer van toepassing nie en word dit net teruggestuur sonder om dit verder te voltooi.

If you have marked 3 above, the rest of the questionnaire will no longer be applicable and should be returned without further completion.

2.1 Hoe lank werk u nou al in die huidige betrekking?
How long have you been employed in the present job?
 (Voorbeeld : 3 j/10 maande/Example : 3 yrs/10 months)

Ek werk ..... /...j./yrs/..... m.
 I have been working for

6 - 9

2.2 U het te kenne gegee dat u graag deelyds wil werk; wat verhinder u om te begin werk?

You have indicated that you would like to work part-time; what is preventing you from starting to work?

(Lees eers al die stellings en merk dié wat spesifiek op u van toepassing is.

First read all the statements, then mark those which are specifically applicable to yourself.)

- (a) Kan geen inligting oor werkgeleentheid bekom nie.
 Cannot obtain information on job opportunities. 01
- (b) Kan net voltydse werk vind.
 Can only find full-time work. 02
- (c) Sal eers weer opgelei moet word.
 Shall have to be retrained. 03
- (d) Salaris wat aangebied word, is te klein.
 Salary offered is too low. 04
- (e) Meld enige ander rede(s) nie hierbo genoem nie.
 Give any further reason(s) not listed above.

10 - 11

.....
 .....
 .....
 .....

3 U geboortedatum (Voorbeeld: 25/10/32) ...../...../.....
 Your date of (Example : 25/10/32) ...../...../.....
 birth

12 - 17

4 Kinders se ouderdomme. (Merk met 'n kruisie vir elke kind in die toepaslike oop blokkie(s)).

Children's ages. (Indicate with a cross for each child in the appropriate blank space(s)).

Geen None	Jonger as 3j. Younger than 3yrs.	3-5j./yrs.	6-12 j./yrs.	13-18j./yrs.	Ouer as 18j. older than 18yrs.
1	2	3	4	5	6

18 - 27

(b) Hoe lank wil u deelyds werk?
How long do you wish to work part-time?

Weet nie Don't know	0-6 m.	7-11 m.	1j./yr.-2j./yrs.	3-5 j./yrs.	6j.en langer yrs.and more
0	1	2	3	4	5

43

(c) Ek wil deelyds werk totdat ek in staat sal wees om
voltyds te begin werk.
I want to work part-time until I am in a position to
work full-time.

Ja Yes 1

Nee No 2

44

7 Verstrek u redes vir u antwoord op vraag 6.
Furnish reasons for your reply to question 6.

.....
.....
.....

45 - 46

8 Indien u reeds werk of wil werk, watter soort werk doen u, of
soek u?
If you are already employed or are looking for work, what kind
of work are you doing or looking for?

.....
.....
.....

47 - 49

9 Hoe het u die werk gekry, of hoe probeer u om werk te kry?
(Voorbeeld: vriende, advertensie, werkverskaffingsburo.)
How did you find work, or how are you attempting to find work?
(Example: friends, advertisement, employment agencies.)

.....
.....

50 - 51

10 Is u spesiaal opgelei vir die werk wat u in vraag 8 noem?
Have you been specially trained for the work specified in
question 8?

Ek is spesiaal daarvoor opgelei.
I have been specially trained for the job.

1

Ek is nie spesiaal opgelei nie maar het ondervinding in die
werk.

I have had no special training for the job, but I have had
experience in the work.

2

52

Ek is nie spesiaal opgelei nie en het ook geen ondervinding
daarin nie.

I have had no special training for the job and I have no
experience of the work.

3

11 Hoe lank is u getroud?
How long have you been married? .....j./yrs.

53 - 54

12

(a) Meld watter soort(e) werk u voor huweliksluiting gedoen het en vir hoe lank? Voorbeeld: klerk - 3 j. 6 m.

Specify the occupations in which you were employed before marriage and for what periods. Example: clerk - 3 yrs. 6. m.

.....	<input type="text"/>	..... j./yrs.	..... m.	<input type="text"/>
.....	<input type="text"/>	..... j./yrs.	..... m.	<input type="text"/>
.....	<input type="text"/>	..... j./yrs.	..... m.	<input type="text"/>
.....	<input type="text"/>	..... j./yrs.	..... m.	<input type="text"/>

55-74

76 - 80

MM 24/1

2

1 - 4

(b) Meld watter soort(e) werk u na huweliksluiting gedoen het en vir hoe lank.

Specify the occupations in which you have been employed since your marriage and for what periods.

.....	<input type="text"/>	..... j./yrs.	..... m.	<input type="text"/>
.....	<input type="text"/>	..... j./yrs.	..... m.	<input type="text"/>
.....	<input type="text"/>	..... j./yrs.	..... m.	<input type="text"/>
.....	<input type="text"/>	..... j./yrs.	..... m.	<input type="text"/>

5 - 24

13

Indien u te enige tyd opgehou het om te werk, waarom het u opgehou? If at any time you stopped working, why did you stop?

Nooit gewerk nie Never worked	Nooit opgehou nie Never stopped	Huwelik Marriage	Koms van kind(ers) Arrival of child(ren)	Siekte(self of gesin) Illness(self or family)	Ander redes Other reasons
0	1	2	3	4	5

25

14

Hoe lank was die langste periode wat u te enige tyd aanmekaar nie gewerk het nie?

What was the longest period at a stretch during which you had stopped working at any time?

Het nooit gewerk nie Never worked	1-11 m.	1 j./yr.- 3 j./yrs.	4-7 j./yrs.	8-11 j./yrs.
0	1	2	3	4

26

12-15 j./yrs.	16-20 j./yrs.	20 j./yrs. +	Het nooit opgehou werk nie Never stopped working
5	6	7	8

15 Kan u enigiets aan die hand gee wat werkgevers miskien sou kon doen om dit vir die getroude vrou met gesinspligte makliker (of moontlik) te maak om buitenshuis te gaan verdien?

Have you any suggestions as to what employers could perhaps do to make it easier (or possible) for the married woman with family responsibilities to take up employment outside her home?

.....
 .....
 .....
 .....
 .....

16 Indien u werk, dui hieronder aan die jaarlikse bruto salaris wat u nou verdien.

Indien u wil werk, dui hieronder aan die jaarlikse bruto salaris waarvoor u bereid is om te werk.

If you are working, show below the annual gross salary you are earning at present.

If you intend to work, show below the annual gross salary you would be prepared to accept.

R399	01	R900 - 999	07	R1500 - 1599	13	R2100 - 2199	19
R400 - 499	02	R1000 - 1099	08	R1600 - 1699	14	R2200 - 2299	20
R500 - 599	03	R1100 - 1199	09	R1700 - 1799	15	R2300 - 2399	21
R600 - 699	04	R1200 - 1299	10	R1800 - 1899	16	R2400 - 2499	22
R700 - 799	05	R1300 - 1399	11	R1900 - 1999	17	R2500 - 2599	23
R800 - 899	06	R1400 - 1499	12	R2000 - 2099	18	R2600 +	24

27 - 28

17 Wat is u man se beroep?
 What is your husband's occupation?

.....
 .....
 .....

29 - 32

18 Wat verdien u man per jaar?
What is your husband's annual income?

(Gee die salaris voor aftrekkings.)
 (State salary before deductions.)

R999	01	R3500 - 3999	07	R6500 - 6999	13	R9500 - 9999	19
R1000 - 1499	02	R4000 - 4499	08	R7000 - 7499	14	R10 000-10 499	20
R1500 - 1999	03	R4500 - 4999	09	R7500 - 7999	15	R10 500-10 999	21
R2000 - 2499	04	R5000 - 5499	10	R8000 - 8499	16	R11 000-11 499	22
R2500 - 2999	05	R5500 - 5999	11	R8500 - 8999	17	R11 500-11 999	23
R3000 - 3499	06	R6000 - 6499	12	R9000 - 9499	18	R12 000+	24

33 - 34

19

Weet u van getroude vroue wat nou voltyds werk en wat ook liewers deelyds sou wou werk? Verstrek asseblief name en adresse hieronder.

Do you know of married women who are currently employed full-time, but who would prefer to work part-time? Kindly furnish names and addresses below.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

20

Weet u van ander getroude vroue wat nie nou werk nie maar wat ook graag deelyds sou wou werk? Verstrek asseblief name en adresse hieronder.

Do you know of other married women who are not currently employed, but who would like to work part-time? Kindly furnish names and addresses below.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Handtekening
Signature .....

Datum
Date .....

76 - 80
MM 24/1

RAAD VIR GEESTESWETENSKAPLIKE NAVORSING
VELDWERKERSANTWOORDBLAD

VRAAG NA EN AANBOD VAN GETROUDE DEELTYDSE VROUEWERKERS IN PRETORIA
WERKGEWERSONDERHOUD

- 1 Naam van veldwerker .....
- 2 Datum en tyd van onderhoud .....
- 3 Naam van organisasie : .....
- 4 (a) Naam van persoon met wie onderhoud gevoer word:
..... Kamer nr. ....
- (b) Posisie van persoon in die organisasie
.....Tel. nr. ....

VRAE

- 1 Is u bedryf : 'n partikuliere maatskappy? .....
                  'n openbare instelling? .....
                  'n semi-staatsinstelling? .....
- 2 Aard van bedryf: .....
(bv. fabriek, verpleeginrigting, winkel, ens.).
- 3 Personeelsterkte
(a) Postestruktuur: ..... mans ..... vroue,
(waarvan ..... deeltydse poste is.)
(b) Huidige personeel: ..... mans ..... ongetroude vroue
..... getroude vroue (waarvan ..... geskei en .....
weduwees is).
- 4 Indien u vakkundige poste het, is almal gepas gevul? .....
Lig toe asb. ....
.....
.....
.....

VRAE VYF TOT AGT WORD GESTEL NET AAN WERKGEWERS WAT NIE GETROUDE VROUE IN VOL-
TYDSE EN/OF DEELTYDSE POSTE IN DIENS HET NIE

- 5 Waarom neem u nie getroude vrouewerkers in diens nie?
Redes: Voldoende aanbod ongetroude-vrouewerkers .....;
en/of ekonomiese besware, soos .....
.....
en/of prinsipiële besware, soos .....
.....
en/of ander besware, soos .....
.....
  - 6 Het u ooit getroude vroue in diens gehad?
So ja; wat was u ervaring?
.....
.....
.....
- Is daar na u mening algemene faktore wat die beroepsbedrywigheid van getroude vroue strem? .....

So ja; watter? .....

Is daar spesifieke faktore eie aan u bedryf wat die indiensneming van getroude vroue strem?

So ja; watter? .....

Onder watter omstandighede sou u bereid wees om getroude vroue in diens te neem? .....

7 Waarom plaas u nie getroude vroue in deeltydse poste nie?

Redes: Voldoende aanbod van voltydse werkers en/of ekonomiese besware, soos ..... en/of prinsipiële besware, soos ..... en/of ander besware, soos .....

8 Is daar na u mening algemene faktore wat die deeltydse beroepsbeoefening van getroude vroue strem?

So ja; Watter? .....

Is daar spesifieke faktore wat meer bepaald op u eie organisasie betrekking het, wat die indiensneming van deeltydse getroude vrouewerkers verhinder?

So ja; Watter? .....

Onder watter omstandighede sou u dit oorweeg om deeltydse poste in te stel? .....

ALLE WERKGEWERS WAT GETROUDE VROUE IN DIENS HET, BEANTWOORD OOK AL DIE VRAE VAN AF VRAAG 9

9 Sedert wanneer het u getroude vroue in diens? .....

Was daar bepaalde redes wat daartoe gelei het dat u getroude vroue begin aanstel het? .....

Indien wel, watter redes? .....

10 Is daar in u organisasie voltydse mansposte wat tans deur vroue beset word? .....

Indien wel, hoeveel mansposte? ..... ongetroude vroue voltyds in ..... mansposte ..... getroude vroue voltyds in ..... mansposte ..... getroude vroue deeltys in ..... mansposte

- 11 Hoe werf u werknemers vir vakatures?
 Vir mansposte .....
 Vir vroueposte .....
- Gee u by die vul van vakatures in vroueposte die voorkeur aan
 (a) ongetroudes .....
     of .....
 (b) getroudes .....
     of .....
 (c) albei gelyke kanse .....

12 Was daar bepaalde redes wat daartoe gelei het dat u voorsiening vir deeltydse poste moes maak of voltydse poste in deeltydse poste moes omskep? .....
 Indien wel, watter redes .....

- 13 Is die deeltydse poste ingestel in aanpassing by die werker se behoeftes?
 .....
 Hoedanig? .....
- Is die deeltydse poste ingestel in aanpassing by die besigheid se behoeftes?
 .....
 Hoedanig? .....

14 Is die deeltydse poste wat tot stand gekom het net 'n tydelike maatreël om tekorte te oorbrug?
 .....
 Oorweeg u om u deeltydse sterkte uit te brei? .....
 Waarom wel of waarom nie? .....

- 15 Bestaan daar enige kontraktuële reëling of ooreenkoms ten aansien van
 (a) 'n vrouewerker wat gaan trou? .....
     Wat is die inhoud daarvan? .....
- (b) 'n vrouewerker wat 'n baba verwag? .....
     Wat is die inhoud daarvan? .....

16 Bestaan daar verskille in die graad van verantwoordelikheid wat die pligte van die onderskeie vrouewerkers betref?

Werkers	Pligte	Graad van verantwoordelikheid
Ongetroud voltyds		
Getroud voltyds		
Getroud deeltydse		

17 Wat is in vergelyking die kanse op bevordering?
 Vir ongetroudes teenoor getroudes voltyds? ..... beter .....dieselfde ..... swakker?
 Vir getroudes voltyds teenoor getroudes deeltydse? ..... beter .....dieselfde ..... swakker?

- 25 Dit is duidelik uit die ondersoek dat deelydse werk verkies word deur getroude vroue met gesinspligte.
- (a) Is u mening dat deelydse werkvoorsiening die probleme van die getroude vrouewerker oplos? .....
  - (b) Kan u aan ander moontlike tegemoetkominge dink, wat daartoe sal lei dat meer getroude vroue in die arbeidsproses opgeneem sal word?
.....
.....
.....
  - (c) Is u van plan om verdere voorsiening in die bepaalde behoeftes van getroude vroue te maak? Indien wel, watter? .....

- 26 Wil u iets meer sê oor die implementering van die deelydse werkvoorsieningskema soos dit in u eie organisasie werkbaar gemaak is?
- (a) Die werkskedule .....
  - (b) Hoe organisatoriese probleme oorkom word .....
  - (c) Finansiële implikasies daarvan .....
  - (d) Verkwisting en verliese met betrekking tot kantoorruimte, masjinerie ens.
.....
.....

27 Uit eie ervaring en volgens personeelrekords, hoe vergelyk die vrouewerkers ten opsigte van die volgende:

	Getroudes (voltyds) teenoor ongetroudes			Ouer getroudes teenoor jonger getroudes			Getroudes (voltyds) teenoor getroudes (deelttyds)		
	meer	gelyk	minder	meer	gelyk	minder	meer	gelyk	minder
(a)									
absensie (deur eie siekte)									
absensie (nie deur eie siekte)									
arbeidsomset									
produktiwiteit									
stiptheid									
pliggetrouheid									
betroubaarheid									
akkuraatheid									
lojaliteit teenoor firma									
opleidingskoste									
(b)									
Is die beroepsopleiding	swakker	gelyk	beter	swakker	gelyk	beter	swakker	gelyk	beter

RAAD VIR GEESTESWETEN-
SKAPLIKE NAVORSING

BIBLIOTHEK

18-6-1971

LIBRARY

HUMAN SCIENCES RESEARCH
COUNCIL

